د پوهنې وزارت

پښتو

یوولسم ټولګی

پښتو – یوولسم ټولګی

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی   دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې   هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی   د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو   د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي   پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي   هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي   لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به   لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر   وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

پښتو

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو ژبې او ادبیاتو څانګې د درسي کتابونو مؤلفین

ایډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د ایډیټ ډیپارتمنټ غړي

ټولګی: یوولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای:

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېځلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

شمېره	سرليکونه	مخ
لومړی لوست	مناجات	۱
دو يم لوست	سيرت النبيﷺ	۵
دريم لوست	د سولې ارزښت	۱۱
څلورم لوست	ټولنه او نوی نسل	۱۵
پنځم لوست	تشبيه (د بيان علم)	۱۹
شپږم لوست	پيغله ملالی	۲۷
اووم لوست	ډرامه څه ته وايي؟	۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	سرلیکونه	مخ
اتم لوست	بایزید روښان	٤١
نهم لوست	په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهیر	٤٩
لسم لوست	ترکیب او له جملې سره د هغه توپیر	٥٧
یوولسم لوست	پښتو قصیده ((شیخ اسعد سوري))	٦٣
دولسم لوست	چاپېريال ساتنه	٧١
دیار لسم لوست	د پښتو ادبیاتو دویمه تاریخي دوره	٧٥
څوار لسم لوست	په ټولنیز ژوند کې د ښځو ونډه	٩١
پنځلسم لوست	ژمنه: یوه روزنیزه کیسه	٩٧
شپاړسم لوست	د پښتو لیکنښو سمه کارونه	١٠٣
اووه لسم لوست	قیام الدین خادم	١١١
اتلسم لوست	پښتو ادبي سبکونه	١١٩
نولسم لوست	لور ته د چارلي چاپلین لیک	١٢٥
شلم لوست	نشه یي توکي (هیروین)	١٣١
یو ویشتم لوست	درواغجنه ونه	١٣٧
دوه ویشتم لوست	ارزاني خویشکی	١٤٥
درویشتم لوست	د معلولیت عوامل	١٥٣
څلور ویشتم لوست	مراد علي صاحبزاده (رح)	١٥٩
پنځه ویشتم لوست	په پښتو ادب کې د مېرمنو ونډه	١٦٧
شپږ ویشتم لوست	یوهان ولفګاګ فون ګویته	١٧٧
اووه ویشتم لوست	د بشري حقونو تاریخچه	١٨٥
اته ویشتم لوست	ادبي معاصر نثر	١٩١
	وییپانګه	٢٠١
	اخځلیکونه	٢١١

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُـناجـات

په مخکنیو ټولګیو کې مو د کتاب پیل په شعري ژبه د خدای ﷻ په حمد اوستاینه کاوه. په دې ټولګي کې غواړو دا کتاب خدای ﷻ ته پر مناجاتو پیل کړو.

مُناجات د میم په پېښ لوستل کېږي. له خدای ﷻ څخه، د هغه له ستاینې او شکر سره یوځای، د یوه حاجت د سرته رسېدو او د اړتیاوو د پوره کولو غوښتنه ده. په دې معنا چې له خدای ﷻ سره راز او نیاز، پټې او ورو خبرې کول له مُناجات څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُناجات په اسلام کې خپل ځانګړی ځای او اوږده مخینه لري. پر خدای جل جلاله مینو صوفیانو او فقیرانو له خپل خدای سره په ډېر عجز او نیاز خبرې کړي او له هغه ذات څخه یې د خپلو حاجتونو د پوره کېدو غوښتنې کړي دي. په دې هکله زیاتې بېلګې شته. د بیټ نیکه مُناجات د هغې غوره بېلګه ده. بیټ نیکه به ویل:

((لـــویـــه خـــدایـــه، لـــویـــه خـــدایـــه!
ســـتـــا پـــه مـــیـــنـــه پـــه هـــر ځـــایـــه،
غـــر ولاړ دی درنـــــــاوی کـــې،
تـــولـــه ژوي پـــه زاری کـــې،
دلـــتـــه دي د غـــــرو لـــمـــنـــې،
زمـــوږ کـــیـــږدی دي پـــکـــې پـــلـــنـــې،
دا وګـــــړي ډېـــر کـــړي خـــدایـــه!
لـــویـــه خـــدایـــه، لـــویـــه خـــدایـــه!...))

کله چې د مُناجات کلمه واورئ، څه شی در په زړه کېږي؟

لاندې متن د مُناجات یوه بېلګه ده:

الهي، زه څه نه لرم چې تاته یې وړاندې کړم، لاسونه مې تش او سترګې مې ټیټې دي. د ګناهونو پېټی مې پر اوږو لا پسې درنديږي. ته په خپل فضل اوکرم زما لاس ونیسه او له دې ډارووونکي او خطرناك ګړنګه مې راوباسه. سترګې مې پر خپل نور روښانه کړه. په زړه کې مې د عقل ډیوه بله کړه. د خلاصون او فلاح لار راوښیه. تاته د منلو او مقبولو کسانو د لارې لاروی مې کړه، له ځانه مې پردی او خپل ځانته مې نژدې کړه.
الهي، کومه ژبه به ستا ثنا ته ورسېدای شي؟ کوم عقل به ستا صفت وکړای شي؟ کوم شکر به ستا له احسان سره برابري وکړای شي؟ کوم بنده به ستا له شان سره لایق ستا عبادت وکړای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ربه، ای له ما څخه ماته نژدې او له ما څخه پر ماباندې مهربانه! ... ما وبخښه، له ماسره له خپل کرم نه کار واخله، زما عمل ته مه ګوره، زما تر وسې راباندې بار واچوه، هغسې نه چې زما ترمخه دې پر نورو اچولی وو.(*) زما له شان سره برابره معامله راسره وکړه، زما کړه پرما تاوان او ستا کرم پر ما احسان!

الهي! ته زموږ حال وینې، زموږ بې وسي هم وینې. بې له تا چاته مخ واړوو؟ بې له تا چاته فریاد وکړو او له چا مرسته وغواړو؟ ته مو عرض واخلې او ته مو حال سم کړې!

الهي! موږ ګنهکار یو، موږ شرمسار یو، چاته ورشو؟ له هر باطله بېزار یو. تاته ژاړو، سر په اذکار یو، نه په یو ځلې، بل په وار، وار یو، په سل، سل ځلې، په زر، زر وار یو!

الهي! ته مو د رحمت پر اوبو پرېمنځه. الهي! ته مو د غفلت له خوبه راویښ کړه. الهي، که ویښ یو ته مو په سد کړه. الهي! که په سد یو، ته عقل راکړه، ته پوهه راکړه، ته مو هوښیار کړه!

الهي! که ګنهکار یو، ستا ګنهکار یو، ستا رحمت ته سترګې په لار یو، له نورو دروازو بېزار یو!

الهي! موږ ژوندي یو، خو په ژوند نه پوهېږو، ته مو په ژوند پوه کړه، ته مو په ژوند ښاد کړه، ته مو وجدان او ضمیر ویښ کړه. ته مو د عقل سترګې بینا کړه. پر ښو او بدو مو ته اګاه کړه!

الهي ستا دربار ته بیا راغلم، بیا راځم او بیا به راځم، خو لاسونه مې تش دي، په تشو لاسونو راځم. ته مې تش لاسونه بېرته مه لېږه!

د متن لنډیز:

مُناجات د خدای ﷻ یاد او له هغه ذات سره خبرې کول دي. له هغه سره خپل راز شریکول دي. له هغه لوی ذات څخه د خپلو اړتیاوو د پوره کولو غوښتل دي. هغه ته خپله بېوسي څرګندول دي. هغه ته دا ویل دي، چې: ((لاحول و لا قوة الا بالله)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

خرگندوني

* د بقرې د سورت وروستیو آیتونو: ((لاتَحْمِلْ عَلَینا اِصْراًکما حَمَلْتَهُ...)) ته اشاره ده.

** لاحول و لا قوة الا بالله، د الله ﷻ (له مرستې پرته) د (بنو) د کولو او د (بدو) د نه کولو هېڅ وس نه لرم. یعنې د الله ﷻ له مرستې پرته له ګناه څخه د مخ ګرځولو او د نیکو کارونو د سرته رسولو وسه نه لرم.

فعالیتونه

١ــ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې راشي او د مُناجات په اړه دې خرګندوني وکړي.

٢ــ زده کوونکي دې په خو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې په پورته یوه مُناجات خبرې وکړي، معنا دې خرګنده او د هغو یو تن استازی دې مهم ټکي ولیکي او په ټولګي کې دې یې ولولي.

٣ــ درې تنه زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه پورته مُناجات په خوږه ژبه د نورو په وړاندې دیکلمه کړي.

٤ــ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وایي چې د ژمي رخصتي یې څنګه تېره کړې ده.

٥ــ څلور تنه نور زده کوونکي دې د روان نوي تعلیمي کال په اړه پر خپلو پلانونو وغږیږي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د پورته مُناجات په څېر څو کرښې مُناجات ولیکي او په بله ورځ دې یې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د ستر پيغمبر ﷺ سيرت

د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد ﷺ سيرت د راتلونكو نسلونو روزنې ته خورا مهم دى، مسلمانان د خپل استمرار، دعوت او بقا عوامل په همدې اخلاقو كېويني. د پيغمبر ﷺ اخلاقو ته ډېر ژور پام هغه راز رابرسېره كوي چې د تاريخ د بدلون لامل شو. كه څوك د حضرت پيغمبر ﷺ سيرت او اخلاقو ته پام وكړي، نو د هغه په دې وينا به پوه شي: ((زه په خپلو لاسونو داسې يو امت روزم چې راتلونكى تاريخ په لاس كې واخلي.)) حضرت پيغمبر ﷺ د ناخوالو په وړاندې د زغم او حوصلې، پر حق ټينگار او د نړۍ له لوړو او ژورو سره د مخامخ كېدو پر مهال په استقامت داړ او اطمينان كې سارى نه درلود. په زړه سوي، نرمۍ او بزرگوارۍ كې يې په دې نړۍ كې له موجودو مفاهيمو لوړ ځاى درلود. هغه د دې لپاره پيدا شوى و چې پر پېښو او حوادثو بريمن شي؛ انساني نړۍ ته سمون وركړي؛ انسانانو ته د يوه او واحد خداى جل جلاله د عبادت بلنه وركړي او خلك سمې لارې ته راوبولي. له دې امله حضرت محمد ﷺ تل د بشر په تاريخ كې د الهام منبع او سرچينه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت محمد مصطفیﷺ وروستی پیغمبر دی. هغه د نیکو او غوره اخلاقو یوه نمونه وه. د هغه همدا غوره او نیک صفتونه وو چې د اسلام سپېڅلی دین د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خپور شو. نن د نړۍ په بېلا بېلو هېوادونو کې له یو نیم ملیارد څخه زیات مسلمانان ژوند کوي او ورځ په ورځ دا لړۍ لا پسې پراخېږي. د اسلام ستر پیغمبر د اخلاقو او غوره صفتونو داسې یوه ممتازه څېره وه چې په لیک کې نه ځایېږي. د خلکو زړونه د هغه له درناوۍ ډک دي او ساتل یې د ایمان جزء یا برخه بولي؛ ځکه یې د سر او مال په بیه ساتي.

حضرت محمد مصطفیﷺ یو پیاوړی، نیک خویه، زړه سواند او مهربان شخصیت و. حضرت باري تعالی د اسلام ستر پیغمبر ته فرمایلي دي: ((وَ اِنَّکَ لَعَلٰی خُلُقٍ عظیم.)) په رښتیا چې ته د عظیمو او لوړو اخلاقو خاوند یې. حضرت محمدﷺ فرمایلي دي: ((بعثت لاتمم مکارم الاخلاق))، یعنې زه د دې لپاره ګومارل شوی یم چې نېک او غوره اخلاق د بشپړتیا پولې ته ورسوم.

په سیرة النبي کې د اسلام د ستر پیغمبر د صورت او سیرت په اړه راغلي دي. ((نوراني څېره او غوره اخلاق یې درلودل. زړه راکښونکی او ښکلی سړی و. سترګې یې ډېرې تورې، باڼه یې لوړ، وروځې یې کږې او نښتې وې. د چوپتیا په وخت کې به یې وقار ښکاره و. که خبرې به یې کولې، نو د سترتوب نښې به پکې څرګندېدې. خوږ ژبی و، ډېرې خبرې یې نه کولې. ونه یې نه ډېره لوړه او نه ډېره ټیټه وه. ملګرو یې ډېر زیات درناوی کاوه. د خبرو پر مهال به ورته ټولو غوږ نیولی وو او د امر پرمهال به یې یو له بل څخه مخکې کېدل. د هغه د امر په سرته رسولو کې به له ځانه تېرېدل. خوا به یې تل له یارانو ډکه وه، نه به یې تندی تریو و او نه به یې د چا عیب لټولو. بښونکی، له زغمه ډک او رښتیا ویونکی و. د وعدې په سرته رسولو کې ترټولو مخکښ و. په لومړی لیدنه کې به یې هر چاته هیبت او پرتم څرګندېده. چا چې به ورسره خبرې کولې، نو په مینه به یې ورسره پیدا کېده... .))

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اکرمﷺ ډېره فصیحه او بلیغه ژبه درلوده. ډېرې څرګندې، معنا لرونکې او بې تکلفه خبرې یې کولې. د عربي ژبې په ټولو ګړدودونو پوهېده او له هر چاسره به یې د هغه په ګړدود خبرې کولې. په کلمو کې یې رښایي نغښتې وه. الهي وحې هم په دې کار کې د هغه مرستندویه وه. زغم او حوصله مندي، عفو او د ستونزو او کړاوونو په وړاندې صبر، هغه صفتونه وو چې خدایﷻ هغه ته ورکړي وو؛ څکه سره له دې چې حضرت رسول اکرمﷺ ډېر کړاوونه ولیدل، خو بې صبره نشو او د ناپوهانو او جاهلانو د افراط په وړاندې یې له حلم او نرمۍ پرته هېڅکله بل کار و نه کړ.

هر وخت به چې د اسلام د ستر پیغمبر مخې ته دوه کارونه پراته وو، نو ډېر اسانه به یې ترې غوره کاوه، په دې شرط چې ګناه به پکې نغښتې نه وه. هېڅکله یې له چا څخه غچ نه اخیست، مګر داچې شریعت به تر پښو لاندې شوی و. د خدای رسول له قهر او غوسې ډېر لیرې و. حضرت محمدﷺ په ورکړه او سخا کې داسې مقام درلود چې د بل چا وسه ورته نه رسېده. وایي له رسول اکرمﷺ څخه داسې شی نه و غوښتل شوی چې هغه یې په وړاندې ((نه)) ویلي وي. ګران پیغمبر تر ټولو زړور و او تل به په سختو شرایطو کې حاضرېده.

هغسې چې دوستانو او دښمنانو پرې اعتراف کړی دی، حضرت محمدﷺ بخښونکی، پاك لمنی، رښتینی او امین شخصیت و. له پیغمبرۍ د مخه د امین لقب ورکړ شوی و. له اسلام د مخه د جاهلیت په دورې کې د عدل لپاره له هغه څخه مرسته غوښتل کېده. حضرت محمدﷺ تر ټولو متواضع او له لويي لیرې و. هغه نه غوښتل د پاچاهانو په څېر یې مخې ته خلك پورته شي. له خپلو اصحابو سره د یوه عادي شخص په توګه کښیناسته. خپل شخصي کارونه به یې په خپله کول؛ جامې به یې په لاس ګنډلې او پیوندولې؛ خپلې میږې یې لوشلې؛ په خپلو وعدو ولاړ و او تل یې له زړه سوي کار اخیست. په معاشرت، ادب او نیکو اخلاقو کې تر ټولو د مخه و. پیغمبر اکرمﷺ بده ژبه نه کاروله، پر چا یې لعنت نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایه. په بازار او لاروکې یې په لوړ غږ خبرې نه کولې. بدۍ ته یې په بدۍ ځواب نه ورکاوه، بلکې په عفوې او بخښنې به یې ځوابوله. هېڅکله یې څوک نه پرېښودل چې د درناوي په نامه یې شاته روان شي. په خوړو او جامو کې یې له خپلو خادمانو او لاس لاندې کسانو سره توپیر نه درلود. له اړتیا پرته یې خبرې نه کولې. د هرقوم مشر یې د هغه قوم مشرګاڼه او د هماغه قوم پر مشرۍ یې ګومارلو. د نیکۍ قدر یې کاوه او پر هغې یې ټینګار کاوه. له بدۍ یې کرکه کوله. کار یې په ډېر اعتدال سر ته رساوه، اختلاف او مجادله یې نه کوله. نژدې یاران یې تر ټولو غوره خلک وو. هغه ته تر ټولو ګران هغه څوک و چې تر نورو زیات له خدایه وېرېده. د هغه چا منزلت یې لوړګاڼه چې تر نورو یې له خلکو سره زیاته مرسته، همکاري او غمخوري کوله. په مجلسونو کې یې د ځان لپاره کوم ځانګړی ځای نه ټاکه. د خلکو په منځ کې به په یوه خالي ځای کې کښېناسته. ټولو ناستو خلکو ته به یې یو ډول پام کاوه چې په غونډې کې ناست کسان ونه وایي تر هغه ورته بل سړی غوره دی. پیغمبرﷺ په غونډو او مجلسونو کې تر ټولو باوقاره شخصیت و. لاس او پښې یې هرې خوا ته نه غځولې. خندا یې یوازې یوه موسکا وه. خبرې یې له اندازې لږې او ډېرې نه وې.

حضرت پیغمبرﷺ په ډېرو بې نظیرو صفتونو او کمالونو ښکلی شوی و، خدای ښه ادب ورکړی او خطاب یې ورته کړی و: ((و انک لعلی خلق عظیم))

دې اخلاقي ځانګړتیاوو د خلکو زړونه حضرت پیغمبرﷺ ته داسې نژدې کړل؛ داسې د خلکو په زړونو کې محبوب او داسې یو لارښود ترې جوړ شو چې د قوم سرکشي او غرور یې په نرمۍ بدل او ډلې، ډلې د خدای په دین مشرف شول او نن پېړۍ پېړۍ وروسته د هغه مینه، محبت او درناوی د هر مسلمان په زړه کې ځپې وهي. (صلی الله علیه وسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

نبوي اخلاق په حقیقت کې د پیغمبر اکرمﷺ له رسالت څخه عبارت دي چې هغه یې د وینا، کړنې او تګلارو له لارې بشري ټولنې ته وړاندې او په پایله کې یې د ژوند معیارونه بدل کړل. نیکي او ښه چلند یې د بدۍ او ناوړه چلند پر ځای دود کړ. خلک یې له ظلمت او تیارې څخه رڼایی ته رهنمايي کړل؛ بنده ګان یې د بنده د بنده ګۍ پرځای د واحد خدای بنده ګۍ ته راوبلل. د تاریخ تګلورې یې برابر او سمې لارې ته سیخ کړې او په بشري نړۍ کې یې د ژوند لاره بدله کړه؛ خو په دې ټکي پوهیدل له دې پرته شوني نه دي، تر هغه چې د پیغمبر اکرمﷺ له رسالت څخه د د مخه وخت حالتونه د هغه جناب له رسالت څخه له راوروسته حالت او بدلونونو سره پرتله نشي.

فعالیتونه

۱ــ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي او د حضرت محمدﷺ د غوره اخلاقو په اړه دې دوه، دوه دقیقې وینا وکړي.

۲ــ زده کوونکي دې په پنځو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د اسلام پر دین د خلکو د مشرف کېدو د لامل په توګه د حضرت رسول اکرمﷺ د اخلاقو په ارزښت غور وکړي، خپلې موندنې دې تنظیم کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه د نورو زده کوونکو په وړاندې ولولي او ټول زده کوونکي دې پرې آزاد بحث وکړي.

۳ــ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او لاندې کلمې دې د متن په مناسبو ځایونو کې وکاروي او نورو ته دې واوروي.

ګناه، ستر، غوره، زړور، پراته، غچ ، آسان، وسه ، ترپښو لاندې ، ګران، نغښتې، ورکړه، غوسې، حاضربده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرکله به چې د اسلام د.... پیغمبر مخې ته دوه کارونه ... وو، نو ډېر .... به یې ترې ... کاوه، په دې شرط چې ... به په کې .... نه وه. هېڅکله یې له چا څخه ... نه اخیست، مگر داچې شریعت به ...... شوی و. د خدای رسول له قهر او.... ډېر لیرې و. حضرت محمدﷺ په ورکړه او سخاکې داسې مقام درلود چې د بل چا ... ورته نه رسېده. ... پیغمبر تر ټولو... و او تل به سختو شرایطو کې .....

٤_ د محمدﷺ وینا او عمل ته څه وایي؟ دوه تنه زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

٥_ که د زده کوونکو په ډله کې د کوم یو نعت یاد وي، د ټولگي په وړاندې دې په خواږه آواز ولولي.

٦_ درې تنه زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راشي. یو تن دې په متن کې پنځه گونې یاگانې ولټوي او د هغوی اړوندې کلمې دې نورو ټولگیوالو ته ولولي. بل زده کوونکی دې په متن کې ساده بیانیه جملې او دریم تن دې مرکبې جملې پیدا او نورو زده کوونکو ته دې په گوته کړي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د رسول اکرمﷺ د اخلاقو په اړه لس کرښې مقاله ولیکي او په بله ورځ دې ټولگي ته راوړي.

پاکه عقیده، حیا او عفت، له هېواد سره مینه د ایمان له نښو نښانو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سولې ارزښت

هغسې چې ژوند د کار نوم دی، سوله د ژوند نوم دی. د ژوند لپاره کار اړین دی. که کار نه وي، سړی که ژوندی هم وي، په مړو شمار دی. ژوند او کار یو د بل لازم او ملزوم دي. چېرته چې ژوند وي، هلته کار وي؛ چېرته چې کار وي، هلته ژوند وي. بې له کاره ژوند معنا نه لري. همداسې سوله درواخلئ. سوله د ژوند نوم او ژوند د سولې نوم دی. که سوله نه وي، ژوند تریخ دی. که سوله نه وي ژوند، ژوند ته نه پاتې کېږي. که سوله نه وي، ژوند به څه ارزښت ولري؟ د سولې ارزښت هغه مهال ډېر څرګند دی چې یو ولس په جګړې کې ښکېل وي. د هوسایۍ په ارزښت هغه مهال انسان پوهېږي چې په کړاو اخته شي.

د یوه سوله ییز ژوند ارزښت په څه شي کې پروت دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله ډېر پراخ مفهوم لري. سوله د انساني ژوند بنسټ جوړوي. سوله ژوند ته رنګ او خوند ورکوي، خو دا رنګ او خوند هغه مهال سړي ته څرګندېږي چې سوله نه وي. سوله له دوو تنو څخه نیولې، بیا د کورنۍ د غړو، قومونو او ولسونو او په پای کې د یوه هېواد دننه د استوګنو خلکو تر منځ د هغوی په ورځني ژوند اغیز کوي. که دوه تنه په خپل منځ کې پر یوه شي خوابدي شي، نو اړیکي یې شلېږي؛ که په یوې کورنۍ کې د پلار او مور، د مور او پلار او اولادونو یا د اولادونو په خپلمنځي اړیکو کې تاوتریخوالی راشي، ژوند یې تریخېږي.

که یو ولس په خپل منځ کې یو تر بله په جنګ جګړو بوخت وي، یا پر یوه خپلواک هېواد باندې پردي، برید او یرغل وکړي، نو عادي او ورځنۍ اړیکي یې شلېږي او ژوند یې له ستونزو سره مخامخ کېږي.

په پورته ټولو حالاتو کې د سولې نشتوالی ورځنی ژوند له خنډونو سره مخامخ کوي او د پرمختګ او سوکالۍ مخه یې نیسي. د جګړې په شرایطو کې د ژوند څرخ په ټپه درېږي. خلک وژل کېږي؛ ټپي کېږي؛ نیول کېږي؛ اسیران کېږي؛ بېکوره کېږي؛ مهاجرت او کډوالۍ ته اړایستل کېږي؛ کورونه او ښارونه په کنډوالو اوړي؛ کرنیزې ځمکې شاړېږي؛ د اوبه خور بندونه ویجاړېږي؛ ښوونځي تړل کېږي؛ پلرونه د زامنو جنازې خاورو ته سپاري او زاړه په ځوانانو نولېږي؛ روغتونونه ناروغانو اوټپیانو ته نشي رسېدای. همداسې بې شمېره نورې ناخوالې درواخلئ.

وګورئ، په جګړې کې ښکیلېدل او له سولې لاس په سر کېدل انسان له خومره ستر ناتار او کړاو سره مخامخ کوي. کله چې خولې وتړل شي، عقل او پوهه مغلوبه شي او پر ځای یې یو او بل د ټوپک د شپېلیو په خولو خبرې پیل کړي، نو ناخوالې زېږي او رڼا پر تورتم بدلېږي.

داسې کوم کار او مشکل نشته چې په خبرو حل نشي، خو که د خبرو د اورېدو لپاره غوږونه کاڼه نشي او ناپوهي پر پوهې برلاسې نشي، ځاني ګټې پر ملي ګټو لوړې ونه ګڼل شي، که د ځان تر څنګ نور هم ومنل شي، که زغم او ځان تېرېدنې ته د یوه بنیادي اصل په سترګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکتل شي، نو داسې کومه ستونزه او ربړه نه پاتې کېږي چې حل او هواره نشي.
سخ پر هغه چا، پر هغه قوم، ولس او پر هغه پرګنو چې ځان تر نورو لوړ نه ګڼي، د هر چا پوله او برید پېژني؛ سوله پر تاوتریخوالي، جنګ او جګړې غوره بولي؛ ټولې ربړې او ستونزې د جرګو پر ټغر هواروي.

د متن لنډیز:

سوله انساني اړتیا ده. سوله ژوند ته وایي. که سوله نه وي، ژوند تریخ وي. جګړه د شخړو او لانجو د حل لاره نه ده. شخړې په خبرو او جرګو هوارېږي. افغانان له جرګو سره لرغونې بلدتیا لري. خپل ټول تاوتریخوالی په خبرو لېرې کوي. پوهان او هوښیاران د ټوېک د شپېلیو پر ځای په خولو خبرې کوي. د لاس غوټه په لاس پرانیزي. خپلو اولادونو او ماشومانو ته نیک او خوږ میراث پرېږدي. خپل هېواد او خپله خاوره ورته ګرانه وي. خپلو ځانونو او خپلو هېوادوالو ته د یو هوسا او سوکاله ژوند په لټه کې وي. هڅه کوي، خپل هېواد د سیمې او نړۍ د هېوادونو په لیکه کې ودروي. دا ټول هغه مهال شوني دي چې خپلمنځي دښمنۍ او تربګنۍ شاته پرېښودل شي او ټول په دې وینا عمل وکړي چې:
که زه وایم چې زه یم او ته وایې چې زه یم؛نه به ته یې نه به زه یم.
خو که زه وایم چې ته یې او ته وایې چې ته یې؛ هم به ته یې هم به زه یم.

فعالیتونه

۱ــ پنځه تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقیقې دې د سولې په اړه خبرې وکړي.
۲ ــ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې پر لاندې ټکو خبرې اترې وکړي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- سوله څنګه ټینګیږي؟
- د سولې په ټینګولو کې کومو اصولو ته باید پام وشي؟
- د سولې په اړه د خبرو اترو اساسي ټکي کوم دي؟

هره ډله دې په لنډ ډول خپل نظر ولیکي او د هرې ډلې یو تن استازی دې په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پای کې دې پوښتنو ته ځوابونه ووایي او له خپلو نظریو څخه دې دفاع وکړي.

۳ــ هر زده کوونکی دې په ځانګړي ډول له لاندې کلمو څخه یو متن جوړ کړي او د نورو په وړاندې دې ولولي:

سوله، انساني، ژوند، بنسټ، سوله، رنګ او خوند، خوابدي، اړیکې، شلیږي، ژوند، ترخیږي.

٤ــ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب د ټولګي مخې ته راشي. یو له بل څخه دې د سولې په اړه پوښتنې وکړي او ځوابونه دې واوري. نور ټولګیوال دې ورته غوږ شي. په پای کې دې د پوښتنو او ځوابونو په اړه خپل نظر څرګند کړي.

٥ــ لاندې اصطلاح ګانې او عبارتونه څه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاح ګانې او عبارتونه درته یاد وي، ویې وایئ:

د لاس غوټه په خولې پرانیستل؛ د ټوپک په شپېلۍ خبرې کول؛ د ژوند څرخ په ټپه درېدل، لاس په سر کېدل.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په هېواد کې د سولې او امنیت د ټینګولو په اړه خپل وړاندیزونه او نظریې ولیکي او بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

جګړه د هر ولس تدریجي ځان وژنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه او نوی نسل

هره ټولنه له ماشومانو، پېغلو، ځوانانو او زړو څخه جوړه شوې ده. هر يو يې پر خپل، خپل ځای ډېر ارزښت لري. ماشومان د سبا ورځې مېندې او پلرونه دي. هغوی سمې او سالمې روزنې ته اړتيا لري. هغوی د خامې اوسپنې په څېر دي. هره بڼه چې مو زړه وي، هغه ترې جوړولای شئ. پېغلې او ځوانان د عقل او متو زور لري. هغوی د يوې ټولنې د ملا تير جوړوي. که سم وروزل شي، د ټولنې ښه معماران به وي. که پام ورته نه وي شوی، نو کېدای شي د ټولنې بنسټونه ونړوي او پر بله يې واړوي. مشرانو او زړو خلکو تر شا ډېرې تجربې او د ژوند خوږې او ترخې پرېښې دي. هغوی د درناوي وړ دي.

پېغلې او ځوانان څنګه د يوې ټولنې بنسټ ټينګولای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېغلې او ځوانان د يوې ټولنې د ملا تير جوړوي. رګونه په بدن کې ستر ارزښت لري. پاکه وينه له زړه څخه د بدن ټولو ځايونو ته رسوي او په بدل کې يې کارېدلې وينه د تصفيې لپاره زړه ته لېږدوي.

پېغلې او ځوانان همداسې درواخلئ. هغوی د ټولنې تر ټولو ستر او ارزښتمن پوړکی دی. څومره چې هغوی په ښوونه او روزنه ښه سمبال وي؛ څومره چې يې روزنه او تربيه رغنده او سالمه وي؛ څومره چې د ټولنې د خواخوږۍ احساس ورسره وي؛ په هماغه اندازه به د ټولنې لپاره د هغوی ارزښت او اهميت زيات وي. د ټولنې لوړوالی او ځوړوالی د پېغلو او ځوانانو په سمې روزنې، نيکو اخلاقو او لوړ احساس پورې اړوند دی. په يوې ټولنې کې د ناخوالو په وړاندې بې توپيره پاتې کېدل د پېغلو او ځوانانو ارزښت راټيټوي.

پېغلې او ځوانان په يوې ټولنه کې ستر رسالت پر غاړه لري. هغوی دنده لري ټولنه سم لوري ته رهبري کړي. په ټولنه کې زړو ناسمو دودونو او رواجونو ته د پای ټکی کېږدي. د بېلګې په توګه وګورئ، افغاني ټولنه له يو لړ ناوړو دودونو سره لاس او ګرېوان ده؛ پېغلې په بدو کې ورکول کېږي؛ پېغلې اوځوانان له خپلې خوښې پرته يو بل ته ودېږي؛ د غم او ښادۍ په مراسمو کې ملاماتوونکي دودونه او رواجونه سرته رسېږي او همداسې نور نامنلي او ناګټلي دودونه او رواجونه. که چېرته پېغلې او ځوانان د خپلو مشرانو په مرسته وغواړي دا ناوړه دودونه واړوي، کولای شي دا کار وکړي. له خپلو مشرانو سره کېنيني او له هغوی سره د دې دودونو د منفي او ناوړو اړخونو په اړه خبرې وکړي او هغوی ته روښانه کړي چې نننۍ ټولنه هاغه د پېړيو، پېړيو پخوانۍ ټولنه نه ده، بلکې نننۍ ټولنه نوې غوښتنې او نوی ژوند غواړي. اوس نړۍ د يو کلي بڼه غوره کړې ده. د يوې ټولنې دود او فرهنګ ډېر ژر په يوې لارې نه په يوې لارې پر بلې ټولنې اغېز کوي. د نشه يي توکو په کارونې کې يو شمېر ځوانان بې توپيره پاتې شوي دي. په داسې حال کې چې دوی کولای شي په کلکه د هغې مخه ونيسي اوېرې نړدې چې پېغلې او ځوانان په هغې روږدي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

د یوې ټولنې په جوړښت کې پېغلې او ځوانان تر ټولو ډېر او مهمه اغېزه لري. په دې معنا، همدا پېغلې اوځوانان دي چې د ټولنې جوړښت ساتي او ټینګوي يې. ځوانان او پېغلې باید ډېر سم وروزل شي، د هر شي ارزښت او اهمیت ورته په ګوته شي او خپل مسوولیتونه او دندې وپېژني، ترڅو په راتلونکي کې دوې هم خپل مسوولیتونه په سمه توګه سرته ورسوي. پر دې ټکي پوهېدل اړین دي چې د بامسؤولیته ځوان نسل د سالمې روزنې لپاره لا له هماغه کوچنیوالي او ماشومتوب څخه د هغوی سمې او رغندې روزنې ته بشپړ پام وشي او په مسوولیت وروزل شي، که نه نو خدای مه کړه، بیا به وخت تېر وي او د لاسونو موښل به د ټولنې له شلېدو پرته بل څه لاس ته را نه وړي.

فعالیتونه

د ټولګي په وړاندې پرې خبرې وکړې. نور زده کوونکي کولای شي، پر موضوع ازاد بحث وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له ځوان نسل څخه خپلې غوښتنې او د هغو ځوابونه ولیکي او د هغوی یو تن استازی دې یې د نورو په وړاندې ولولي.

۳ـ د نشه يي توکو د کرکيلې او پر نشو باندې د اخته کېدو د مخنيوي لارې کومې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور تنه زده کوونکي دې په دې اړه د نورو په وړاندې خبرې وکړي.

٤ـ کورنۍ تربيه او روزنه د ځوانانو پر ژوند څه اغيز لري؟ آيا يوازې کورنۍ د ځوانانو پر روزنې اغېز لري، که نور لاملونه هم شته؟ يو تن زده کوونکی دې د پورته پوښتنې په اړوند له نورو ټولګيوالو سره خبرې وکړي او پايله دې پر تختې وليکي.

کورنۍ دنده

ځوانانو ته څه کول په کار دي؟ هغوی څنګه کولای شي خپلې ټولنې ته ګټور او اغېزمن واقع شي؟ د ځوان نسل رول د يوې ټولنې په ودانۍ او پرمختګ کې څه دی؟ زده کوونکي دې په دې هکله لس کرښې مقاله وليکي او ټولګي ته دې يې راوړي. هڅه دې وکړي چې ليکنه يې ادبي رنګ ولري.

زده کوونکي دې لاندې څلوريزه ولولي او خوند دې ترې واخلي:

چې يې عرش او کرسی لاندې تر قدم دي
بالاتر دی هسې شان قدم د زړه
د خليل تر کعبې دا کعبه ده لويه
که آباد کا خوك ويران حرم د زړه

عبدالرحمٰن بابا

زغم لويه زړورتيا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

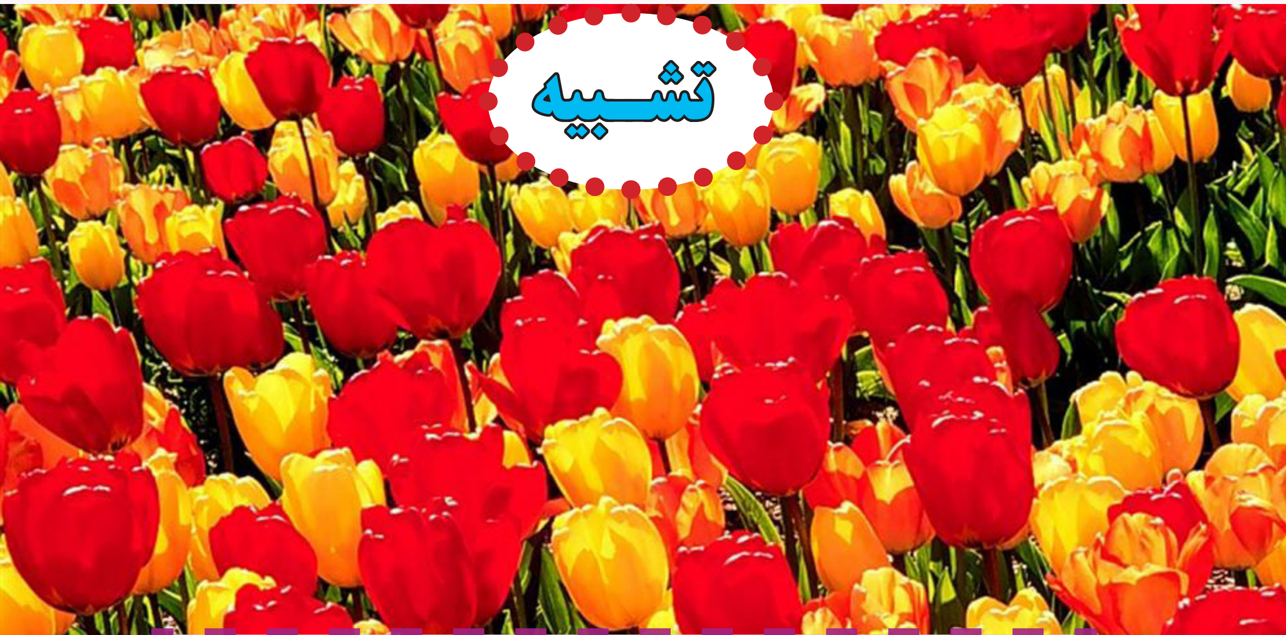

تشبیه

عربي خورا بډایه ژبه ده، شعر او شاعري پکې اوج ته رسېدلې. شعرونه یې خپل اوزان لري. همدا شان د بدیع او بیان په ګاڼو سینګار شوې ده. لومړنی شخص چې په اسلامي دوره کې یې د بیان د علومو یا ادبي فنونو تتبع او څېړنه وکړه، ابو عبیده مثنی (۲۱۱ هـ .کال مړ) و. د بیان فن عبدالله بن معتز (۲۹٦ هـ. مړ) وضع کړ او بیا ډېرو ادیبانو پر دې فن کار وکړ. په ګران هېواد کې د اسلام له راتګ سره سم د مذهبي ژبې په توګه د عربي ژبې نفوذ پر پښتو او دري ادبیاتو خپلې وزرې وغوړولې. زموږ ملي ادبیاتو ځان په دې بهیر کې ورګډ کړ. د هغوی لاریې خپله کړه او د عربي ژبې پر اوزانو برابر د نظم او شعر ویل پیل شول.

په ادبي فنونو کې معاني، بیان او بدیع شامل دي. په بیان کې له تشبیه، استعارې، کنایې او مجاز څخه بحث کېږي. د بدیع علم د وینا یا کلام لفظي او معنوي ارزښتونه یا لفظي او معنوي ادبي صنعتونه راپېژني او په معاني کې د وینا بیان او مطلب د ښې افادې لارو چارو ته پاملرنه کېږي او په بنسټیزه توګه له فصاحت او بلاغت څخه بحث کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیان څرګندولو ته وايي او په ادبي اصطلاح کې هغه پوهنه ده چې په مرسته يې يوه يا څو معناوې په داسې بېلا بېلو لارو ادا شي چې د څرګندتيا او ابهام له مخې ښکاره توپير ولري.

تشبيه ورته والي ته وايي. دا ورته والی به يا په بڼه کې وي يا به په معنا کې وي؛ يعنې که دوه شيان يا دوه حالته څو ګډ صفتونه، وجهې او مشابهتونه سره ولري، تشبيه بلل کېږي. په ادب کې دا ورته والی په حقيقي معنا نه را اخيستل کېږي، بلکې يو شی له بل شي سره پرتله کېږي. د بېلګې په توګه: مخ له ګل سره تشبيه کول. ګل ښايسته وي، سور او سپين وي، تازه وي، نو مخ ته هم د داسې صفتونو ورکول هغه له ګل سره ورته کوي.دويم دا چې ښکلا او صفت له لومړي (مشبه) نه په دويم (مشبه به) کې زيات وي. که وواييو حميد د جميل په څېر تکړه دی. نو دا مازې تشابه شوه، خو که وواييو ګلالۍ د ګل په څېر ښايسته ده. دلته ګلالۍ له ګل سره تشبيه شوې ده.

ادبپوهانو په واقعيت کې تشبيه د معنا د بيانولو ډېره لومړنۍ او اسانه لاره چاره بللې ده. څرنګه چې انسان د ډېرو کارونو او شيانو له ماهيت او حقيقت څخه خبر نه دی او هغه شيان نشي تعريفولای، نو له هغو شيانو سره چې ښه يې پېژني او ورسره آشنا دي، تشبيه کوي يې.

تشبيه پنځه رکنونه لري: مشبه، مشبه به، د تشبيه وجه، د تشبيه توري، د تشبيه غرض.

۱ - مشبه، هغه ته وايي چې له بل شي سره ورته يا تشبيه کېږي. لکه، د مخ ورته کول له ګل سره.

بېلګې:

هېڅ مې نه زده محبت که اور دی دا

په اور سوځم په رضا که زور دی دا

په دې بيت کې "محبت" مشبه، "اور" مشبه به، "که" د تشبيه توری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې بيت ته وګورئ:

چې ريبي مې بې صرفې د زړګي ولې
کړې وروځې دي د يار که لور دی دا

په پورته دويم نيم بيتي کې "وروځې" مشبه، "لور" مشبه به، "د وروځو او لور" ترمنځ "کوږوالی" وجه شبه ده.

٢ - مشبه به، هغه ته وايي چې د بل شي ورته والی او تشبيه يې ورسره کېږي، لکه مخ چې له ګل سره تشبيه شوی دی. وګورئ په لاندې بيت کې:

الهي د محبت سوز و ګداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را

په دې بيت کې "محبت" له "اور" سره تشبيه شوی دی. "محبت" مشبه او "اور" مشبه به دی.

٣ – د تشبيه وجه، هغه يو يا څو مشترک صفتونه چې د مشبه او مشبه به ترمنځ موجود وي، د تشبيه وجه يې بولي. لکه په دې لاندې بيت کې:

د بادام په څېر مې زړه سوری سوری شي
چې راپورته په غمزه سترګو بانه کړې

په پورته بيت کې "زړه" مشبه، "بادام" مشبه به، "په څېر" د تشبيه کلمه، "سوری سوری کېدل" يې د مشترک صفت يا تشبيه وجه ده. د تشبيه وجه بنايي په مشبه به کې تر مشبه زياته، قوي او څرګنده وي.

٤ - د تشبيه توري يا کلمې: هغه توري يا کلمې چې مشبه له مشبه به سره تړي، د تشبيه توري ورته وايي، لکه: په څېر، په شان، غوندې، هغسې، هسې، داسې، څنګه، لکه، په دود، په څېر، ...

آينې غوندې خوله پټه سوال جواب کړه
مناسب نه دی اشنا ته رسوا عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته بیت کې "شاعر" مشبه "آینه" مشبه به، "غوندې" د تشبیه کلمه ده. یا:

چې د سپرلي گــــلونــه گــورم ماته د گل په شان جانان رایادوینه

په دې لنډۍ کې "جانان" مشبه "گل" مشبه به، "په شان" د تشبیه کلمه ده.

۵ - د تشبیه غرض: هغه مقصد اومطلب چې له تشبیه څخه اخیستل کېږي، د تشبیه غرض ورته وایي. هدف لپاره یو شی له بل شي سره تشبیه کېږي.

د تشبیه ډولونه

تشبیه د بېلابېلو خواوو او څرنگوالي په اعتبار زیات ډولونه لري. دلته یې دا لاندې ډولونه درپېژنو.

الف: د طرفینو د موقعیت له مخې په دوه ډوله ده.

اول: مفروقه تشبیه چې په یو بیت یا نیم بیتي کې د هرې مشبه ترڅنگه مشبه به راغلې وي، لکه:

لال دي شونډې، غاښ مرغلرې
خوله دي غونچه قند دې خبرې
کامگار گدای شه ستا په در کې
چېرې یـې نـه کـا رقیبان لرې

د پورته شعر لومړي نیم بیتي کې "شونډې" مشبه، "لال" مشبه به، غاښ" مشبه، "مرغلرې" مشبه به دی. په دویم نیم بیتي کې "خوله" مشبه، "غونچه"مشبه به، "خبرې" مشبه، "قند" مشبه به دی. څرنگه چې مشبه له هرې مشبه به سره نژدې واقع شوې ده، نو مفروقه یا جلا جلا تشبیه یې بولي.

اوښکې در، رنگ کهربا، زړه لکه لال
جنس مې ډېر ولې رونق د بازار نشته

په پورته بیت کې "اوښکې" له "مرغلرو"، "رنگ" له "کهربا" او "زړه " له"لال" سره تشبیه شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوله غونچه، سترګې نرګس، زلفې سنبل دي
خط ريحان دی څه ګـلــزار په لاس راکــړوت

په دې بيت کې "خوله" له "غونچې"، "سترګې" له "نرګس"، "زلفې" له "سنبل" سره تشبيه شوي دي. د طرفينو د موقعيت له مخې مفروقه تشبيه بلل کېږي.

مخ دې څــراغ سينه دې باغ دی　　خدايه پتنګ شم که بورا وربانديې شمه
زلفې سنبل مخې دې ګلاب دی　　زنه دې سيب د سمرقند در دې غاښونه

دويم: ملفوفه (نغاړلې يا په لفافه کې) تشبيه

دا هغه تشبيه ده چې په يوه مسره يا بيت کې مشبه او په بله مسره يا بيت کې يې مشبه به راغلي وي. لاندې بيت ته وګورئ:

تـورو زلـفـو تـه يـې ګـوره ښايسته دواړه رخساره
د جهان په باغ کې نشته سنبل هسې سمن هسې

په پورته بيت کې "زلفې" مشبه او "سنبل" مشبه به دی. "رخسار" مشبه، "سمن" مشبه به دی. ګورو چې دواړه مشبه په يو نيم بيتي او مشبه به په دويم نيم بيتي کې راغلي دي. يعنې مشبه به له مشبه سره نژدې نه ده راغلې. له دې امله يې ملفوفه (نغاړلې) تشبيه بولي.

نورې بېلګې:

دا څه زلفې، څه رخسار او څه ذقن دی
څه سنبل، څه ګلاب، څه نسترن دی

* * *

تـورې زلفې شنه خالونه سره رخسار
شنه توتيان دي سره ګلونه تور ښامار

د پورته بيت په لومړي نيم بيتي کې "زلفې"، "رخسار" او "ذقن" مشبه او په دويم نيم بيتي کې "سنبل"، "ګلاب" او "نسترن" مشبه به دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم بيت په لومړي نيم بيتي کې "زلفې"، "خالونه" او "رخسار" مشبه او په دويم نيم بيتي کې "توتيان"، "ګلونه" او "ښامار" مشبه به دي.

څرنګه چې مشبه او مشبه به سره نژدې نه دي راغلي، نو ملفوفه تشبيه ورته وايي.

ب:د ابتذال او ندرت له مخې تشبيه په دوه ډوله ده.

نادره تشبيه، مبتذله تشبيه

١ - نادره تشبيه هغه تشبيه ده چې په شاعرانو کې لږ استعمال ولري او يا کوم شاعر نوې پيدا کړې وي. لکه په دې بيت کې:

لکه خس د سيلاب خلاص له ګمراهۍ يم
پر اوږو د رهبر سپور يم تر منزله

* * *

چې يې خال په مخ کې وينم حيرانيږم
په جنت کې ولې پرېدي عاصي يو ګام

د پورته بيت په لومړي نيم بيتي کې د "يم" "م" چې د مفرد متکلم لپاره متصل ضمير دی مشبه او "خس" يې مشبه به دی. په دويم نيم بيتي کې "رهبر" مشبه او د لومړي نيم بيتي"سيلاب" مشبه به دی. د دويم بيت په لومړي نيم بيتي کې "خال" مشبه او په دويم نيم بيتي کې "عاصي" مشبه به دی. "مخ" مشبه، "جنت" مشبه به دی. څرنګه چې دغسې تشبيهات شاعرانو لږ کارولي دي، نو نادره تشبيه بلل کيږي.

٢ - مبتذله تشبيه، هغه تشبيه ده چې په شاعرانو کې خورا زيات استعمال ولري. لکه:

مخ دې لکه ګل صنم   زلفې دې سنبل صنم

په پورته بيت کې "مخ" له "ګل" سره او "زلفې" له "سنبل" سره تشبيه شوي دي. څرنګه چې هر شاعر دغسې تشبيهات کاروي، نو ځکه ورته مبتذله تشبيه ويل کيږي.

تشبيه نور ډېر ډولونه هم لري، خو مهم يې همدغه وو چې دلته درو پېژندل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او تشبیه دې نورو ته وروپېژني.
۲ ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. یو تن دې د تشبیه د رکنونو نومونه واخلي او بل تن دې تعریف او په یوې بېلګې کې دې یې وښیي.
۳ـ یو بل زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د موقعیت له مخې دې د تشبیه ډولونه ووایي.
٤ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې د مفروقې او بل تن دې د ملفوفي تشبیه بېلګې ووایي.
٥ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې د ندرت او ابتذال د تشبیه توپیر څرګند کړي او بل تن دې هغه په بېلګو کې وښیي.
٦ ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د غرض له مخې تشبیه څرګنده او بېلګې دې ووایي.
۷ ـ ټولګی دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د یوې تشبیه څو مثالونه پیدا او د ډلې یو تن استازی دې هغه د نورو په وړاندې تشریح کړي.
۸ ـ همدا پورته ډلې دې په ګډه په یو کاغذ کې تشبیه او د هغې ډولونه په یوه ګراف کې څرګند کړي او د هرې ډلې یو غړی دې هغه د ټولګي په وړاندې نورو ته تشریح کړي.
۹ ـ یو، یو زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپل وار دې په لاندې بیتونو کې مشبه، مشبه به، وجه شبه، د تشبیه توري او د تشبیه غرض ولټوي او تشریح دې یې کړي:

شونډې دې یاقوت دې مرغلري سپین غاښونه
سرتر پایه درست د پاچاهانو خزانه یې
چې بلا یې د قامت راته ښکاره شوه
ګویا پاخېده بلا د قیامت
څو به شمېرم زه غمونه د هجران
هومره ډېر دي لکه ریګ د بیابان
چې یې خال په مخ کې وینم حیرانېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنت کې ولې ږدي عاصي يو ګام
لکه پټ سپاره د جنګ نيزې پرغاړه
دا اوږده بانه پرې پورې سترګې ستا
دادې کمخې په لېچو بلوسي
که دي ماران په لېچو دوه ساتلې دينه
دا څه قد دی دا څه سترګې دا څه مخ دی
داڅه سروه څه نرګس دا څه ګلشن دی
لکه باد صبا راشي ژر ګذر کا
ما خوشحال چې ازمېيلی دی ميثاق ستا
که د زلفو مار يې وخوري عاشق ګرم دی
چې يې لاس په اژدها باندې کښېښې
شاپيرۍ چې ليده نشي سبب دادی
مخ دا ستا له شرمه نغاړي په حجاب
څو ګلرنګه چهرې راغلې په جهان
بيا فنا شوې لکه ګل د ګلستان
نرګس کوږ ګوري له شرمه
ستا د سترګو په خواب
د جنت حورې که ګوري ستا ومخ ته
نور به واچوي له مخه نقابونه

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د کوم شاعر شعرونه وګوري او په هغو کې دې د تشبيه او د هغې بېلګې پيدا او په کتابچو کې دې وليکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېغله ملالۍ

د افغانستان تاریخ له اتلولیو او مېړانو ډک دی. په دې ډګر کې نه یوازې نارینه برخه لري، بلکې مېرمنو هم د خپلو نارینه ورونو ترڅنګ زیاتې اتلولۍ او مېړانې ښودلې دي. دا هره یوه یې داسې ځبره ده چې کارنامې او مېړانې یې، سربېره پردې چې زموږ د ویاړ او افتخار نښه ده، زموږ او د راتلونکو نسلونو لپاره د لارې او پله حیثیت لري. موږ د بېلا بېلو ټولګیو د پښتو ژبې په درسي کتابونو کې پښتنې نارینه او ښځینه ځېرې پېژندلې دي. ښایي د هغوی کارنامې د خپلې لارې مشال کړو او د هغوی د پښو پر پل، پل کښېږدو. دلته د مېوند د اتلې، پېغلې ملالۍ په اړه لنډ معلومات لولو.

ــ د ملالۍ نوم ولې د هرچا په خولو کې پروت دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملالۍ د ژوند د پېښو په اړه پوره معلومات په لاس کې نشته. له موږ سره د هغې د ځای او کورنۍ سمه پته نشته او نه راته څرګنده ده چې دا پېغله څوک، د چا لور او د کومې سیمې او کلي وه. د میوند د فتحې د ننګ او جنګ په ډګر کې ددغې نومیالۍ پېغلې نقش لکه د لمر په څېر هرچاته څرګند دی. په دې اړه د خلکو له خولو راپاتې شوې خبرې او تاریخي شواهد لږ و ډېر یوه خوله دي. د وینا په ډېر لږ توپیر او بدلون د میوند په فتحه کې د هغې غوښ او ټاکونکی نقش تاییدوي.

د "پښتنې مېرمنې" د کتاب لیکوال، عبدالروف بینوا لیکي: ((د ۱۲۹۷ هـ. ق کال د برات د میاشتې پر اووه لسمه د دوشنبې په ورځ افغاني زلمیانو د خپل وطن د ساتنې په نیت سرونه پر میدان ایښي او د میوند ډګر ته د سرښندنې لپاره حاضرشوي وو. ټکنده غرمه وه. غازیان تږي او ستړي ستومانه وو. د میوند په دښته کې هېڅ اوبه هم نه وې. نژدې وه چې افغاني لښکر د تندې له امله ماتې وخوري. په داسې حال کې چې د لښکرو بیرغچي هم سخت زخمي شو او بیرغ یې له لاسه ولوېد، یوه پېغله راغله، بیرغ یې په سرو منګولو واخیست، ناره یې کړه:

خـــال به د یار لــه وینـو کـــښېږدم
چې شینکي باغ کې ګل ګلاب وشرموینه
کـه پـه میونـد کـې شـهید نـه شـوې
خدایــږو لالیه بــې ننګۍ ته دې ســاتینه

ددې پېغلې دا غږ یو آسماني غږ و. د افغاني زلمیانو وینې یې په جوش راوستې او د (الله اکبر) په ناره یې پرغلیم یرغل وکړ. دښمنان یې تار په تار او خپله پاکه خاوره یې د هغوی له ناپاکو قدمونو څخه وژغورله. دا پېغله ملاله نومېدله.))

په نورو ځایونو کې پورتنی مفهوم د الفاظو په لږو ډېر بدلون سره داسې راغلی دی: ((یوې خواته د میوند پر دښته پراته د پېرنګي پوځونه په هر ډول وسلو او امکاناتو سمبال وو. بله خوا افغانان په تش لاس، خو د ایمان او عقیدې په وسله سمبال، د هغوی مقابلې ته راوتلي وو. هغوی په دې نیت او تکل وو چې دغه لښکرې له خپلې خاورې څخه وباسي او هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی له ناولو منګولو څخه آزاد کړي. له افغاني غازیانو سره په دغه جګړه کې افغاني مېرمنې هم شاملې وې. ځینو یې غازیانو ته خواړه، اوبه او باروت رسول او ځینې له خپلو پلرونو، ورونو او مېړونو سره اوږه پر اوږه د دښمن مقابلې ته ولاړې وې. د دغو نومیالیو په ډله کې یوه هم ملاله وه.))

د "افغانستان درمسیر تاریخ" لیکوال د هغه وخت د یو نومیالي مؤرخ، میرزا یعقوب علي خوافي د کتاب په حواله لیکي، په دغه جګړه کې له دولس زره انګریزي پوځ، عسکرو او صاحب منصبانو څخه د جګړې له ډګره یوازې (۲۵) تنه ژوندي په تیښته بریالي شول. د "زمونږ غازیان" لیکوال، محمد ولي ځلمی د "نفتو لا خالفین" د کتاب (شیپور هایی پیروزی میوند) له مخې لیکي: "کله چې د زیاتې کلکې ژوبلې په نتیجه کې میوند فتح او افغاني غازیان د خپلو شهیدانو د ښخولو په تکل کې وو، غازي سردار محمد ایوب خان پوښتنه وکړه، دغه نجلی څوک ده چې په یو داسې نازک حالت کې یې په خپلو ملي لنډیو افغاني لښکر په ننګ او غورځنګ راوست؟ ځواب ورکړ شو چې دا د یو شپون لور، ملاله او د میوند د (کشک نخود) اوسېدونکې ده. بل ورته وویل، دا ډېره زړوره وه. د غازیانو تر څنګ یې باید ښخه کړو. ایوب خان وویل ښه وایاست. ملایانو او ملي مجاهدینو د بخښنې دعا ورته وکړه او هم هلته یې خاورو ته وسپارله."

همدارنګه میر غلام محمد غبار په (افغانستان درمسیر تاریخ) او لویس دوپري په خپل اثر (افغانستان) کې د ملالی سرښندنه او ننګیالیتوب ستایلي او تاییدوي یې.

له پورته څرګندونو دا ښکاري چې ملاله د میوند په همدې تاریخي جګړه کې د شهادت مقام ته رسیدلې او تلپاتې نوم یې په برخه شوی دی. دغه ستره وياړلې کارنامه یې زمونږ د هیواد په تاریخ کي په زرینو کرښو لیکل شوې. تر هغه چې افغانان او افغانستان وي، له چا به نه هېرېږي او په ډېر درناوي به لمانځل کېږي. د دې نومیالۍ او ننګیالۍ پېغلې قبر په میوند کې معلوم او ډېر خلک یې زیارت ته ورځي.

روح دې تل ښاد او یاد وي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

هغسې چې وويل شول، زموږ تاريخ له نومياليو آغلو او ښاغلو ډک دی. هغوی يا د خپل قوم په مشری خلکو ته خدمت کړی، يا يې د توري او قلم په زور د خاوري غليمان ځپلي او تېښتي ته اړايستلي، يا يې د پوهنې او علم بيرغ اوچت کړی او يا يې د قلم په ژبه په نظم او نثر خپل ويده ورونه او خويندې راويښ کړي دي. دا هر يو په خپل ځای د درناوی او ستاينې وړ دي. پېغله ملاله د دې سلګونو پېغلو او شاه زلمو له ډلې څخه يوه ده چې په خپل ښځيني غيرت يې خپل ورونه له حتمي ماتې څخه ژغورلي او دښمن يې تار په تار کړی دی. د دوی ټول ژوند زموږ د اوسني او راتلونکي نسل لپاره يو لوست دی. بايد هغه په ډېر ځير او غور ولولو. هڅه وکړو داسې کارنامې له ځانه پرېږدو چې د راتلونکي نسل لپاره د افتخار او سرلوړی نښه شي.

فعاليتونه

۱ـ پنځه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقيقې دې د ښځيني شهامت په اړه خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې پر لاندې ټکو خبرې اترې وکړي:

- آزادي څه مفهوم لري؟
- د آزادی تر لاسه کول آسان دي او که ساتل يې؟ څنګه؟ بيان يې کړئ.
- د يوه هېواد د آزادی د ساتلو لپاره تر ټولو اړين شی کوم دی؟ ولې؟

هره ډله دې په لنډ ډول خپلې نظريې وليکي. بيا دې د هرې ډلې استازی په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پای کې دې پوښتنو ته ځوابونه ووايي او له خپلو نظريو څخه دې دفاع وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ هر زده کوونکی دې په ځانګړي ډول له لاندې کلمو څخه يو متن جوړ کړي او د نورو په وړاندې دې ولولي.

مېوند، ملاله، جګړې، شهادت، تلپاتې، وياړ، تاريخ، کرښو، په ډېر درناوي، نوميالۍ او ننګيالۍ، پېغلې، د ميوند د شهيدانو په، او ډېر خلک يې زيارت ته ورځي.

روح دې ښاد او ياد دې تل تاند او تازه وي!

٤ـ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په استازيتوب د ټولګي مخې ته راشي. يو له بل څخه دې د ملالې د اتلولۍ په اړه پوښتنې وکړي او ځوابونه دې واوري. نور ټولګيوال دې ورته غوږ شي. په پای کې دې د پوښتنو او ځوابونو په اړه خپل نظر ښکاره کړي.

٥ـ لاندې اصطلاح ګانې او عبارتونه څه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاح ګانې او عبارتونه درته ياد وي، ويې وايئ:

د شړومبو مچ، د پوزې پېزوان، لور په لوټه تېره کول، د اوبو څګ ته لاس اچول، په شا تلل.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هېواد تېر تاريخ ته نظر واچوي او په هغه بهير کې دې د پېغلې ملالې په اتلولۍ يوه مقاله وليکي او بله ورځ دې يې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

نېکمرغه هغه څوک دی چې د نورو له ناوړو کړنو پند واخلي او پخپله يې سرته و نه رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ، پر مفهوم یې ځان پوه او خوند ترې واخلئ:

په آزار د مظلومانو حایل مه شه
له لوګي د سویو زړونو غافل مه شه
د ټوپک د تورې غوڅ به ښبنتن روغ کا
مسلمان د آه په غشي ګایل مه شه
که آزار د مسلمان د چا مطلب وي
دا مطلب یې تر قیامته حاصل مه شه
هسې خوی کوه چې نور عالم دې ستایي
ته په خپله د خپل ځان په ستایل مه شه
په جهان بده خواري نشته تر سواله
که دې زده د خپله پلاره سایل مه شه
ستا د حسن یاد زما په زړه کې لیک شول
دغه نقش مې له خاطره زایل مه شه
څو دې روح په تن کې شته دی اې کامګاره
یو ساعت د دین له چارو کاهل مه شه
«کامګار خټک»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرامه څه ته وايي؟

د يوې ژبې ادبيات، که ليکلي وي او يا شفاهي، د ولس د مخينې، فرهنګ، ټولنيز او سياسي شعور ښکارندوی او په ډېرو حالتونو کې د يوې ټولنې د مخکښو او لارښود حيثيت لري. ټولنه هغه خواته بيايي چې وخت او شرايط يې غوښتنه کوي. د ظالم لاس له مظلوم څخه لنډوي. ټولنيزې ناخوالې خلکو ته بيانوي او له هغې څخه د خلاصون لار ورته ښيي. کيسه، ناول، رومان، ډرامه او ... بېلا بېل ادبي ډولونه او ژانرونه دي چې په خپل وار د ولسونو د پخوانيو، اوسنيو او يا راتلونکو پېښو او ژوند هينداره ده.

په لسم ټولګي کې مو د لنډې کيسې په اړه معلومات تر لاسه کړل. دلته په لنډ ډول د پښتو ډرامې په اړه خبرې کوو.

تاسو به هرو مرو د ډرامې نوم اورېدلی وي. ستاسو په اند ډرامه څه شی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرامه یا ننداره د یونانی ژبې له "ډراو" څخه جوړه شوې او معنا یې فعل او عمل دی. ډرامه او عمل له یو بل سره نه شلیدونکی اړیکې لري. پر دې بنسټ ډرامې ته په "فعل سره ښودنه" هم ویلای شو. د یوې موخې د څرګندتیا لپاره ډرامه تر ټولو غوره او اغېزمن عمل دی.

د جوړښت له مخې ډرامه درې ډولونه لري.

۱ـ د سټیج ډرامه، ۲ـ راډیویي ډرامه، ۳ـ تلویزیوني ډارمه. (فلمونه او نندارې په کې راځي.) هره یوه یې ځانګړې ژبه او وسایل لري.

د منځپانګې له مخې ډرامه په دوو ډولونو ده.

۱ـ تراژیکه یا تراژیدي ډرامه، ۲ـ کومیکه یاخندنی ډرامه

تراژیدي هغې ډارمې ته وایي چې د غم، درد، ویر او ژړا حالت او پېښې پکې راغلې وي. د کومیډي اصطلاح د هغې ډرامې لپاره کارول کېږي چې خوښي، خندا او نیکمرغي پکې نغښتې وي.

د ډرامې بنسټیز توکي.

۱ـ کیسه: هره ډارمه باید یوه خوندوره کیسه ولري. کیسه چې څومره انساني فطرت او بشري ژوند ته نژدې وي، هغومره ډرامه ښکلې وي.

۲ـ ترتیب (پلاټ) یا اډانه. په کیسه کې د پېښو نظم، اوډون او ترتیب ته وایي. ډارمه پر دغه اډانې ولاړه ده. اډانه یا پلاټ دومره یو له بل سره تړلې او راکښلې وي چې د یوې کلمې له ایستو سره ورانیږي. په دې توګه په اډانه کې لنډیز، پرله پسیوالی او نظم لوی ارزښت لري.

۳ـ پیل، اوج او پای: د ډرامې پیل ښایي داسې وي چې لوستونکي، اوریدونکي او لیدونکي له ځان سره یوسي. د کیسې پیل د کیسې اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلا بېلو لوبغاړو (کرکټرونو) تر منځ ټکر یا کشمکش رامنځته کېږي چې دې ته د ډارمې څوکه یا اوج وایي. دا غوټه بیا د ډرامې په پای کې ایله کېږي. د ډرامې پای باید منطقي وي او د لوستونکي، اورېدونکي او یا لیدونکي زړه ته پرېوځي چې د داسې پېښو پایله همداسې وي. د ډرامې لیکوال ته ښایي چې ډرامه په تصادفي او ناڅاپه ډول پای ته ونه رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړي (کرکټرونه): د ډرامې لوبغاړي ښايي د ډرامې پېښو ته سا ورکړي او داسې يې پر مخ يوسي چې پر لوستونکو، اورېدونکو يا ليدونکو ژور اغېز و ښندي او دا هله شونې ده چې لوبغاړي د خپلې ټولنې رښتيني استازيتوب وکړای شي.

ډيالوگ او ژبه: په ډرامې کې داسې ژبه کارول کېږي چې د لوستونکو، اورېدونکو يا ليدونکو زړه په موټې کې کلک ونيسي او خوند ورکړي. هر لوبغاړي ته د هغه له پوهې سره سمه ژبه کارول په کار دي، داسې نه چې د بزگر او ډاکټر توپير ونه شي.

په ډرامې کې درې حالتونو ته ځانگړې پام اړول کېږي:

۱ـ وخت: داسې چې بايد ډرامه او ژبه يې د يو مهال وي. يعنې داسې ونه شي چې ډرامه تاريخي وي او ژبه يې او سنۍ وي او نه داچې يو ځوان ته د زاړه سړي نقش ورکړ شوی وي.

۲ـ ځای: د ډرامې پېښه چې په کوم ځا ی کې پېښېږي، بايد تصويرونه يې هم د همغه ځای وي؛ يعنې داسې نه وي چې پېښه په افغانستان او تصويرونه يې د نورې پرمختللې نړۍ وي.

۳ـ عمل: دې ټکي ته پام په کار دی چې عمل او ژستونه له پېښې سره تړاو ولري؛ يعنې داسې نه وي چې مړی شوی وي او لوبغاړي خاندي.

د ډرامې پيل له لرغوني يونانه شوی دی. په لرغوني يونان کې شاعري ډېره غوړېدلې او ډرامه د يوناني ادب ارزښتناکه څانگه وه. په لرغوني مصر کې هم د يوې ډرامې څرک لگېدلی چې نوم يې "ايپي ډوس" و او د يوه واکمن "اوسي رس" په مړينې ښودل شوې وه. بيا يې انگريزي ادب ته لار پيدا کړه. وروسته د هندي او عربي له لارې پښتو ته راغله.

په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "درې يتيمان" ده. دغه ډرامه پر ۱۹۲۷ ميلادي کال کې ليکل شوې او روزنيزه بڼه يې درلوده. دا ډرامه د اتمانزيو د لېسې په کلنۍ غونډې کې ننداري ته وړاندې شوې وه. د هند د نيمې وچې تر وېش د مخه زياتره ډرامې د پيرنگي استعمار په وړاندې د مبارزې په ملاتړ ليکل شوې دي. په پښتو کې پر ډرامه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو برابره ډرامه اسلم خټک لیکلې ده چې د "وینو جام" نومیږي او پر ۱۹۳۵ کال له راډیو نه خپره شوه. د پښتو زیاتره ډرامې په پښتونخوا کې رامنځ ته شوې دي او افغانستان د اړینو وسایلو د نشتوالي له امله تر ډېره له ډرامې بې برخې پاتې شوی دی. په کوزه پښتونخوا کې لاندې کسانو پښتو ډرامې لیکلي دي:

عبدالله جان اسیر، عبدالخالق خلیق، عبدالکریم مظلوم، امیر حمزه شینواری، داودشاه برق، سمندرخان سمندر، میا سید رسول رسا، یوسف ورکزی، عبدالله جان مغموم، رضا مهمندي، شوکت الله اکبر، رحمان کاکا خیل، ایاز داود زي، مراد شینواری، اشرف مفتون، رشید دهقان، اشرف دراني، خیال بخاري، ولي محمد خلیل، عمر ناصر، ډاکټر محمد اعظم اعظم، خالقداد امید، گل افضل خان، نثار محمد خان، همایون هما، عابد شاه عابد، نورالبشر نوید، ساحر اپریدی، محب الله شوق، همایون همدرد، فریدالله احساس او . . .

پښتو ژبې ته له نورو ژبو څخه هم ډرامې را ژباړل شوې دي چې د لطیف وهمي له اردو نه ژباړلې ډرامه "د قرطبې قاضي" او د سراج خټک له انگریزي نه ژباړلې ډرامې "د وینز سوداگر" او "مکبث" د ستاینې وړ دي.

په افغانستان کې د ډرامې دا لیکوال د یادولو وړ دي:

پوهاند عبدالحی حبیبي، عبدالرؤوف بېنوا، ف. فضلي، عبدالمنان ملگری، عبدالروف قتیل، بسم الله کمکی، سیدجان ملال او یو شمېر نور.

د متن لنډیز:

د ډرامې کلمه له یوناني ژبې "ډ راو" نه راوتلې ده. فعل او عمل ته وایي. ډرامه او عمل یو له بل سره نه شلېدونکې اړیکې لري. په دې توگه ډرامې ته په "فعل سره ښودنه" هم ویلای شو. هره ډرامه باید یوه خوندوره کیسه او اډانه ولري.

ډرامه درې برخې ، پیل، اوج او پای لري. پیل یې باید داسې وي چې لوستونکي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورېدونکي يا ليدونکي له ځان سره يوسي. د کيسي پيل د کيسي اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلابېلو لوبغاړو (کرکټرونو) ترمنځ ټکر يا کشمکش رامنځته کېږي چې دې ته د ډرامې اوج وايي. دا غوټه بيا د ډرامې په پای کې پرانيستل کېږي.

د ډرامې لوبغاړي بايد ډرامې ته سا ورکړي او داسې يې پر مخ يوسي چې پر لوستونکو، اورېدونکو او ليدونکو ژور اغېز واچوي. په ډرامه کې داسې ژبه کارول کېږي چې د لوستونکو، اورېدونکو او يا ليدونکو زړه په موټې کې کلک ونيسي او خوند ورکړي.

په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "درې يتيمان" ده چې پر ۱۹۲۷ کال يې ليکلې ده. تر دې وروسته په پښتونخوا او افغانستان کې يو شمېرليکوالو د ډرامې ليکلو ته مخه کړې ده. د ستيج، راډيو او تلويزون لپاره ګڼې ډرامې يا ننداري ليکل شوي دي.

د ډرامې بېلګه:

د کلو رنځور

(پرده پورته کېږي.)

د پښتونخوا غرونه چې ځای پر ځای يې پر سر لړه واوره ښکاري، دومره هسک دي چې ته به وايې آسمان يې د ښکلولو لپاره راټيټ شوی دی. د شنو درو، پاکې فضا، رڼو اوبو منظره هومره ښکلې ده چې د انسان روح تازه کوي. د زرکو اوازونه او د کوهسار نسيم سړی په نڅا راولي. هغه بل پلو ته ارت او لوی دښتونه په نظر راځي او د غاټولو په ګلونو داسې ښکاري، ته به وايې چې د خپلواکۍ جګړه يې نن خلاصه شوې او پښتنو زلميانو دا ځمکه د دښمن په وينو لړلې ده. خو چې سړی لږ ډېر ځير شي، د دې غرونو په لمنو کې به ووينې چې "پښتون" رنځور پروت او له رنګه يې معلومېږي چې د کلو رنځور دی. مړ لا نه دی، خو د ده او د مرګ ترمنځ هېڅ هم پاتې نه دي. کله کله سترګې روښې کړي، مګر ژر د بېهوشۍ چپه پرې راشي. . .

سر ته يې"خيرات خور"، پښو ته يې "دمګر"، يو اړخ ته يې "خان" بل ته يې"ملک"

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناست دی. څلور سره د رنځور د رنځ په شاوخوا کې خبرې کوي.

خان په قهر: اوه، لا په لاس کې يې قوت شته! عجبه رنځورا؟ زما په خيال ټګي کوي.

ملک: بايد بې مالګې ډوډۍ ورکړ شي... د رنځور داسې لاس غورځول خطر ناک وي!!

دمګر: تاسې بېغمه اوسئ. ما داسې دم نه دی "پو" کړی چې دی بيا سر راپورته کړي... خو دا يې په وجود پيری ننوتی دی. يوه "دودکه" به هم غواړي.

خان: په هر صورت بايد لاسوونه يې وتړل شي.

خيرات خور: (په عجز) خو... خو... خو...

ملک: بيا څه خوسی لرې؟ په دې باب د چاشفاعت نشو منلای.

خيرات خور: توبه، توبه ... يه، يه ... زه او شفاعت!

تاسې ما مه ګنهګاروئ... خو، خو يوڅه... (په ګوته د رنځور واسکټ ته اشاره کوي.)

ملک: (خاندي) هه، هه، هه ... واسکټ غواړې؟

خيرات خور: هو، د خدای په جات ... اوس همدا يو واسکټ کفايت کوي.

خان: واخله، واخله، ... ستا خو هېڅ مړېده نشته!

(د رنځور واسکټ کاږي او ملک يې لاسونه تړي، دمګر يې ځپليو ته لاس اچوي او وايي:)

دمګر: زه نو تر چا پاته يم ... دا يې هم زما!

(رنځور سترګې رونېوي، په ډېر قهر شاوخوا ګوري.)

دمګر: فضل، فضل، فضل؟ ملک کاکا د رنځور پيری سترګو ته راغلی ... ؟!

خيرات خور: هو، هو سترګې يې بدې سرې شوې ... څه نورې بلاوې په سترګو ويني.

ملک: چاره يې څه ده؟

خان: بايد سترګې يې هم وتړل شي....

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملك: ښه دې وویل ... د رنځورحال بد دی، باید هېڅ شي ته ونه ګوري... د رنځور لپاره استراحت ضرور دی. موږ باید خپل رنځور څو مو توان وي، همداسې ویده وساتو، ویښوالی یې خطرناك دی!!

ټول په ګډه: بالکل درست!

(د رنځور سترګې هم تړي. رنځور لږ لږ په هوښ راځي.)

رنځور: څه کوئ؟ څه رانه غواړئ؟

تاسې خو زما هرڅه راڅخه غصب کړل. زما د باغ مېوې، د ځمکې غلې او نور نعمتونه تاسې وخوړل. زه مو په وچه ډوډۍ وغولولم. ... وینې مو راوچې کړې، بې واکه شوم، په رنځ اخته شوم ... بیا لا هم په دې حال کې راڅخه ویرېږئ. لاسونه مو راوتړل. اوس یوازې داکتل مو هم راباندې پیروزو نه دي؟ ولې ظالمانو؟

خیرات خور: الله توبه، پرتې او چټیات یې شروع کړل. ما ویل چې خیرات وکړئ، خیرات ... تاسې ونه منله. الله فضل!

رنځور: چټیات نه دي، رښتیا وایم ... تاسې د خپلې ګټې لپاره زما وینې راوچې کړې. زه مو سترې ستومانه کړم. کلونه کلونه کېږي چې تاسې زما د لاس ګټې راڅخه اخلئ. جامې مې رانه کاږئ. هرڅه خورئ، خو زما د صحت غم نه خورئ. ... اوس مو د خپلې ګټې لپاره په بستر کې اچولی یم. کوم وخت چې زما هر څه خلاص شي، بیا به نو ما پرېږدئ او تاسو به... (دلته خیرات خور په خوله لاس ږدي او دمګر سر ښوروي.)

دمګر: خدای دې زموږ کور او کلی له شیطانه وساتي. ... دا د شیطان خبرې او ډېر بد شګون دی. ... لکه چې پیری یې خولې ته راغی. باید ژر یې خوله وتړله شي چې نور څوك یې دا پرتې وانه اوري.

ټول په ګډه: بېشکه!!

ملك: هو، یو رنځور باید دومره ونه ویرېږي.

خان: ژر یې خوله پټوئ چې نور په دې رنځ اخته نشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د رنځور خوله هم تړي. په دې وخت کې د شنو درو له منځه د ويښو زلميانو ډله لېدل کېږي چې د رنځور خواته راروانه ده او د ويښوالي ترانه وايي. *)

(*) د عبدالرؤف بېنوا ليکنه

فعاليتونه

۱ــ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر يو دې په خپل وار لاندې درېو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

الف: د جوړښت له مخې ډرامه څو ډولونه لري؟ نومونه يې واخلئ.

ب : د منځپانګې له مخې ډرامه په څو ډولونو ده؟ هر يوه يې څه شی څرګندوي؟

ج: يوه ډرامه څو بنسټيز توکي لري؟ نومونه يې واخلئ.

۲ــ د زده کوونکو شپږ دوه کسيزې ډلې دې د ټولګي مخې ته راشي. درې لومړۍ دوه کسيزې ډلې دې په خپل وار يوه تراژېدي او دويمه درې کسيزه ډله دې يوه کميډې ننداره د حرکاتو له لارې تمثيل کړي.

۳ــ يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې د ډرامې د بيان ژبه ښايي څنګه وي. بېلګه دې وړاندې کړي.

٤ــ يو بل زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې يوه کميډې ډرامه خپل پيغام څنګه ليدونکو ته وړاندې کوي.

٥ــ ټول زده کوونکي دې سوچ وکړي چې په ډرامه کې وخت، ځای او عمل څه معنا لري. د هغوی له ډلې څخه دې درې تنه د ټولګي په وړاندې هغه بيان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي په خپلو کورنو کې يوه لنډه ډرامه وليکي. موضوع دې پخپله وټاکي او په بله ورځ دې هغه په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بايزيد روښان

د روښانيانو غورځنګ د تېري او زور په وړاندې د افغانانو د مبارزې يو روښانه فصل دی او په افغاني تاريخ کې يو څرګند او روښانه درېځ لري. د روښاني غورځنګ يوه ستره ځانګړتيا داده چې د خلکو د تنوير او د ټولنيز عدالت د تبليغ لپاره يو پيغام هم لري. د روښانيانو ايدلوژي د شکل په لحاظ عرفاني او تصوفي بڼه لري، خو د محتوا په لحاظ يو ملي ازادي ښوونکی غورځنګ دی. د دې غورځنګ په سر کې بايزيد روښان و. غواړو د نورو وتلو شاعرانو او ليکوالو په لړ کې چې په تېرو ټولګيو کې مو وپېژندل، دلته بايزيد روښان دروپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښان چې اصلي نوم یې بایزید دی، په ۹۲۶ هـ.ق. کې د پنجاب په جالندر کې زیږېدلی دی. پلار یې شیخ عبدالله نومیده. شیخ عبدالله په اصل کې د کندهار اورمړ و.

له کندهاره د وزیرستان کانیګورم ته (د وزیرستان د بدر په وادۍ کې د غره لمنې ته یو ځای دی چې په پښتنو کې شهرت لري.) لاړل او هلته میشت شول. روښان وایي، زما پلار عبدالله قاضي د محمد زوی و. کورنۍ مو انصاري ده. محمد دولس زامن درلودل چې په دوی کې عبدالله په فضیلت مشهور و او قاضي توب یې کاوه. د محمد بل زوی خدایداد نومید چې زوی یې خواجه اسمعیل د عبدالله وراره و. دغه سړي ته بایزید عقیدت درلود. د مخزن الاسلام لیکوال، اخوند درویزه وایي، د وزیرستان په کانیګورم کې د پښتنو څو قبیلې سکونت لري چې اورمړ او انصاري هم له دغو قبیلو څخه ګڼل کېږي. میاروښان له انصاري قبیلې څخه دی چې دغه قبیله په علم، صلاح او تقوا کې مشهوره ده. درویزه لیکي: "یوه شه ای زویه چې د کانیګورم د سیمې په اورمړ افغانانو کې د عبدالله په نامه یو سړی و له پوهې او صلاح سره. هغه د عالمانو او صالحانو له اولادې څخه و. د قضا له مخې د هغه د بایزید په نامه یو زوی پیدا شو... ." بل ځای لیکي: "د بایزید پلار او نیکه دواړه د اورمړ عالمان وو. هم ربتیني وو په دین کې."

بایزید روښان په داسې یوې کورنۍ کې لوی شو. د خپل عصر دیني علوم، فقه، تفسیر، حدیث، اخلاق او تصوف یې لوستي وو. بایزید یو ریاضت کوونکی او د روحانیت پلوي و. پیاوړی مبلغ او مجاهد و. پنځه کاله یې په کور کې په ریاضت تېرکړل. په دې ډول د بایزید نافذ شخصیت او اغېزمن تبلیغي قوت او د مشرتابه وړتیا د څېرلو او پلټلو وړ خواوې دي. پر خلکو د ده شخصیت اغېزه کوله او د ده خبرې به یې په عقیدت او اخلاص اورېدې.

روښان په څلورو ژبو پښتو، فارسي، عربي او پنجابي پوهیده او په دغو څلورو ژبو یې لیکل او لوستل هم کول. په پښتو لیکنه کې یو خاص سبک لري چې ترده د مخه یې په پښتو کې نورې بېلګې لیدل شوې نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ده د مخه د پټې خزانې منظومې لرغونې ټوټې او د سليمان ماکو د تذکرې منثورې نمونې (٦١٢ هـ ١٢١٥ م.) لرو چې د پښتو ژبې د نظم او وينا له سمون سره برابرې دي؛ يعنې هغه ډول چې خلك پښتو وايي، ليکوال هم په هغه ډول خپل مطلب سم ليکي. په عربي ادب کې اته سوه کاله د مخه يو راز فني نثر هم باب شوى و چې جملو به يې سجع درلوده. ليکوال به داسې مسجع جملې سره جوړولې چې د پای کلمې به سره يو رنګه او موزونې وې.

روښان خپل پښتو نثر په دغه ډول فني او مسجع ډول ليکلى دى. خپله روښان ددغه سبک غوره کول يو الهامي غږ بولي چې ورته وويل شو:

"او بايزيده، وکښه خيرالبيان، په هغسې الحان چې يې به لوست سورة رحمن."

خيرالبيان د پښتو يو پخوانى پېژندل شوى کتاب دى چې ترموږ رارسېدلى دى. خيرالبيان د پښتو ځانګړو تورو لپاره ځانته بڼې او املا لري.

تر روښان وروسته اخوند درويزه خپل پښتو او فارسي مخزن الاسلام (١٠١٥ هـ ـ ١٦٠٥م.) شاوخوا وليکه چې د موضوع له پلوه له خيرالبيان او روښان سره مخالفت ښيي، خو د سبک او انشاء له مخې د روښان پيروي او تقليد کوي. تر دې وروسته په پښتو کې ډېر منثور کتابونه راوتلي دي او ټولو د پير روښان د سبک پيروي کړې ده.

د روښان لاندې تاليفات موږ ته څرګند دي:

١ - خيرالبيان په پښتو، فارسي، عربي او پنجابي ژبو ليکل شوى دى،

٢ - مقصودالمؤمنين، په عربي ژبه ليکل شوى،

٣ - صراط التوحيد، په فارسي ژبه ليکل شوى دى،

٤ – فخرالطالبين،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید روښان د یو پوه سړي په توګه د وخت د ښکېلاک پر خلاف له عقیدوي محاذ څخه جګړه پیل کړه. روښاني غورځنګ د یوې ملي ایډیالوژۍ په پیروۍ رااوچت شو. ده په ډاګه ویل، هرڅوک چې خپل ځان نه پېژني، خپل خدای هم نشي پېژندلای. روښان وویل، د خدای په نزد ټول انسانان مساوي دي. اصل و نسب او دنیایي اعتبار څه اهمیت نه لري.

کله چې بایزید د پیرروښان په لقب د اعتبار خاوند شو، هغه خلک یې ټول ترشاوخوا راټول شول چې د وخت د استبداد تر فشار لاندې ځپل شوي وو. د روښان تعلیمات چې سربېره پر مذهبي هغه یې ملي ارزښت هم درلود، داسې قدرت ونیو چې هېڅا له هغه څخه سر نشو غړولای.

د روښاني غورځنګ ایډیالوژیکي ارزښت دادی چې هغه له مذهبي عقیدې سره ملي مبارزه ملګرې کړه او خپلو مریدوانو ته یې له مذهبي تعلیم سره توره هم په لاس ورکړه. د ګورګاني دربار پلویانو چې هر څومره زور ولګاوه، د روښاني غورځنګ څراغ یې مړ نه کړای شو. روښان ځان د پښتنو مشر باله او د ده زوی جلال الدین هم ځان د پښتنو پاچا ګاڼه. دوی خزانه او تشکیلات درلودل او د جګړو شکل یې ګوریلایي و. روښان په پای کې جل وواهه او په ۹۸۵ م. کال کې مړ شو. د روښان ملي مبارزې تقریبا ۱٦۰ کاله دوام وکړ او له کندهارڅخه تر سواته او له اباسین څخه ترکابله پورې ټوله سیمه یې د ګورګانیانو لپاره یو تنور ګرځولې وه.

د خیرالبیان موضوع:

د خیرالبیان ډېره برخه پښتو ده. د پښتو جملو په منځ کې د قرآن عظیم آیتونه او ځینې حدیثونه یا عربي مقولې د دلیل په ډول راوړل شوي دي. د قرآني آیاتو فارسي تحت الفظ ترجمې هم د کتاب پر حاشیه لیکل شوي دي. یوازې د کتاب په پیل کې د پنجابي لهجې ځینې جملې هم لیدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیرالبیان مضامین ټول شرعي احکام او عقاید او د تصوف او اخلاقو مباحث دي، د حلال او حرامو بیان دی او دا ټول د حنفي فقهې له کتابونو څخه رااخیستل شوي دي، لکه هدایه، کنز، قدوري او نور.

په خپله روښان خیرالبیان داسې معرفي کوي:

"کړی مې دی، خیرالبیان، په څلور ژبې، موافق له قرآن. په کې دی، بیان د رشتیا د دروغ د حلال د حرام او بیان د کړ و نکړ د هر مقام. (د خیرالبیان خطي نسخه)"

دا کتاب له لومړۍ پاڼې څخه په حمد و نعت شروع کېږي. نورې برخې یې پندونه او اخلاقي تبلیغ، له مرګه، قبر او د دوزخ له عذابه ډارونه ده. وروسته بیا د شریعت، طریقت، حقیقت او معرفت څېړنې راغلې دي. د شریعت په برخه کې د اسلام د پنځو بناوو (توحید، لمونځ، روژه، زکات او حج) بیان دی. وروسته د طریقت او اخلاقو بیان راوړل شوی او د کامل پیر د متابعت په اړه څرګندونې شوي دي. د توحید مسئله یې ډېره څېړلې او په آسانه پښتو ژبه یې بیان کړې ده. په هرځای کې یې د دلیل او برهان په توګه د قرآن عظیم آیتونه، حدیثونه او د اسلامي لویانو ویناوې راوړې دي.

خیرالبیان له فقهي احکامو څخه یوازې د عباداتو برخه په تفصیل بیان کړې او دغه احکام یې له حنفي مذهبه رااخیستي دي. د خیرالبیان بله برخه اخلاق دي. اخلاق یې د اسلامي متصوفینو په ډول بیان کړي دي. له فیلسوفانه او حکیمانه بیان یې ډډه کړې ده.

د خیرالبیان په بحثونو کې د شریعت پر خلاف څه شی نشته. له دې امله پر ده او د ده پر لاارویانو د الحاد لګېدلې تورونه ځای نه لري. د خیرالبیان ټول مضامین او بحثونه د فقهي عقایدو او اخلاقو په کتابونو کې د مخه لیکل شوي او ده پر پښتو اړولي دي.

د روښاني غورځنګ لنډه پیژندګلوي:

روښاني غورځنګ د روښان پیر له خوا پیل شو . د دې غورځنګ سیاسي مبارزې یوه پیړۍ په پر له پسې توګه د جلال الدین د روښان زوی، حداد د عمر زوی ، عبدالقادر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حداد زوی او کریمداد د جلال الدین زوی تر مهاله پایښت وموند. د سیاسي خپلواکۍ غوښتلو دا غورځنګ د روښان پیر او جلال الدین اکبر د واکمنی پر مهال پیل اود دې غورځنګ وروستی سیاسي لاربشود، کریمداد و چې د هندي واکمن شاه جهان په وړاندې یې د خپلواکۍ ساتلو د مبارزې ډګر تود ساتلی و.

له عرفاني او ادبي پلوه د روښاني غورځنګ اغیزې یوازې په هغو پیړیو او د روښاني واکمنۍ په سیمو کې محدودې پاتې نه شوې. روښان پیر د پښتو لیکدود او پښتو ادب د پراختیا او ودې لپاره ځانګړې هلې ځلې پیل او د پلي کولو لپاره یې بشپړه ژمنتیا درلوده. د روښان پیر په زیار د خیر البیان لیکل شوی کتاب ، نه یوازې دا چې د هغه پیر د نصایحو او لارښوونو له اړخه ارزښتمن دی، بلکې د پښتو لیکدود او پښتو ادبي نثر د تر ټولو پخوانۍ بیلګې په توګه خورا مهم ګڼل کیږي.

د روښاني نهضت ارزښت له عرفاني او تصوفي اړخه زیات دی. د دې نهضت لارویان له هماغه پیله بیا تر اوسه د عبادت او ریاضت ځانګړې لارې او طریقې لري چې په هند، پښتونخوا او افغانستان کې پیروان لري. په سیمه کې د تصوف له بېلا بېلو ټولګیو څخه یو مهم ټولګی همدا روښاني طریقه ده چې ریاضت او عبادت یې د نورو صوفیانه طریقو په څېر د اعتدال خوښوونکي او له هر ډول بنسټپالنې او سخت دریځۍ څخه پرهېز کوي.

روښاني نهضت د همدې ځانګړنو پر بنسټ د زیاتو څېړونکو او محققینو د پام وړ ګرځېدلی او د څېړلو لپاره یې زیاتو بهرنیو او کورنیو څېړونکو زیار ایستلی دی. د ناروې، فرانسې ، پخواني شوروي اتحاد، هند، پاکستان او زیات شمېر نورو هېوادونو لیکوالو له خپلو لیدلورو سره سم د دې نهضت څېړنه او پلټنه کړې ده. ځینو دا نهضت یو تصوفي او عرفاني خوځښت ګڼلی، ځینو بیا د خپلواکۍ د یوه غورځنګ په توګه یاد کړی او یو شمېر یې د اصلاحي او کلتوري خوځښت په توګه یادوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پير روښان په ميا روښان، بايزيد انصاري او بايزيد مسكين مشهور و. هغه د عبدالله زوى او د شيخ محمد لمسى دى. په ۹۲۶ هجري كال د پنجاب د (جلندر) د اورمړو د كلي (بركي) په يوې متوسطې كورنى كې سترگې پرانستي دي. دا كورنى (اورمړ) تراوسه د وزيرستان په (كاڼي گورم) كې استوگنه لري. پير روښان له كوچنيوالي څخه د تصوف له مسلك سره پوره مينه درلوده، هڅه يې كوله چې دغې مرتبې ته د رسېدو په خاطر يو كامل پير پيدا كړي.

په لسمې او يوولسمې پېړۍ كې بايزيد روښان، د ده كورنۍ، پيروانو او يو شمېر معاصرينو د هېواد د خپلواكۍ او ملي واكمنۍ د تر لاسه كولو په خاطر د وطن پالنې د پاك احساس له مخې نه سترې كېدونكې مبارزې كړې او په دې لاره كې يې خپل سرونه قربان كړي دي. له بلې خوا د تصوف او مذهب په جامه كې يې ډېر پښتانه د خپلواكۍ په روحيه روزلي او هم يې په پښتو ادبياتو كې د خپلو خلكو د ويښولو په خاطر له ارزښت څخه ډكه پانگه زياته كړې ده. سره له دې دښمنانو هڅې كولې چې د روښانيانو د ژوند كارنامې او مبارزې پټې كړي او پير روښان د (پير تاريك) په نوم ونوموي؛ خو دغو كارونو دښمنو ډلو ته د اميد لار نه ده پرانستلې؛ بلكې د پير روښان د ژوند او مبارزې په هكله يې د كورنيو ليكوالو په څنگ كې ډېرو ناروېژانو، انگرېزانو، ايټالويانو، فرانسويانو، جرمنيانو او (پخواني شوروي اتحاد) يو شمېر ختيځ پېژندونكو هم ددغه ملي غورځنگ په هكله ليكنې كړې دي. روښانيانو د بايزيد په لارښوونه د هندي مغولي واكمنۍ د استبداد په وړاندې او د پښتنو د پخواني برم د بيا تر لاسه كولو په خاطر داسې تحريك رامنځ ته كړ چې د پښتنو په تاريخ او ادب كې د (روښاني غورځنگ) په نامه ونومول شو. دغه غورځنگ له يوې خوا په افغانانو كې سياسي شعور را ژوندى كړ، له بلې خوا يې دوى د هېواد د آزادولو لپاره د هند د مغولي واكمنۍ د استبداد پر ضد مبارزې ته چمتو كړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱- یو تن زده کوونکی دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې پیرروښان ولې په پښتو ادبیاتو کې لوړ دریځ لري؟ نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونیسي. هر زده کوونکی کولای شي په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۲ – په پورته متن کې د پیر روښان د لیکنو له مخې څه ویلای شئ چې په هغې کې د څه شي تله درنه ده. یو تن زده کوونکی دې د نورو په استازيتوب څرګندونې وکړي. که له بل زده کوونکي سره په دې اړه بل نظر موجود وي، ور زیات دې يې کړي.

۳ - روښاني غورځنګ ته ولې سیاسي بڼه ورکول کېږي؟ هر زده کوونکی دې په خپل وار پرې رڼا واچوي.

٤ – پیر روښان ولې په مسجع ډول خپل نثر لیکلی دی؟ لامل یې څه شی دی، دوه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۵ – د پیر روښان د ژوند په دوران کې د پښتنو ټولنیز او سیاسي دریځ څنګه و؟ په دې اړه دې زده کوونکي خپل نظر وړاندې کړي او خبرې اترې دې پرې وکړي.

کورنی دنده

د پیر روښان د لیکنې ځانګړتیا او په هغې کې د مذهبي رنګ د غلبې په اړه خپل معلومات په یوې خېړنیزې مقالې کې ولیکئ. د ښوونکي لارښوونو ته غوږ کښېږدئ.

د زده کړې په لار کې د ننني کړاو ګالل د سبا لپاره
د نېکمرغی زېرمه کول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهیر

رسنۍ یا مطبوعات د بشري ټولنو تر ټولو ارزښتمن او اړين رکن دی. هرڅومره چې په یوې ټولنې کې رسنۍ پرمختللې، آزادې او ناپلوې وي، په هماغه اندازه هغه ټولنه د عدالت او برابرۍ پر ستنو ولاړه او له ظلم، تېري او تعصب څخه خلاصه وي. رسنۍ په یوې ټولنې کې مخکښ رول لوبوي او هر لوري ته چې وغواړي هغه ټولنه راکښلای شي. دولت درې رکنه لري چې له اجرايوي، عدلي او تقنيني څواکونو څخه عبارت دي، خو رسنيو د خپل ارزښت او اهمیت له مخې د دولت په دې چوکاټ کې ځان ځای کړی او تر ټولو لوړ ځای يې خپل کړی دی. رسنۍ د دې په څنګ کې چې په یوې ټولنې کې ناخوالو ته ګوته نیسي، د هغې لاملونه په ګوته کوي، د ټولنې تګلورې هم ټاکي اومرسته ورسره کوي. رسنۍ راتلونکو نسلونو ته د ولسونو د پوهې او فرهنګ په لېږد او انتقال کې مهم رول لوبوي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې رسنۍ په پرتله ییز ډول اوږد تاریخ لري او تر ننه يې د پراختیا بېلا بېل پړاوونه وهلي دي.

ـ ستاسو په فکر په یوې ټولنې کې د رسنیو او مطبوعاتو ارزښت په څه شي کې نغښتی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنۍ د ټولنيزو اړيکو د وسايلو په نامه يادېږي. په رسنيو کې خبري آژانسونه، ورځپاڼې، جريدې، مجلې، راډيو، تلويزيون او انټرنيټ شامل دي. څومره چې په يوه ټولنه کې د رسنيو شمېر زياتېږي، په همغه کچه پر عامه ذهنيت زيات اغېز اچوي. د سراج الاخبار خپرونې د خپلې لومړنۍ سرمقالې د "افتتاح کلام" په نامه په يوې برخې کې ليکلي: "... دا څرګنده خبره ده چې "اخبارونه" په دې زمانه کې د دولتونو او ولسونو د ژبې په توګه ګڼل شوي دي. په اوسني وخت کې له وروسته پاتې او بدوي قومونو پرته داسې هېڅ يو دولت يا قوم نشته چې اخبار و نه لري. اخبار د "خبر" جمع ده چې ضد يې بې خبري ده."

چاپخونې يا مطبعې د رسنيو ډېر مهم جزء بللی شي. اوس په کمپيوټرونو کې د انټرنيټ له لارې سرې ډېر ژر د نړۍ له حالاتو، پوهنيزو او تخنيکي برياوو، تازه خبرونو او نورو موضوع ګانو څخه نيغ په نيغه خبرېږي. د معلوماتي ټکنالوژۍ له منځ ته راتګ د مخه دا کار شونی نه و. د دې ټولو موضوع ګانو د انتقال لپاره چاپخونو او مطبعو ته اړتيا وه. يعنې د خلکو غوږونو ته د معلوماتو په رسولو کې چاپخونو خپل ارزښت درلود.

په افغانستان کې مطبعه د لومړي ځل لپاره د امير شېرعلي خان د دويمې پاچهۍ (۱۲۵۲ – ۱۲۵۷ هـ ش) په پېر کې رامنځ ته شوه. په دې وخت کې د چاپ درې مطبعې موجودې وې. دوه يې د مصطفاوي او مرتضاوي په نامه وې. بله يې د "شمس النهار مطبعه" وه. شمس النهار په مطبعې کې د شمس النهار جريده چاپېده. د شمس النهار، مصطفاوي او د مرتضاوي درېواړو چاپخونو چاپ په ډېرينه توګه سرته رسېده. په هر حال په افغانستان کې د چاپ پيلامه له همدې درېو مطبعو څخه شوې ده. په دې مطبعو کې د چاپ کارونه په ډېر لږ ظرفيت سره ترسره کېده، خو بيا هم د افغانستان د ژورناليزم په تاريخ کې يې ډېر روښان او څرګند بنسټونه ايښي دي.

دمخه مو وويل چې مطبعه د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د امير شېرعلي خان د واکمنۍ په دويم پېر کې رامنځ ته شوه. له دې سره مل د شمس النهار په نامه ورځپاڼه هم د لومړي ځل لپاره د دې علم دوسته پاچا د پاچهۍ پرمهال منځ ته راغله. د دې ورځپاڼې د خپرو شوو ليکنو له مخې په دې وخت کې په کابل يا د هېواد په نورو برخو کې بله خپرونه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وه. شمس النهار به کله په اوونۍ کې یوځل او کله په پنځلسو ورځو کې یو ځل خپرېده. داسې بریښي چې شمس النهار به تر ۴۰ ګڼو زیات چاپ شوی نه وي.

وروسته بیا د امیرحبیب الله خان په وخت کې (۱۹۰۶م، ۱۲۸۵ هـ ش) د مولوي عبدالرووف خاکي کندهاري په مسوولیت د "سراج الاخبار افغانستان" په نامه یوه جریده خپره شوه. له بده مرغه خپرونو یې دوام و نه کړ او لومړۍ ګڼه یې وروستۍ ګڼه شوه. بیا (۱۹۱۱ – ۱۹۱۸م) د "سراج الاخبار افغانیه" په نوم خپرونه رامنځته شوه. دا خپرونه په افغانستان کې د دوامداره ژورنالیزم پیلامه ده. د دې خپرونې بنسټ د هېواد پیاوړي شخصیت او تکړه ژورنالیست، علامه محمود طرزي د ۱۲۹۰ هـ ش کال د تلې د میاشتې په ۱۶ (اکتوبر۱۹۱۱) کېښود. محمود طرزي غوښتل د دې خپرونې له لارې افغانان د ملت پالنې له روحیې سره اشنا کړي، د هېواد پالنې درس ورکړي، خپلواکۍ غوښتنه ور زده کړي او د هغه مهال علم او پوهه وروښیي. سراج الاخبار لومړی په ډبرینه مطبعه کې چاپېده چې وروسته بیا په حروفي بڼه چاپ شو. سراج الاخبار په دوو اوونیو کې یوځل چاپېده. د دې خپرونې مسوول چلوونکی له پیله تر پایه محمود طرزي و. په سراج الاخبار کې ادبي او علمي مقالې، عکسونه، انځورونه او کارتونونه خپرېدل. علامه محمود طرزي په سراج‌الاخبار کې د پښتو لیکل دودکړل چې د مولوي صالح محمد هوتک، غلام محی الدین افغان او نورو پښتنو لیکوالو له خوا لیکل کېدل.

تر شمس النهار او سراج الاخبار افغانیه وروسته "امان افغان" په داسې دورې کې په خپرېدو پیل وکړ چې د افغانستان خپلواکي تر لاسه شوې وه. امان افغان په ۱۲۹۸ لمریز کال کې د ورې د میاشتې په ۲۲ نېټه په خپرونو پیل کړی دی. دا اخبار تر نهم خپرنیز کال پورې په اوونیز ډول خپرېده. وروسته د ۱۳۰۷ لمریز کال د لیندۍ د میاشتې په پنځلسمه ورځپاڼې ته لوړ شو. قطع او صحافت یې هم ښه شو او په معیاري بڼه خپرېده. په امان افغان کې خبرونه، مرکې، راپورتاژونه، تحلیلي موضوع ګانې، تبصرې، سیاسي تفسیرونه، ویناوې او بیانیې، موعظې، تفریحي مطالب، شعرونه، داستانونه او داسې نور خپرېدل. د امان افغان لومړنی مسوول چلوونکی عبدالهادي داوي و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په امان افغان پسې د "افغان" په نامه خپرونه رامنځته شوه. افغان د افغانستان لومړنۍ خپرونه ده چې د کلمې په رښتينې معنا د ورځپاڼې په بڼه خپرېدله. په ځينو ځايونو کې هغه خپرونه چې په اوونۍ کې دوه يا درې ځله خپريږي، هم د ورځپاڼې په نامه يادوي. افغان د ۱۲۹۹ لمريز کال د چنګاښ په ۱٤ (۱۹۱۹م) په خپرېدا پيل وکړ. په دې ورځپاڼې کې کورني او بهرني خبرونه، اخلاقي، علمي او تفريحي موضوع ګانې خپرېدې. مسوول چلوونکی يې محمد جعفر کندهاری و.

له "افغان" وروسته د "ابلاغ" وار راغی. نومورې خپرونه هم د ورځپاڼې په بڼه خپرېده.ابلاغ د ۱۳۰۰ لمريز کال د تلې مياشتې په لومړۍ نېټه په خپرونو پيل وکړ. دا خپرونه به په يوې پاڼې کې چاپ او پر دېوالونو او د ګڼې ګونې په ځايونو کې به د خلکو د لوستلو لپاره ځړول کېده. د دې ورځپاڼې لومړنی مسوول چلوونکی مدير ميرزا محمد اکبرخان و.

په دې موده کې د ابلاغ، حقيقت او اتحاد مشرقي ورځپاڼې او د غازي، اتفاق اسلام، ستاره افغان، اتحاد اسلام (بيدار)، اصلاح، طلوع افغان او ارشادالنسوان په نومونو اوونيزې خپرېدې. ارشادالنسوان لومړنۍ اوونېزه وه چې د افغانستان د ښځو لپاره خپرېده. دا اوونيزه په ۱۲۹۹ لمريز کال کې د محمود طرزي د مېرمنې، اسما اسميه له خوا رامنځ ته شوه. دې اوونيزې خبرونه، مقالې، تبصرې، راپورتاژونه او په ښځو پورې اړوند مسايل خپرول.

له کورني اړودوړ څخه په وروسته پېر (۱۳۰۸ – ۱۳٤۳ لمريز) کې مطبوعات په دولت پورې محدود وو. د ورځپاڼو په سر کې د "اصلاح" ورځپاڼه يو ځل بيا رامنځته شوه چې لومړی ځل په ۱۳۰۰ لمريز کال کې د بشير احمد او بيا وروسته د حافظ فيض محمد تر مشرۍ لاندې چاپېده. وروسته د انيس (۱۳۰٦لمريز)، هېواد (۱۳۲٦لمريز)، کابل ټايمز (۱۳٤۰ لمريز) او جمهوريت په نومونو ورځپاڼې خپرېدې. همدارنګه په يو شمېر ولايتونو کې د اتحاد مشرقي، اتفاق اسلام، پروان، طلوع افغان، بيدار، اتحاد، وړانګه، ستورى، بدخشان، نيمروز، هلمند، سنايي او کندوز په نومونو خپرونې خپرېدې. په دې موده کې يو زيات شمېر مجلې او جرېدې هم خپرېدې چې هرې يوې يې خپل لوستونکي درلودل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په زړه پورې موضوعګانې يې خپرولې. د افغانستان راډيو د لومړي ځل لپاره په ١٣١٨ لمريزکال کې خپرونې پيل او بېلا بېل پراوونه يې ووهل چې اوسني حالت ته رارسېدلې ده. همدا راز د افغانستان د تلويزيون دستګاه د ١٣٥٧ کال په لومړيو کې ازمېښتي خپرونې پيل کړې. د وخت په تېرېدو يې ورو، ورو خپرونې د ورځې څو ساعتونو ته ورسېدې او اوس شپه او ورځ د نړيوالې شبکې په مرسته خپرونې کوي او د نړۍ په زياترو هېوادونو کې يې مينه وال ننداره کوي. د ورځپاڼو، مجلو او جريدو ترڅنګ د څرګندې اړتيا له مخې په ١٣١٩هـ. ش. کال کې "باختر آژانس" رامنځ ته او په فعاليت يې پيل وکړ. باختر اژانس د خپلو خبريالانو په واسطه له کابل او ولايتونو څخه خبرونه راټولول او د خپرولو لپاره يې راډيوګانو او ګڼو نورو خپرونو ته ورکول.

که څه هم په افغانستان کې د آزادو مطبوعاتو پيلامه د امير امان الله خان د واکمنۍ مهال ته منسوبه ده، خو په حقيقت کې د مطبوعاتو ازادي ډېر د مخه د محمود طرزي په وسيله په "سراج الاخبار افغانيه" کې پلې شوې ده. سراج الاخبار افغانيه د محمود طرزي د ازادۍ غوښتنې او پالنې ډېر څرګند ثبوت دی چې په بېلابېلو تدبيرونو يې خپل دغه ارمان ترلاسه کړی دی. د دې ادعا د ثبوت لپاره په نوموړې خپرونې کې د "حی علی الفلاح" په نامه د يو مضمون خپرول و چې په هغې کې يې د دربار د هيلو پر خلاف د هېواد خپلواکي اعلان کړې وه او په مقابل کې يې ٢٤ زره کابلۍ روپۍ جريمه شوی او خپرونه مصادره شوې وه.
د امير امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د "انيس" په نامه د يوې خپرونې پيل د مطبوعاتو له ازادۍ سره وتړل شو. انيس د هېواد د خپلواکو خپرونو د مخکښې په توګه په (١٣٠٦ لمريز) کال کې چاپ شو. انيس د وخت د پوليسو رژيم "د سرخ پوشو" غلو او جوارګرو په نامه تر نيوکو لاندې ونيو. په پايله کې يې د انيس اداره وتړل شوه او چلوونکی يې محاکمې ته وړاندې کړای شو. د انيس مسوول چلوونکي د خپلې منطقي او مستدلې دفاع له امله برائت وموند او د بيان او مطبوعاتو د آزادۍ د پلي کولو د اتل په توګه يې زموږ د خلکو له خوا تود هرکلی وشو. همدا راز د نسيم سحر، ندای خلق، انګار، وطن، ولس، نيلاب او

(c) ketabton.com: The Digital Library

... په نامه ازادو خپرونو فعالیت کاوه. د دې ترځنګ د ۱۳٤۱ - ۱۳۵۲ کلونو ترمنځ په هېواد کې شاوخوا ۳۰ ازادو خپرونو فعالیت کاوه چې هرې يوې خپله تګلاره او نشراتي مشي لرله.

پر ۱۳۸۱ لمريز کال په هېواد کې د موقتي او وروسته د انتقالي اداري له راتګ وروسته د بيان او مطبوعاتو ازادي د دولت له خوا تضمين شوه. په دې بهير کې زيات شمېر خپروني، خبري رسنۍ، راډيوګاني، تلويزيونونه او نورې وسيلې رامنځ ته شوې. د مطبوعاتو نوی قانون د افغانستان د پارلمان له خوا تصويب شو او په دې توګه يې د بيان او د مطبوعاتو آزادۍ ته لار هواره کړه. نن په هېواد کې شاوخوا پنځه سوه خپروني، زيات شمېر راډيوګاني او شخصي تلويزيونونه او همدارنګه د لسو په شاوخوا کې خبري رسنۍ په فعاليت بوختې دي.

د متن لنډيز

مطبوعات د يو ولس د ويښتيا او بيدارۍ نښه ده. د ريښتينو مطبوعاتو دنده د ولس رهبري ده؛ له ظالم څخه د مظلوم ژغورل دي؛ د حق او باطل ترمنځ توپير دی؛ ښه ته ښه او بدو ته بد ويل دي چې پرمختللي هېوادونه پرې د نېکمرغۍ او سعادت لوړو پوړيو ته رسيدلي دي. په افغانستان کې مطبوعات په پرتله ييزه توګه اوږده مخينه لري. سيد جمال الدين افغان له هېواده د وتلو پرمهال اميرشېرعلي خان ته د يو شمېر سلا مشورو په لړ کې د شمس النهار په نامه د يوې خپرونې د رامنځ ته کېدو سلا ورکړه. له هغه راوروسته مطبوعاتو په افغانستان کې پراختيايي بهير پيل کړ. د امير شېر علي خان د واکمنۍ پر مهال د لومړي ځل لپاره د شمس النهار په نامه خپرونې په خپرېدو پيل کوي. د مطبوعاتو بهير په هېواد کې کله غړند او کله هم د يو زور او قوت په څېر راڅرګند شو. په بېلابېلو رژيمونو کې يې خپلې ودې ته دوام ورکړ. نن سبا په افغانستان کې د بيان او مطبوعاتو ازادي تضمين شوې ده. زيات شمېر خپروني، راډيوګاني، تلويزيونونه، خبري رسنۍ، برېښنايي رسنۍ، انټرنيټ او ويب پاڼې فعاليت کوي او د خلکو ارمانونه او هيلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپروي. د یادونې وړ ده چې رسنۍ او مطبوعات باید ټولنه یو سالم لوري ته رهنمایي کړي؛ د هېواد او ولس ملي ګټو ته وفاداري وي او د پردي کلتور د خپرولو پرځای د خپل افغاني کلتور خپرېدا ته پام وکړي.

فعالیتونه

۱ – لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د رسنیو د ارزښت په اړه دې خپله پوهه او معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

۲ - یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او دې پوښتنې ته چې ولې رسنیو ته د یو دولت د څلورم رکن په سترګه کتل کېږي؟ ځواب ووایي. نور زده کوونکي دې په بحث کې برخه واخلي.

۳ – ټول زده کوونکي دې "په هېواد کې موجودې رسنۍ او د هغوی تګلوری" تر نامه لاندې په آزاد بحث کې برخه واخلي. لومړی دې د رسنیو رسالت او دنده څرګنده کړي او وروسته دې د هغو رسنیو په اړه خبرې وکړي چې پېژني يې. یو تن دې د غونډې د منشي په توګه د بحث عمده ټکي او پایلې له ځانه سره ولیکي او خپل رپوټ دې چمتو کړي.

٤ – یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د بیان د آزادۍ د اړتیا په باره کې دې نورو ته معلومات وړاندې کړي. بل زده کوونکی دې د بیان د آزادۍ په اړه خپل نظر څرګند کړي چې آیا د بیان آزادي څه محدودیت هم لري او که نه؟

۵ – څو تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په هېواد کې دې د رسنیو د تاریخي بهیر او پراختیا په اړه خبرې وکړي.

٦ – څو تنه زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې د یوې جریدې د جوړولو په اړوند خبرې وکړي. د ښوونکي په لارښوونه دې په عملي اقدام لاس پورې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې د اوسنيو رسنيو په اړه يو مخ ليکنه وکړي. پورته لوستل شوی لوست دې په پام کې ونيسي. په بله ورځ دې د پښتو په درسي ساعت کې ټولګيوالو ته واوروي.

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

هر ملخی د سربازۍ له هنر څه زده
چې په دا هنر کې سر ښندې پتنګ دی
لا تر اوسه يې ماغزه په کرار نه دي
چا چې ما سره وهلی سر په سنګ دی
لا په خوب کې په لړزه پرېوزي له کټه
چې د چا تر غوږ زما د توري شرنګ دی
که په دا دور مې ګوري هغه زه يم
چې مې داغ په خاطر ايښی د اورنګ دی
درست جهان مې و مغلو ته خيبر کړ
ځای ځای يې پښتانه وته قلنګ دی
«خوشحال خان خټک»

نېکمرغه هغه څوک دی چې له خپلې هرې خطا څخه
نوې تجربه تر لاسه کړي.
((سقراط))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیب او له جملې سره د هغه توپیر

په مخکنیو ټولګیو کې مو ګرامر پېژندلی دی. ګرامر د ژبې د جوړښت د نظام علمي شرحې ته ویل کېږي. ګرامر د یوې ټاکلې ژبې د کلمو، جملو د رغاونې او جوړښت د قاعدو سیستم تشریح او څېړي یا د ژبې صرفي او نحوي جوړښت او ساختمان تر کتنې او څېړنې لاندې نیسي؛ یعنې د یوې ژبې د کلمو د تغییر او بدلون بڼې او د هغوی ترکیب ، د جملو جوړښت او څرنګوالی بیانوي.

په دې لوست کې په ترکیب باندې خبرې کېږي.

تاسو د ترکیب په اړه څه پوهېږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې د مخه چې ترکیب وپېژنو، ښه به وي جمله وپېژنو. د جملې د پېژندلو لپاره د نحوې پېژندلو ته اړ یو. نحوه هغه پوهنه ده چې د جملو، فقرو، عبارتونواو ترکیبونو د جوړښت له قاعدو څخه غږېږي. د جملې د اجزاوو قاعدې پکې بیان او څرګندیږي. په نحوه کې نحوي ترکیبونه او جملې د معنا او جوړښت له مخې په پام کې نیول کېږي. جمله یوه عربي کلمه ده او مجموعې ته ویل کېږي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکیب دی چې یو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړېږي، د جملې اجزا ورته وايي.
نحوه په ټاکلې ژبې کې د ګرامر د یوې برخې په توګه او په یوې جملې کې د کلمو د ګرامري ترکیب د یوځای کېدو طریقه، ترتیب او معنوي رابطه څېړي؛ په دې معنا چې د جملو لفظي جوړښت او معنوي رابطه او ځانګړتیاوې څېړي. ترکیب د دوو یا زیاتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له یوځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا یې یو له بله سره ارتباط ولري.
څنګه چې د نحوې څېړنې د مطالعې او څېړلو اصلي او اساسي مواد جملې دي، نو په همدې توګه د کلمو ترکیب هم د جملو په جوړښت کې یو توکی یا یوه برخه ګڼل کېږي. لکه "هلک ولوېد." دا یوه ساده جمله ده چې له دوو اساسي برخو څخه جوړه شوې ده. لومړۍ برخه یې "هلک" د جملې مبتدا (فاعل - مسند الیه) او دویمه برخه یې "ولوېد" د جملې خبر (فعل - مسند) دی. که چېرته په همدې جملې کې د جملې له فاعل "هلک" سره ځینې کلمې چې نحوي رابطه سره ولري، یوځای شي، په دې وخت کې دغه مبتدا "هلک" له خپلو اړوندو برخو سره یو ترکیب جوړوي. لکه:
ښه هلک، یو ډېر هوښیار هلک، یو غښتلی تکړه هلک ... دا ډله کلمې له یو بل سره نحوي رابطه لري او په پورتنۍ جمله کې له "هلک" سره د مبتدا په توګه راځي. دې ته "ترکیب، غونډ یا عبارت" وايي. همدارنګه له "ولوېد" سره چې د جملې "خبر، فعل یا مسند" دی، یو شمېرنورې کلمې یوځای شي او نحوي رابطه سره ولري، لکه: "سخت ولوېد. په زوره ولوېد. وران ولوېد. بې ځایه ولوېد." د جملې دویمه اساسي برخه (خبر) جوړوي.
په پورته اسمي ترکیب کې ګورو چې "هلک" د ترکیب اصلي جزء دی او له خپلو اړوندو کلمو سره یو اسمي غونډ بلل کېږي. په دویمه برخه کې "ولوېد" د فعلي ترکیب اساسي برخه ده؛ نو ځکه فعلي ترکیب (غونډ) ورته وايي. اسمي او فعلي دواړه ترکیبونه په ځانګړې توګه بشپړ مطلب نشي رسولای. یوازې د یو غونډ په راوړلو معنا نیمګړې پاتې کېږي. ترکیب د معنا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړښت له مخې بېل ډولونه لري.
ترکیبونه د معنا او مفهوم له مخې له کلمو سره یو شی ګڼل کېږي، مګر توپیر یې دا دی چې ترکیبونه مرکب مفهومونه څرګندوي او د نومونو او فعلونو معناګانو ته زیاته ټاکلې او مشخصه بڼه ورکوي. په دې توګه ویلای شو.

- ترکیب له دوو یا زیاتو خپلواکو یا ناخپلواکو کلمو څخه جوړېږي،
- په ترکیب کې یوه کلمه د بلې تابع ګرځي،
- په ترکیب کې د کلمو تر منځ نحوي رابطه ټینګېږي،
- ترکیب د کلمې په پرتله پراخ او مرکب مفهوم څرګندوي،
- د جملې او ترکیب تر منځ توپیر او بېلوالی اړین دی.

د جملې او ترکیب تر منځ توپیر

د جملې او ترکیب تر منځ خاص توپیر شته. هغه ځانګړتیا چې د جملې په جوړښت کې موجوده ده، په ترکیب کې نه لیدل کېږي. جمله له مبتدا او خبر څخه جوړه ده. د یوې جملې مبتدا یا خبر هر یو له (اسمي یا فعلي) ترکیبونو څخه جوړېږي. د بېلګې په توګه، په بشپړه او پوره جملې کې مبتدا او خبر او همدارنګه د هغوی اړوندې برخې ځای لري، خو په ترکیب کې دغه برخې نیمګړې وي.
په پښتو کې ترکیبونه په دوو ډلو (اسمي او فعلي) برخو بېلېږي. هره برخه بیا په خپل وار په جلا جلا ډلګیو وېشل کېږي.
اسمي ترکیبونه: دا هغه ترکیبونه دي چې د ترکیب اصلي او اساسي برخه یې نوم وي. دا اسمي ترکیبونه په جمله کې د مبتدا په برخه کې راځي.
اسمي ترکیبونه په اضافي ترکیب، توصیفي ترکیب، عددي ترکیب اونورو وېشل شوي دي.
فعلي ترکیبونه، هغه ترکیبونه دي چې د جملې د خبر په برخه کې راځي.

اصطلاح له ترکیب سره توپیر لري. اصطلاحي واحدونه هغه تعبیرونه دي چې هر ولس یې د خپل ژوندانه په چاپېریال کې د خپلو دودونو، اخلاقو او روحیاتو په چوکاټ کې په خپله ژبه کې کاروي. دا واحدونه نه یوازې په خبرو اترو کې استعمالیږي، بلکې په لیکنه کې هم کارول کېږي. اصطلاح ګانې که له یوې خوا نه د ژبې د لغوي برخې بشپړوونکې دي، له بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا يو ادبي خوند او رنګ هم لري. په ژبه کې دا ترکيبونه ځانته جلا او بېلې ځانګړتیاوې لري، يعنې نحوي ترکيبونه او ژبنی اصطلاح ګانې يو تر بله توپير لري.

اصطلاح ګانې يو ډول ژبني ترکيبونه دي چې د ژبې خاص عنصر او ژبني خاص ډول ځرګندونو ته ويل کېږي. اصطلاح ګانې د زمانې په اوږدو کې د خلکو له خوا منځته راغلي او په ژبه کې ثابت لغوي ترکيبونه دي. ددغو ترکيبونو برخې دومره ثابتې او ټينګې اړيکې سره لري چې بېلول يې ګران کار دی.

اصطلاح ګانې د خبرو کولو پر مهال سمدلاسه نوي نه جوړېږي چې د کوم ټاکلي مطلب د ځرګندولو لپاره ورځنې کار واخيستل شي، بلکې په جوړ شوي ډول د ژبې د ويونکو په حافظه کې ساتل کېږي او د اړتيا پرمهال د جوړ شوي ترکيب په توګه کارول کېږي. په خپله دغه ترکيب نېغ په نېغه معنا نه ورکوي، خو مجازي معنا ترې اخيستل کېږي. لکه:

لور په لوټه تېره کول، اوبش په بډه منډل، لوی لاس لرل، لار وهل، ژبه کول، پښه نيول، زړه خوړل، له خوشحالۍ نه په جامو کې نه ځايېدل، تر بوسو لاندې اوبه تېرول، جګ لو کول، سر ټکول، سر تندی وهل، خوا سړول، سور او شين اوښتل، زړه تشول، غم خوړل، لاس اخيستل، تار اچول، د اسمان کټ، نوک او ورۍ، د لستوني مار، د غاړې غوړ، د شړومبو مچ.

اصطلاح ګانې د معنا او جوړښت له مخې دا لاندې نښې لري:

۱ـ ثابت داخلي ترکيب چې په ګډه يو عمومي معنا او مفهوم ځرګندوي. په اسمي او فعلي ترکيبونو کې يې اهميت يو شان دی. اصطلاحي فعلي ترکيبونه که څه هم د مرکبو فعلونو په څېر ښکاري، خو له مرکبو فعلونو شخه توپير لري، ځکه په ثابتو فعلي ترکيبونو کې له ټولو ترکيبونو سره ګډه عمومي معنا ورکوي.

۲ـ اصطلاح ګانې له هغو توکو شخه جوړېږي چې په يو ثابت ترکيب کې خپله لغوي معناله لاسه ورکړي. که چېرته ددغه ثابت ترکيب واحدونه بېل بېل معنا شي، نو خپله ټاکلې اصطلاحي معنا له لاسه ورکوي.

د بېلګې په توګه، "لار وهل"، "ژبه کول"، "غم خوړل"، "زړه خوړل". که ددغو بېلګو هره برخه يعنې هر يو توکی يې په جلا جلا توګه معنا کړو، نو بيا هغه خاصه او ټاکلې معنا نه ورکوي. ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

"لار وهل"کې د تګ معنا پرته ده. په لغوي معناکې يې "لار" او "وهل"کوم معنوي ارتباط سره نه لري. يا ژبه اوکول سره جلا مفهومونه دي.

۳_ له ترکيبونکو توکوڅخه عمومي معنا لاس ته راځي؛ يعنې ټول ترکيب د يو واحد مفهوم په توګه معنا ورکوي.

٤_ په اصطلاحي واحدونو کې ځينې محاورې او متلونه هم راتلای شي او همدارنګه د ليکوالو او پوهانو غوره وېناوې هم پکې شاملې دي، لکه:

پوره ورک دې کړه دوه کوره. د کبر کاسه نسکوره ده.

٥_ اصطلاح ګانې ټکي په ټکي نه ژباړل کېږي.

٦_ هره ژبه جلا او خاص اصطلاحات لري.

٧_ اصطلاحي توکي د خپلو معنوي ځانګړنو له مخې له نورو ازادو ترکيبونو سره توپير لري.

٨_ په ژبې کې دغه ترکيبونه ثابت وي، نوي نه جوړېږي.

٩_ اصطلاحي توکي د نورو ازادو لغتونو په څېر د ژبې په لغوي سيستم کې موجود وي.

د متن لنډيز:

ترکيب، اصطلاح او جمله بېلا بېل نحوي مطالب دي. د جملو، فقرو، عبارتونو او ترکيبونو د جوړښت له قاعدو څخه نحوه خبرې کوي. جمله د الفاظو اوکلمو داسې ترکيب دی چې يو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړېږي، د جملې اجزا ورته وايي. ترکيب د دوو يا زياتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له يوځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا يې يو له بله سره ارتباط ولري. د کلمو ترکيب د جملو په جوړښت کې يو توکی يا يوه برخه ګڼل کېږي. ترکيب او اصطلاح د کارونې خپل خپل ځايونه لري. ترکيب رامنځته کېږي او اصطلاح ګانې رامنځ ته شوې کلمې دي، په ټولنې کې خپلې ځانګړې او ټاکلې معناګانې لري. اصطلاح د يو مطلب د ښه بيان لپاره کارول کېږي. ترکيبونه او اصطلاح ګانې د يوې ژبې د فرهنګ د بډاينې څرګندوی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وویشل شي. هر یوه ډله دې په وار د کلمې، ترکیب، اصطلاح، متل او جملې پېژندنه وکړي. بېلګې دې راوړي. د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

۲ــ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په ژبه کې دې د اصطلاح ګانو او د هغې د پانګې او ژبني ارزښت او بډاینې په اړه نورو ته معلومات ورکړي.

۳ــ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د ټولو زده کوونکو په ګډه مرسته دې د پښتو اصطلاح ګانو یو لېست پر تختې ولیکي. ټول زده کوونکي دې هغه په خپلو کتابچو کې یادداشت کړي.

٤ــ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي په وړاندې اصطلاح ګانې د معنا او جوړښت له مخې نورو ته بیان کړي.

۵ــ د جملې او ترکیب ترمنځ څه توپیر موجود دی او په پښتو کې ترکیبونه په څو ډوله دي؟ دوه تنه زده کوونکي دې په خپله ګډه مرسته نورو زده کوونکو ته په دې اړه څرګندونې وکړي.

٦ ــ جمله له څو برخو څخه جوړه شوې ده؟ یو تن دې پرې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه یوه موضوع وټاکي. د هغې په لیکلو کې دې اصطلاح ګانې وکاروي. د لیکنې په پای کې دې یو شمېر اصطلاح ګانې راټولې کړي چې په ټولګي کې نه وي ویل شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو قصیده: شیخ اسعد سوري

په پخوانیو ټولګیو کې مو د نظم او نثر په اړه معلومات تر لاسه کړي دي. نثر خپل جوړښت لري او نظم خپل. نظم هغه وینا ده چې وزن او قافیه ولري. مثنوي، بولله (قصیده)، غزل، رباعي، قطعه او نور د نظم بڼې دي. دلته پر قصیدې، د هغې پر جوړښت او په پښتو کې د قصیدې پر مخینه غږیږو. تر دې د مخه چې قصیده وپېژنو، ښه به دا وي چې شیخ اسعد سوري وپېژنو چې په پښتو ادبیاتو کې یې قصیده د لومړنۍ معلومې قصیدې په توګه پېژندل شوې ده. د قصیدې په اړه لږ معلومات لرو، هغه هم د پټې خزانې په واسطه تر موږ را رسېدلي دي.

ـ تاسو څه فکر کوئ چې د یوې قصیدې د بیتونو ډېر لږ شمېر به څو وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه خزانه له "تاريخ سوري" څخه د "لرغوني پښتانه" د ليکوال، شيخ کټه په حواله ليکي چې اسعد سوري په غور کې استوګنه درلوده. هلته د سوري کورنۍ په دربار کې د درناوۍ وړ يو شاعر و. د پلار نوم يې محمد و. په ٤٢٥ هجري کال کې په بغني (د هلمند د زمينداور سيمه) کې مړ شو. نوموړی ډېر ښه شاعر و. کله چې سلطان محمود غزنوي پر غور بريد وکړ او له امير محمد سوري سره يې جګړه ونښته، نو امير يې د آهنګرانو په سيمه کې کلابند کړ. دغه مهال شيخ اسعد هم د هغه ځای په کوټ نومې سيمه کې و. سلطان محمود غزنوي امير محمد سوري له ځانه سره بندي غزني ته يوړ. امير محمد سوري له ډېره غيرته په بند کې مړ شو. شيخ اسعد سوري چې د اميرمحمد سوري دوست و، د هغه پر مرګ يوه بولـله وويله.

بولـله يا قصيده هغه نظم ته وايي چې تر يوې مطلع لاندې ويل کېږي. د ټولو دويمو نيم بيتيو قافيه يې د لومړي بيت له قافيې سره يوشان وي. اوږده او ډول ډول مضامين پکې راوړل کېږي. د بيتونو شمېر يې له شپاړسو څخه نيولې بيا تر دوو سوو پورې رسېږي. عموما د ستاينې، ويرنې، پند او نور اوږده موضوعات پکې بيانېږي. قصيده معمولاً په تشبيب پيلېږي. تشبيب د قصيدې لومړني بيتونه دي چې د قصيدې له اصلي موضوع څخه بهر د بلې موضوع په اړه؛ په ځانګړې ډول د ځوانۍ او په هغې پورې د اړوند حالت، لکه د مينې او طبيعت په ستاينې کې ويل کېږي. له تشبيب وروسته په قصيده کې اصلي موضوع په تفصيل سره بيانېږي. قصيده پښتو ادبياتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوخوالي کچې ته ورسېده.

د پټې خزانې له پيدا کېدو د مخه د پښتو د لومړۍ قصيدې په اړه چاته سمه پته نه وه. ددغه مهم اثر له پيداکېدو سره سم د پښتو يو شمېر غوره قصيدې تر لاسه شوې. په دې لړ کې د پښتو معلومه لومړۍ قصيده هم تر لاسه شوه. دغه قصيده د شيخ اسعد سوري قصيده وه چې د اميرمحمد سوري په مړينه يې ويلې وه. دا هم څرګنده شوه چې په غور او غزني کې د دې پېر موجودو شاعرانو قصيدې ويلې وې او دغه فن مخ په بشپړتيا او پوخوالي روان و. له بلې خوا قصيده يوه داسې وسيله وه چې د پاچاهانو د خوښۍ غونډې پرې تودې شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. د خپګان او غم پر مهال هم ویل کېدې او دومره سوز او ګداز به په کې موجود و چې د کاڼو زړونه به یې هم ویلې کول. کله ناکله به یې ځوانان د جګړې په ډګر کې مبارزې ته هم رابلل.

د تاریخ په اوږدو کې قصیدې ډېر پړاوونه وهلي دي. د پښتو قصیده هم همداسې درواخلئ چې د موضوع له مخې یې بېل بېل اړخونه لرلي دي.

د غوریانو او سوریانو په پېر کې که څه هم پښتو قصیده د پاچاهانو د مدحې اوستاینې په خدمت کې ولاړه وه، خو بیا یې هم پښه له پښتنې چاپېریاله بهر ایښې نه ده. د شیخ اسعد سوري قصیده له هغو قصیدو څخه ده چې ساری یې موږ په هغه وخت کې نه وینو. د غوریانو په پېر کې پښتو قصیدې په فني او ادبي لحاظ د خپل وخت په قصیدو کې لوړ دریځ خپل کړی دی.

د شیخ اسعد سوري په قصیده کې ملي او ټولنیز احساسات له ورایه بریښې.

نومورې قصیده په لاندې ډول ده:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار
هر غتول چې په بیدیا غوړېده وکا
رېژوي یې پاڼې کاندي نار په نار*
ډېر مخونه د فلک څپېړه شنه کا
ډېر سرونه کا تر خاورو لاندې زار
د واکمن له سره خول پرېباسي مړ سي
د بې وزلو وینې توی کاندي خونخوار
چې له برمه یې زمري رېږي ځنګلو کې
له اوکوبه یې ډاري تېرو جبار
هم یې غشی سکڼې ډال د ژوبلورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رستمان ځني ځغلاکاندي په دار
چې يې ملاوې نه کړېږي په غښتليو
دا فلک پر وکا څه کاري ګذار؟
په يوه ګردښت يې پرېباسي له برمه
نه يې غشي، نه لينده وي نه يې سپار
څه تېرى څه ظلم کاندې اې فلکه!
ستا له لاسه نه دى هېڅ ګل بې له خار
په ويرژلو، لور نه کړې په زړه کراېه
پر نتليو اوروې د غم ناتار
هېڅ روغى مې په زړه نسته ستا له ځوره
بېلوې په ژړا ژړ مين له يار
له تېريو * دې اوښې خاخې له اوريځو
چينې ژاړي په ورتې ستا له شنار
نه به لاس واخلې له ځوره نه به لورې
نه به ملاکړې، له بې وزلو له ترار
نه به زړه وسوځوې په هېڅا باندې
نه به پرېوزې له ګردښته له مدار
نه به وصل کړې مين له بل مينه
نه به درملې ټپونه د افګار
ستا له لاسه دي پراته ژوبل زګېروي کا
هر پلو ته ټپي زړونه په ځار ځار
کله غوځې کاندې مراندې د زړګيو
کله تېر باسې وګړي هوښيار
کله ټکي واچوې پر نازوليو
کله څېري کړې ګرېوان د نمنځي چار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـلـه غـورځـوي واکـمـن لـه پـلازونـو
کـلـه کـښـېـنـوي پـه خـاورو کـې بـادار
زمـوږ پـر زړونـو دي نـن بيا يـو غشي وويشت
ودي ژوبـلـلـه پـه دي غـشـي هـزار
پـر سـوريـو بـانـدې ويـر پـرېـوت لـه پاسه
مـحـمـد واکـمـن چـې ولاړی پـه بـل دار
يـو وار سـو اسـيـر پـه لاس د ميرخمنو
انـتـقـال يـې وکـړ قـبـر لـه بـل وار
پـه سـمـاو* يـې ودان أهنگران و
پـه ټـيـکـنـه و پـر درسـت جـهـان اوخـار
د مـحـمـود د ژوبـلـورو پـه لاس کښېوت
چـې غـزنـه تـه يـې بـاتـلـی پـه تـلـوار
نـنـگـيـالـيـو لـره قـيـد مـړيـنـه ده ځـکـه:
سـه * يـې والـوتـلـه هـسـک تـه پـر دې لار
تـر نـړی يـې غـوره خـاوري، هـديـره کا
د زمـريـو پـه ببـړيـو * کـلـه وي خـوار
په دې ويـر د غـور وگـړي تـور نـمـري * سول
پـه دې ويـر، رڼـا تـيـاره سـولـه د ښـار
گـوره ځـاځـي رڼـې اوښـې لـه دې غـرونـو
دا کـړونـگـی * سـانـدې لـي پـه شـور هـار
نـه هـغـه زرغـا د غـرونـو، د بـېـديـا ده
نـه د زرکـيـو پـه مـسـا دی کـټـهـار
نـه غـټـول بـيـا زرغـونـېـږي پـه لاښـونـو
نـه بـامـي بـيـا مـسـېـده کـا پـه کـهـسـار
نـه لـه غـرجـه بـيـا راځـي کـاروان د مشکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــه رادرومــــــي غــــور تــه بـيـا جــوېــي د شـار
د پــســرلــي اوره تـــــودې اوښـــــي تـويـنـه
مــرغــلــرې بــــه نـــيـســـان نــــه کـــــړي نــثــار
دا پــه څــه چــې (مــحــمــد) ولاړ لــه نــړيـه
پــه ويــرنــه يـــې ســـو غـــور ټــــول ســوګــوار
نــه ښــکــارېــږي هــغــه ســـور د ســـور پــه لتو
نـــه ځــلــېــږي هـــغـــه لـــمـــر پـــر دې ديـــار
چــې بــه نـجـلـيـو پــه نـڅـا پـکـې خـنـدلـه
چـــې بـــه پـېـغـلـو کـــا اتــــڼ کــــتـــار کـــتـار
هغه غــور پــه ويــر نــاتــار د واکــمــن کښېوست
هـغـه غــور ســو د جــانــدم غــونــدې ســـور اړ
لاس دې مــات ســه ای فلکه چــې دې وکا
مــحــمــد غــونــدې زمـــری د مـړيــنـي ښـکـار
شـيــن زړګـــی فــلــکــه! ولـــې لا ولاړ يــې؟
اې د غـــور غــرونـــو پـــه څــه نـسـوځ غـبـار؟
مــځـکــې! ولـــې پـــه رېــږدلـــو نـــه پـــرېـــوزې؟
لانــدې بــانــدې ســه! چــې ورك ســي دا شعار:
چــې زمــري غــونــدې واکــمــن ځـــي لــه جهانه
چــې څــوك نــه كــړي پــه نــړی بـانـدې قــرار
سخ پــه تــا ای (مــحــمــده) د غــور لــمــر وې!
پــه نـــړی بـــه نـــه وي ســتــا د عـــدل ســار
تــه پــر ننګه وې ولاړ پـه ننګ كـې مـړ سوې
هــم پــر نــنــګــه دې پــه نـنـګـه كــا ځـــان جـار
كه ســوري دې په تګ وير كاندي ويرمن سول
هــم بــه ويـــاړي ســتــا پــه نـــوم ســتــا پــه ټـبـار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه جـنـت کــې دي وه تــون زمـــوږ واکـمـنـه
هـــم پـــه تـــا دي وي ډېـــر لـــور د غـفـار

* * *

*نار په نار: په اصل کې په همدې بڼه دی. ښايي تار په تار وي.
*تېری: تېری، تعدی، ظلم او تجاوز
* سماو: سم، درست، راست
* سه: ساه
* بېړيو: زولنې
* تور نمري: سياه پوش
*کړونگی: ځړوبی
سور: خوشحالي
سور: د قوم نوم دی
سار: ساری، بېلگه

د متن لنډيز:

قصيده د پښتو د نظم د نورو ډولونو په څېر په پښتو کې اوږده مخينه لري. قصيده معمولاً په تشبيب پيليږي. تشبيب د قصيدې لومړني بيتونه دي چې د قصيدې له اصلي موضوع څخه بهر د بلې موضوع په اړه د طبيعت د ستاينې او يا هغې ته ‌ پر ورته موضوع پيليږي. قصيده پښتو ادبياتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوخوالي کچې ته ورسېده. د ادبي تاريخ له پاڼو څرگنديږي چې قصيده په پښتو کې پخوا هم موجوده وه او د خپل پوخوالي پوړۍ يې وهلي وې. د شيخ اسعد سوري قصيده د پښتو قصيدو په تاريخ کې د زيات ارزښت وړ ده او له ادبي پلوه هم يوه پخه بولله گڼل کېږي. دا قصيده شيخ اسعد سوري د امير محمد سوري د مړينې په وير کې ويلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې پر څو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ډلې د غړو په مرسته په پښتو کې د غزل، دویمه ډله د مثنوي، دریمه د رباعي او څلورمه د قصیدې په اړه معلومات له بېلګو سره ولیکي. بیا دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

۲ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي، د تشبیب په اړه دې څرګندونې وکړي او بېلګه دې په متن کې د قصیدې له مخې ولولي.

۳ـ یو بل زده کوونکی دې ټولګي مخې ته راشي او د شیخ اسعد سوري د قصیدې د متن اصلي ویرنه دې ولولي او د هغې په اړه دې څرګندونې وکړي.

٤ـ زده کوونکي دې په پورته قصیده کې د شیخ اسعد سوري ملي او ټولنیز احساسات په ګوته کړي او د هغو په اړه دې خبرې وکړي.

٥ـ زده کوونکي دې په پورته متن کې اسمي ترکیبونه وګوري او ودې یې لیکي.

٦ ـ د ترکیب او جملې پر توپیر دې څو تنه زده کوونکي خبرې وکړي. نور دې ورته غوږ کېږدي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې پښتو ادبیاتو ته د قصیدې او د نظم د نورو بڼو د راننوتلو بهیر په ډېر لنډ ډول وخېړي او د یوې لنډې مقالې په توګه دې په بله ورځ په ټولګي کې په وار ولولي.

د دروغجن سزا دا ده چې څوک یې پر رښتیا خبره هم باور نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال ساتنه

د اوسېدو او ژوند ځای ته چاپېریال وايي. ټول ژوندي موجودات د خپلې استوګنې لپاره یو ځای ټاکي. انسانان په کلو، باندو او ښارونو کې اوسېږي. هر شی چې د دوی د اوسېدو پرځای په یو ډول نه یو ډول اغېز کوي، چاپېریال ورته وايي. الوتونکي، ځاروي، د سیندونو او سمندرونو ژوي، ځنګلي او د دښتو او بیدیاوو ژوي ټول خپل خپل ځانته د اوسیدو چاپېریال لري. په ځینو حالتونو کې یو شمېر ژوو د خپل پوستکي رنګ د اړونده چاپېریال له رنګ سره یوشان کړی. موخه یې له زیان څخه د ځان ژغورل او پایښت دی. تر ټولو اړینه داده چې چاپېریال باید د ژوند ټولې اړتیاوې په داسې توګه تامین کړي چې موجودیت او دوام یې له ګواښ سره مخامخ نشي.
څنګه کولای شو د خپل چاپېریال اړین توکي د پای ته رسېدو له ګواښ څخه وژغورو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند کولو ځای ته چاپېریال وایي. په دې کې د یوه ژوندي موجود شاوخوا ټول شیان او توکي چې په یو ډول نه یو ډول یې ژوند تراغېز لاندې راولي، شامل دي. د انسان د ژوند په چاپېریال کې د هغه کور، د کور شاوخوا، اوبه، ځمکه، چمنونه، ونې، باغونه، سیندونه، غرونه، ځنګلونه او داسې نور شامل دي. دا هر یو په خپل وار د انسان او بل هر ژوندي موجود پر ژوند په مستقیم او غیر مستقیم ډول اغېز کوي.

د هرې ورځې په تېرېدو د انسانانو شمېر زیاتیږي. د تازه معلوماتو (۱۳۸۸ لمریز کال) له مخې په منځني ډول هره ورځ شاوخوا درې سوه درې پنځوس زره ماشومان زیږي او شاوخوا ۱٤٦ زره خلک مري. په دې توګه هره ورځ د نړۍ په نفوس کې له دوو سوو زرو څخه زیات زیاتوالی رامنځ ته کیږي. د نفوسو دا زیاتوالی پر چاپېریال اغېز کوي؛ هغوی د استوګنې ځای ته اړتیا لري؛ اوبه اوخواړه غواړي؛ جامې، پوښاک او درمل غواړي؛ ښوونې او روزنې ته اړتیا لري او په سلګونو نورې داسې اړتیاوې. په داسې حال کې چې د چاپېریال یو شمېر توکي د نفوسو په څېر نه زیاتیږي او موجوده اندازه یې د لګښت له مخې پای ته رسیږي، لکه: ونې او ځنګلونه (که ووهل شي او نور یې پر ځای کښېنئول شي)، کاني زېرمې، کرنیزې ځمکې او نور.

په چاپېریال کې ژوندي او ناژوندي موجودات شته. ژوندي موجودات په خپل منځ او همدارنګه له ناژوندیو موجوداتو، لکه: خاورې، اوبو، ګازونو او نورو سره متقابلې اړیکې لري. دا اړیکې د ژوند چاپېریال ته ډېرې اړینې دي. د ایکو سیستم دا اړیکې څېړي. هغه سیستم چې د ایکو سیستم (Eco System) څېړي، د ایکولوژۍ (Ecology) په نامه یادیږي.

د چاپېریال د پاک ساتنې موضوع په روانې پېړۍ کې د ټولو اوسېدونکو د اندېښنې ور ګرځېدلې. زموږ د ژوند چاپېریال ورځ په ورځ ککړیږي او د ژوندیو موجوداتو ژوند له ګواښ سره مخ کوي. نننۍ نړۍ د بشري تمدن د پرمختګ، د معاصرې ټکنالوژۍ پر پراختیا او د نفوسو د زیاتوالي له امله په ځمکې او هوا کې د ککړتیا له ستونزو سره مخامخ شوې ده. د روغتیایي ربوټونو له مخې د همدې ککړتیا له امله د نړۍ د نفوسو په سلو کې شل ببلا بېلې ناروغۍ ګواښوي. جګړې او په جګړو کې د مختلفو وسلو کارول یو بل ګواښ دی چې چاپېریال ککړوي. په جګړو کې د ځنګلونو له منځه وړل، د کروندو او اوبو زهري کول او داسې نور هغه کارونه دي چې د ژوند کړۍ تنګوي او ستونزې زیږوي.

د اوسني پېر یوه بله ډېره مهمه ستونزه د اوبو ککړتیا ده. دا ستونزه د ټکنالوژۍ او صنایعو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ لا پسې پراخه شوې ده. د نوي صنعت لپاره د سکرو ډبرې او تېل انرژي توليدوي. د دې توکو زياته کارونه چاپېريال، په تېره بيا اوبه او ځمکه ککړوي.

کولای شو د باغونو، شنو سيمو، پارکونو او د سيل د ځايونو د جوړولو له لارې خپل چاپېريال خوندي کړو. د شنو سيمو جوړول ژوندي موجودات له ګواښ څخه ژغوري. ځنګلونه چې په خپله يوه ژوندۍ ټولنه ده، د چاپېريال عمده توکي دي. د ځنګلونو وهل او د ونو پرې کول، نه يوازې چاپېريال له ګواښ سره مخامخ کوي، بلکې په هغه کې د موجودو ژوو ژوند ته هم سترګواښ بلل کېږي.

د چاپېريال ساتنه د يو ځانګړي شخص، يا ټولنې او کومې موسسې کار نه دی. دا د هر چا دنده ده چې په خپل وار، له خپل نژدې چاپېريال، کور، ښوونځي او ادارې څخه نيولې بيا د خپل ښار او پارکونو د پاکولو له لارې خپل چاپېريال ځانته ورغوي. د ونو کرل، د پارکونو جوړول، د ځنګلونو او په هغو کې د ژوو ساتل او پالنه، له اوبو څخه په ټاکلې اندازه ګټه اخيستل، د هغو توکو لږ کارول يا نه کارول چې لوګي يې هوا ککړوي او ډبرې نورې هغه لارې چارې دي چې هرڅوک کولای شي تر خپلې وسې پورې يې عملي کړي او په دې توګه د چاپېريال د ککړتيا مخه ونيسي.

د متن لنډيز:

هر هغه څه ته چاپېريال وايي چې زموږ شاوخوا ته پراته دي او موږ يې احاطه کړي يو؛ زموږ ژوند ورپورې اړوند دی او زموږ د ژوند د دوام وسايل چمتو کوي. ټول ژوي که پر ځمکه دي، که په اوبو او يا د سمندرونو په تل کې، ټول غرونه، دښتې، ځنګلونه او دريابونه د ژوند د چاپېريال يوه برخه ده. په چاپېريال کې ټول شيان د تل لپاره موجود نه وي، يو څه يې د ورځنۍ لګښت له مخې پای ته رسيږي او نه نوي کيږي. له دې امله بايد د هغې په لګښت کې پوره پام وشي او د راتلونکو نسلونو د ګټې اخيستلو لپاره پرېښودل شي. د دې ترڅنګ چې چاپېريال په بشري ژوندانه مستقيمې اغېزې لري، بايد په شعوري توګه هم په خپله په چاپېريال پام وکړو او هم د نورو پام هغې ته راواړوو. د استوګنې شاوخوا پاکه وساتو، نيالګي کښېنوو، ونې او ځنګلونه و نه وهو، مرغان، الوتونکي او کبان بېرحمانه ښکار نه کړو، موجود چمنونه او شنه ځايونه وساتو او نوي هغه جوړ کړو. څومره چې يو چاپېريال پاک، ښکلی او په زړه پورې وي، په هماغه اندازه ژوند نېکمرغه، آسان او روغ وي. روغ چاپېريال زموږ ستاسو ټولو د نېکمرغه ژوند ضامن دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ چاپېریال څه ته وايي؟ څو تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او خپلې څرګندونې دې وړاندې کړي.

۲ ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د چاپېریال د ارزښت او د هغې د پاکوالي په اړه خپل رغنده عملي نظرونه ولیکي او د یو وړاندیز په توګه دې چمتو کړي. بیا دې د ډلو استازي په ګډه هغه توحید کړي او د یو بشپړ وړاندیز په توګه دې ولیکي او ټولګي ته دې ولولي.

۳ ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په چاپېریال کې د څو شیانو او توکو نمونه واخلي او څرګنده دې کړي چې له دغو توکو څخه څنګه ګټه واخیستل شي.

٤ـ ځنګلونه د چاپېریال په ښکلا او پایښت کې څه رول لري؟ یو تن زده کوونکی دې په دې اړه معلومات وړاندې کړي.

٥ـ په چاپېریال کې ژوندي او ناژوندي موجودات یو له بله څه اړیکې لري، دا اړیکې په چاپېریال څه اغېزه کوي؟ یو زده کوونکی دې په دې هکله رڼا واچوي او بل یو دې د ناژوندیو موجوداتو نومونه واخلي او ودې وایي چې دا اړیکي کوم سیستم څېړي او څنګه؟

٦ ـ زده کوونکي دې په پورته متن کې صفت او موصوف په ګوته کړي او نورو زده کوونکو ته دې بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کلي، ښار یا ښوونځي د چاپېریال د پاک ساتلو په اړه خپل وړاندیزونه په منظمه توګه تنظیم او ترتیب کړي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې خپل دغه وړاندیزونه له نورو ټولګیوالو سره شریک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبیاتو دویمه تاریخي دوره

په مخکنیو ټولګیو کې مو پر ادبیاتو خبرې کړې دي. شفاهي یا ولسي ادبیات مو له لیکلو ادبیاتو څخه بېل کړي دي. شفاهي ادبیات د ټولنو له رامنځته کېدو سره سم رامنځ ته شوي دي. هره یوه ټولنه خپل دود، رسم و رواج او فرهنګ د ولسي ادبیاتو په هینداره کې نورو ته ورښیي. د شفاهي ادبیاتو پیل نشي څرګندېدای، خو لیکلي ادبیات هرو مرو له یو تاریخي پړاو سره تړاو لري. پښتو لیکلي ادبیات ډېر لرغوني دي. تاریخي پېښو، کوچېدنو، تاړاک، زېښناک او نیواک د هغې زیاتې بېلګې تر خاورو لاندې کړې دي. که مونږ د لیکلو ادبیاتو په اړه خبرې کوو، نو باید کره لاسوندي یې ولرو چې له بده مرغه زیات شمېر یې په لاس کې نشته. بیا هم د لا ښې پېژندنې لپاره پښتو ادبیات په درېو دورو وېشل شوي دي؛ لرغونې دوره، منځنۍ یا کلاسیکه دوره او معاصره دوره. په لسم ټولګي کې مو د پښتو ادبیاتو په لرغونې دورې خبرې کړې دي. د معاصرې دورې په اړه به په دولسم ټولګي کې معلومات تر لاسه کړو. دلته د پښتو په منځنۍ یا دویمې تاریخي دورې غږېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبیاتو دویمه دوره چې د پښتو ادبیاتو د تاریخ منځنۍ دوره هم ورته ویلای شو، د لسمې هجري پېړۍ له نیمايي پیلیږي او د څوارلمسې هجري پېړۍ تر لومړیو درېو لسیزو پورې رارسیږي. د پښتو د ادبي تاریخ دویمه دوره له لومړۍ دورې څخه له هره پلوه توپیر لري. په دې دوره کې پښتو ادبیات د افغانستان، پښتونخوا او هند په سیمو کې له ځینو ملي، مذهبي او پښتني غورځنګونو سره په تړاو راټوکیږي او وده کوي. د سیمې د هغه مهال فرهنګي ادبي جریانونه پر پښتو ادبیاتو خپل اغېز ښندي او د همدغو جریانونو په پیروۍ په پښتو ادب کې ځانګړې سبکونه پیدا کیږي او خپل ځانګړي پیروان مومي.

ددې دورې یوه ستره ځانګړنه دا ده چې بشپړ او مکمل ادبي آثار یې زموږ په لاس کې دي. په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتو دېوانونه، په سلګونو کیسه ییز آثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته چې د پښتو د ادبي تاریخ د یوې سترې پانګې په توګه هر اړخیز بحثونه پرې کولای شو.

په دې دوره کې له ګاونډیو ژبو سره د پښتو ادبیاتو تړون هم پراختیا مومي. له عربي، فارسي او له همدې ژبو څخه پښتو او له پښتو څخه ځینو دغو ژبو ته د آثارو د راکړې ورکړې مسئله هم خپلو لوړو پړاوونو ته خیژي.

د پښتو د ادبي تاریخ دویمه دوره څو پړاوونه لري. په هر پړاو پورې اړوند آثار د ټوکېدو د شرایطو، خپلو خصوصیاتو او فکري هنري اغېز د منلو له امله یو اوږد واټن رانغاړي. د دې خبرو معنا دا ده چې کله موږ پر روښانیانو بحث کوو، دا بحث له بایزید روښان څخه پیلیږي چې د فرهنګي هڅو وخت یې د لسمې هجري پېړۍ دویمه نیمايي ښوول شوې او په قادر داد ورکزي پای ته رسیدلی دی. دا کسان بیا د دولسمې پېړۍ خلک دي. حال داچې له بایزید او د ده له پیروانو سره په یوه وخت اخوند درویزه هم پښتو ته مخه کوي. په پښتو آثار لیکي او ژباړي او ځینې نور کسان په ادبي هڅو لګیا دي.

دا دوره له روښاني غورځنګه پیل او همداسې پسې په اخوند درویزه او د ده پر پیروانو، بیا د خوشحال خټک،رحمان بابا، هوتکیانو او د احمدشاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهیرونو رارسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لسمې او يوولسمې هجري پيړيو په ترڅ کې د روښانيانو، اخوند درويزه او د ده د سبک پلويانو او هم د همدې زمانې د ځينومبلغو او صوفي شاعرانو، ناظمانو او ليکوالو آثار د خپلو شکلي جوړښتونو له پلوه ډېره سره نژدې يو رنګې لري. موضوعات يې هم تر ډېره سره يو شی دي.

که څه هم اخوند درويزه له روښانيانو سره مخالفت درلود، ده او د ده ځينو پلويانو د روښانيانو پر ضد ليکنې هم کړې دي، خو هغه ليکنې له ځينو شخصي او نظرياتي اختلافاتو رازيږيدلې دي. دغسې اختلافي ليکنې د بېلتانه د يوې داسې کرښې په توګه نشو منلای چې د دواړو ډلو آثار د ځانګړنې له مخې سره بېل کړو. د روښانيانو او اخوند درويزه دواړو په آثارو کې عرفان (تصوف) او د عرفاني لارو د بنسټونو په خپلولو سره ځان الهي ذات ته نژدې کول، د نفس تزکيه، د زړه سپېڅلتيا، د اسلام د مقدس دين د اساساتو بيان، د اسلام د مقدس دين د لارښوونو په رڼاکې د خلکو اخلاقي روزنه، پندونه، نصايح او نور دې ته ورته مطالب د دې درې واړو ډلو له خوا په ژباړل شوو، ليکل شوو او پنځېدلو اثاروکې ليدل کېږي. د اهدافو همدا ورته والی موږ اړ باسي چې د دغو درې واړو ډلو اثار په يوه پړاوکې و څېړو او د دويمې ادبي دورې د لومړي پړاو نوم پرې کېږدو.

د دويمې دورې په دې پړاوکې د ادبي آثارو د زياتو نسخو او ډېرو برخو شتون موږ پر دې باوري کوي چې دغه مهال په پښتنوکې د لوستو او زده کړو خلکو شمېر يو څه ډېر شوی او خلکو د کتاب ساتنې اوکتاب لرنې له دود سره مينه شوده. حال دا چې تر دې پړاو د مخه د لومړۍ دورې د آثارو ځينې دګوتو په شمېر بېلګې له موږ سره دي چې هغه هم ځينو تذکرو تر موږ رارسولې دي.

ددې پړاو آثار له شکلي پلوه نيم منظوم، منظوم اومنثور دي. د نيم منظوم، مسجع يا مقفی نثر د ليکلو دود همدا مهال د بايزيد له خوا پيل شو.

ددې پړاو په منثوروآثاروکې پر نورو سربېره د علي محمد مخلص او ارزاني روښاني رسالې د يادولو وړ دي. د دې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرايطو سره سم روان

(c) ketabton.com: The Digital Library

نثر بلل کېدای شي. د اخوند میا داد په نثرونو کې د ده "نورنامه" نیم منظوم سبک پالي، خو په دیوان کې یې منثورې ټوټې د کلمو په پای کې قافیې ته پام کوي.

که د دې پړاو آثار د هنري ځانګړتیاوو له مخې د لومړۍ دورې له ځینو بېلګوسره پرتله کړو، نو د پرمختیا څرک پکې نه لګیږي. باید ووایو چې د دې دورې زیاتره اثار عرفاني دیني او اخلاقي مسایلو ته بېل شوي دي. په ځینوختونو کې ددغسې اهدافو لرونکي شاعران او لیکوال د نظم د شعریت خواته ډېر پام نه کوي او هیله یې دا وي چې د خلکو د زده کړې په موخه خپل آثار په منظومه بڼه وړاندې کړي.

په دې پړاو کې عرفان د یوه مسلک په توګه پښتو ادبیاتو ته لار پیدا کوي او د عرفاني آثارو څرکونه چې د پښتو د ادبي تاریخ د لومړۍ دورې له خورو ورو پاڼکو رااېستل کېدای شي، په دې پړاو کې په مکتبي بڼه خپل وزرونه غوړوي. د دې پړاو په اشعارو کې غزلې، قصیدې، رباعي، مثنوي، قطعې، مربع او مخمس اشعار پیدا کېږي. په دې شعري ځیلونو کې مربع او مخمس داسې شعري ځانګې دي چې په لومړۍ ادبي دوره کې یې څرک نشو لګولای. په دې پړاو کې ددغو دریو نوو ځانګو شتون د پښتو په شعري ځیلونو کې د پراختیا یو څرک په لاس راکوي. په دې پړاو کې پښتنې فرهنګ له اسلامي فرهنګ سره خورا زیات نژدې شو او د اسلامي فرهنګ ډېرو اساسي مسایلو ته یې لاره پیدا کړه. ډېرې اسلامي، دینې او عربي فرهنګ ته ورته کیسې پښتو ته واوښتلې. د پښتو کوم آثار چې موږ له لومړۍ دورې څخه په لاس کې لرو، دا ډول ځانګړتیاوې نه لري. ځینې مهم دیني او فقهي آثار په پښتو ژباړل شوي دي، لکه خلاصه کیداني، قصیده بردیه، قصیده سریاني، نورنامه، خلاصة الاسلام او نور. د دې ترڅنګ د پارسي او عربي ژبو له عمده اسلامي آثارو څخه په ګټه د دیني او شرعي اساساتو ځینې مهم بیانوونکي کتابونه په پښتو کې په تحقیقي ډول ولیکل شول، لکه: مخزن، نافع المسلمین، فواید شریعت او نور.

ددې پړاو زیاتره لیکوال او شاعران له څو ژبو، لکه: پارسي، پښتو، عربي او هندي سره آشنا دي. په دغو لیکوالو کې ځینو پر پښتو سربیره په هندي، پارسي او عربي ژبو هم آثار لیکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې له نورو فرهنگونو سره د پښتنو لیکوالو تر۱و ځینې څرگندیږي. د پښتو ادبي تاریخ د دویمې دورې لومړۍ پړاو د پورته ځانگړتیاوو په لرلو سره یوه بل پړاو ته ننوزي.
ارزاني خویشکی، واصل روښاني، خواجه محمد، کریمداد بنگښ، علي محمد مخلص، دولت لواڼی، قادر داد، اخوند درویزه، محمد حلیم، عبدالسلام، اخوند احمد، بابوجان، شیخ محمد سعید او په لسگونو نور د دې پړاو شاعران او لیکوال بلل کیږي.

په دویمې دورې کې د خوشحال خټک او د ده د پیروانو زرین پړاو:

خوشحال خټک نه یوازې د خپل وخت یو ټولنیز، سیاسي شخصیت او بریالی سالار و، بلکې دی د پښتو ژبې یو داسې شاعر او لیکوال و چې که وواېو د پښتو ادب تاریخ د ده له نامه او اثارو پرته نیمگړی دی، نو زیاتی به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته یې ښایي ساری ډېر لږ وگورو.
خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډایتوب لپاره د گاونډیو ژبو له ادبي زمینو څخه پوره گټه واخیسته. پښتو شعر یې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ یې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر یې په کې نه وي ویلی. ده د پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بډای کړ او په پښتو شعر کې تر ده د مخه بیان شوو موضوعگانو ترڅنگه ډېر نوي او رنگارنگ معلومات راوړل. د خوشحال خټک په آثارو کې د هغه د شعرونو د کلیاتو، فراقنامې، دستارنامې، بازنامې (منثوره او منظومه)، فالنامې، فضل نامې، طب نامې، بیاض، ځنځیرې او سواتنامې نومونه یادولای شو.
خوشحال خان د خپلو پښتو منظومو او منثورو اثارو د تالیف په برخه کې د خپلې زمانې د برلاسي ادبي جریان تر اغیز لاندې رانغی. د خپل لوړ هنري او فکري ورتیا په زور یې یوه نوې لاره غوره کړه چې نه د ده د زمانې روښاني اثار او نه د نورو عارفانو او شاعرانو اثار دغسې ځانگړتیاوې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال په پېر کې پښتو شعر ډېر پراخه او هر اړخیز شو. د ختیځې شاعرۍ څه ناڅه ټولو ډولونو د دې سبک د رامنځته کوونکي او د دې سبک د پیروانو په اشعارو کې وده وموندله. د دې سبک د پیروانو په اثارو کې رندانه، صوفیانه، اخلاقي، فلسفي، فکاهي، غندنه، ستاینه او نورې موضوعګانې شته. یوه عمده ځانګړنه یې داده چې پښتنې روحیه، پښتني احساسات او د پښتو خپل کړه وړه په کې بیان شوي دي. په دې سبک کې ټولنیز نقد ته ځای ورکړ شوی دی. په یو شمېر اشعارو کې ټولنه، خلک، برلاسی ټولنیز، سیاسي نظام او فرهنګي بهیر په څرګندو الفاظو کې نقد شوی دی. د تخیل، نزاکت او انځور جوړونې له پلوه ځینې ابتکاري ځانګړنې لري. د خوشحال د سبک پیروان د شعر تر څنګ نثر هم لیکي. د نثر لیکنې لار یې هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې یو شمېر نورې ځانګړنې هم شته چې د ده د مخه پړاو کې یې څرک نه لیدل کېږي.

د پښتو د ادبي تاریخ په دویمه دوره کې د خوشحال خټک، د ده د کورنۍ هستونې او د ده د سبک د پیروانو آثار موږ ته د یو نوي پړاو څرک په لاس راکوي. په دې پړاو کې پښتوشعر په ټولو شعري بڼو، لکه: غزل، قصیده، رباعي، مثنوي، مربع، مخمس، مسدس، مثمن، معشر، ترکیب بند، ترجیع بند، قطعه او نورو راڅرګند شو. پښتو شعر د مضمون له پلوه بشپړ شو. ټولنیزې بېلابېلې موضوعګانې پکې راوړل شوې. تاریخي پېښې، له هېواد سره مینه، د پښتو او پښتونولۍ احساسات پکې رامنځ ته شوي چې په تېرو پړاوونو کې یې څرک نه لګېده. په دې پړاو کې د پښتو ادب ځینې اړخونه د پښتنو له ټولنیز ژوند څخه رنګ اخلي. د پښتو غزل د ختیځ غزل له پېژندنې سره سم ټولې هنري بنیګڼې خپلې کړې او پښتو بوللې هم د غورې دورې د بوللو رنګ او خوند وموند. د ختیځ ادب داستانونو هم پښتو ادب ته لار پیدا کړه. د پارسي او عربي ځیني اثار په پښتو وژباړل شول.

خوشحال خټک د دغو لوړو ځانګړنو لرونکي سبک رامنځ ته کوونکی دی. د ده د کورنۍ او یو شمېر نورو شاعرانو ددغه سبک پیروي کړې ده. اشرف خان هجري، عبدالقادر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک، سکندر خان خټک، صدرخان خټک، ګوهر خان خټک، بي بي حليمه خټکه، افضل خان خټک، قلندر، اشرف خليل او يو شمېر نور د خوشحال خان خټک د سبک پيروان دي.

ددې پړاو بل مخکښ عبدالرحمان بابا و

لکه چې د مخه مو ووېل، يوولسمه پېړۍ د پښتو ادبياتو د ودې او پراختيا لپاره يوه مناسبه پېړۍ وه. د پښتو ډېر شاعران په دې پېړۍ کې وزېږېدل، لوی شول په پښتو يې ليکنې وکړې او شعرونه يې ووېل. که موږ د يوولسمې پېړۍ په بهير کې د پښتو رامنځته شوي اثار له پامه تېر کړو، نو راته څرګنده به شي، په دې پېړۍ کې داسې آثار رامنځته شوي چې د سيمې له ادبي اثارو سره پرتله کېدای شي. په يوولسمه پېړۍ کې د راپورته شوو شاعرانو په ډله کې يو هم عبدالرحمن مومند و چې پښتانه له ډېرې مينې او زياتې عقېدې ورته (بابا) وايي او په پښتني ولسونو کې د رحمان بابا په نامه مشهور دی. رحمان بابا د يو ځانګړي سبک خاوند دی. د ده سبک د خپلو ځانګړتياوو له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبيت وموند او د دولسمې، ديارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا شعر د خپل ځانګړي هنري او ښکلاييز جوړښت او انساني محتوا له مخې خپل خاص خصوصيتونه لري او په پښتو ادب کې د يو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. د رحمان بابا سبک پېچلتيا نه لري، ډېر طبيعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زيار ايستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره يې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعيتونو بيان ته زيات پام کېده. اخلاقي، عرفاني او نور ټولنيز مسايل پکې راغلي. د رحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې د ده د زمانې او بيا په راوروسته دوو، دريو پېړيو کې له افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراءالنهر کې ځينو اوسيدونکو پښتنو شاعرانو د ده سبک منلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې پړاو کې لسګونه پښتانه شاعران رامنځ ته شول چې د شعرونو پنډ دیوانونه یې درلودل. ځینو یې له دیوانونو سربېره منظومې رسالې هم لرلې. په دې پړاو کې قصیدې، غزل، رباعي، قطعې، مربع، مخمس، مسدس، مسبع، معشر، ترکیب بند او ترجیع بند زیات وکارول شول. په دې پړاو کې د اخلاقو او نصیحتونو د بیان خواته ډېر پام کېده. په دې پړاو کې غزل ډېر پیاوړی شو او ان د پښتو د شعر د پراختیا او ودې پړاو یې بللی شو. د دې پړاو شاعران زیاتره عالمان وو. د خپلې سیمې د ژبو له ادبیاتو سره یې آشنایي درلوده. له خپلې مورنۍ ژبې پرته یې په پارسي او هندي هم شاعري کوله.

د رحمان بابا د سبک په پیروانو کې د یونس خیبري، مهین خلیل، معزالله مومند، اخوند ګدا، حافظ الپوري، نجیب سربندي، عبدالعظیم سواتي، میا نعیم متي زي او یو شمېر نورو نومونه یادولای شو.

هوتکیان او د دې دورې بل پړاو:

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمینې رامنځته کېدا د دویمې دورې په راوروسته پړاو کې ټاکلی دریځ لري. کندهار د خپل جغرافیایي موقعیت له مخې د لسمې او یوولسمې پېړۍ په جریان کې د صفوي او د هند د مغولي امپراتورۍ تر منځ واقع شوی و. دواړو امپراتوریو په دې ستراتیژیکې افغاني سیمې کې خپل ټاکلي اهداف درلودل. د دولسمې پېړۍ د دویمې لسیزې په وروستیو کې ګرګین د کندهار صفوي حکمران و. نوموړي په دې سیمې کې داسې ظلمونه او نارواوې کولې چې خلک یې تر پوزې رسولي وو.

میرویس نیکه د ګرګین په وراندې د ولسي پاخون له لارې د یو ملي افغاني دولت بنسټ کېښود. د هوتکو د پاچاهۍ په ولکه کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو اثار لیکلي او شعرونه یې ویلي دي. د پښتو او فارسۍ ژبو یو شمېر آثار دغه مهال منځته راغلي دي چې ځینوهغو په ایجاد او تألیف کې هوتکي پاچاهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې د دغې کورنۍ نوم لوړ ځای لري. د میرویس نیکه مور، نازو

(c) ketabton.com: The Digital Library

انا، زوی، شاه حسین او لور، زینبه د پښتو ژبې شاعران وو. ریدی خان، حافظ نور محمد، داود هوتک، د پټې خزانې لیکوال محمد هوتک، یار محمد هوتک، ملا محمد یونس توخی، بابوجان، ملا نور محمد غلجي او په لسګونو نور د دې دورې وتلي شاعران او لیکوال دي.

په دې مهال کې زیات شمېر پښتو آثار او تألیفات رامنځ ته شوي دي. پټه خزانه د دې مهال یو ارزښتمن کتاب دی چې د درېو خزانو په درلودلو د لرغوني او د هغه د خپل مهال زیات شمېر پښتانه نارینه او ښځینه لیکوال او شاعران او د هغوی د لیکنو بېلګې تر موږه رارسوي.

د پښتو د تحریري تاریخي حماسو لیکل همدا د هوتکو د پاچهی په دوران پورې اړه لري. حماسې د ادبیاتو یو موضوعي ډول دی. په دې ډول ادبي اثارو کې رزمي اوجنګي مسایل په حکایتي او داستاني ډول بیانیږي. په دې دوره کې یو شمېر حماسې ایجاد شوي دي. "محمودنامه" او "جګړه د محمود افغان او نیول د اصفهان" په هغو کې ډېرې مشهورې دي. د دې حماسو لیکوال په ترتیب سره ریدي خان مومند او محمد امین سرېربکړی دي. شاه حسین هوتک د محمود نامې په لیکلو ریدي خان مومند ته زر طلاوې انعام ورکړې وې.

د هوتکو د پاچهی په دوران کې ادبي دربار رامنځ ته شو او په هغې کې د عالمانو پر راټولولو او د آثارو پر تألیف او ایجاد سربېره د انعام ورکول هم پیل شول. د همدې کورنی په هڅوني ډېر شمېر آثار په پښتو ژبه تالیف شوي دي. تحریري حماسي اثار په پښتو کې دغه مهال رامنځته شوي. که څه هم په پخوانیو ادبیاتو کې د حماسې ځینې مذهبي نمونې شته، خو تاریخي بشپړې حماسې د همدې پاچهی د کارنامو په اړوند رامنځته شوي دي. په دې دوران کې د پښتو ولسي ادب ډېرې ښکلې بېلګې رامنځ ته شوې چې زموږ د ولسي شعر برخه یې بډایه کړې ده. همدارنګه په دې پړاو کې د پښتو د لیکلي ادب ځینې موضوعات له فولکلور څخه اخیستل شوي دي، لکه د "شها او ګلان" نکل او یا د "اوبښ او سوې" کیسه چې د پښتو ولسي شعر په قالب کې یې نظم کړې دي. د دې پړاو په اثارو کې د هېوادپالنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

روحیه د خوشحال ختټک د پړاو په پرتله ښه څرګنده شوې ده.
که له پورته یادونو ورتېر شو په دې پړاو کې ادبیاتو د مخکنیو دورو په پرتله د پام وړ کومه پراختیا نه ده موندلې. د دې مهال شاعرانو په هماغو قالبونو کې شعرونه ویلي دي چې ترمخه په کې پښتنو شاعرانو ښې تجربې لرلې. د دې پړاو په اړوندو آثارو کې د نثر کتابونه شته چې لیکنې یې پخې، خوږې او د کندهار له ګړدود سره سمې وې.

د یوولسمې هجري پېړۍ په پیل او د دولسمې پېړۍ په لومړیو کې په هند کې د فارسي ژبې یو شمېر اوسیدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار وموندله چې د لسمې هجري پېړۍ په پیل کې رامنځ ته شوی و. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند. هندي سبک ځینې ځانګړتیاوې لرلې. پېچلتیا، په شعر کې تازه فکر او نوې موضوع ګانې ځایول، ایجاز یا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب ادا کول، د دقیقو تشبیهاتو او ځانګړو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راوړل، خاص لحن او اهنګ، د ادبي صنایعو پالنه، د مینې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې یو لړ نورې ځانګړتیاوې د دې سبک عمده خصوصیات وو. دې سبک د یوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سیمو ته هم لاره وموندله. دغه مهال یو پښتون شاعر د خپلو هم مهالو او متقدمینو شاعرانو په لار نه ولاړ، بلکې نوو مضمونونو او هنري لارو ته یې پام واړاوه. همدغه مهال هندي سبک پښتو ادب ته لار پیدا کړه. نوموړی شاعر عبدالحمید مومند و. حمید د شعر ویلو ډېره ښه وړتیا درلوده او د تازه مضمون په پیداکولو ښه ماهر و.
که څه هم په پښتو شاعرۍ کې حمید مومند د هندي سبک د شاعرۍ بنسټ اېښودونکی دی، خو هنر یې بیا دا و چې د هندي سبک بنسټونه یې په اعتدالي بڼه خپل کړي وو. د ده شاعري د پښتو ژبې لفظي او معنوي ځانګړتیاوې نه دي بایللي. ډېرو پښتنو شاعرانو د حمید د سبک پیروي کړې ده.
پر پښتو ادبیاتو د هندي سبک د اغېز د بحث پر مهال جوتېږي چې په پښتو کې ددغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک پیروي په پښتونخوا کې پیل شوه، په کندهار کې یې وده وکړه او په هند کې یو شمېر اوسېدونکو پښتنو شاعرانو لوړې پوړۍ ته ورسوله او اغېزو یې تر معاصرې دورې پورې پایښت وموند. حسین، قلندر، خانګل خلیل، کامګار ختټک، دوست محمد، علي خان مامنزی، حمدالله کاکاخېل، سلیم، محمدي صاحبزاده، بېدل هشنغری او تر هغوی راوروسته کاظم خان شیدا، محمد بیاض، نورمحمد نوري افغان او یو شمېر نور په پښتو ادب کې د هندي سبک پیروان او نژدې هر یوېې د دیوان خاوند شاعر بللی شي.

په دولسمه هجري پېړۍ کې د اوسني افغانستان په سیمو کې د پښتو د ادبي حلقو تر منځ هم د هندي سبک پیروي دود شوې وه. سید غلام احمد یا غلام جان پاچا، میرزا حنان بارکزی، صدیق اخوندزاده، سردار مهردل خان مشرقي، سردار غلام محمدخان طرزي، ملا محمد اکبر، ملا صالح محمد داوی، عبدالله هوتک او نور د دې سبک پیروان وو او زیاترو یې پر همدې سبک شعرونه ویلي دي.

په پښتو ادبیاتو کې د هندي سبک موسس عبدالحمید مومند او بشپړوونکی یې کاظم خان شیدا و. دوی دواړه د هندي سبک په مشرانو کې شمېرل کېږي. د دې سبک پیرو شاعران ټول غزل ویونکي شاعران وو. ځینو پکې مثنوي هم ویلې. د اشعارو موضوع یې زیاتره د مینې او عشق بیان ته ځانګړې شوې وه، خو اخلاقي، ټولنیز او تاریخي پېښې پکې هم بیان شوې وې. د دې سبک د پیرو شاعرانو د آثارو عمده ځانګړنه د دوی د شعر هنري اړخ دی. د دې سبک زیاترو پښتنو شاعرانو ښکلي، د هنري او شعري ښکلاوو په ګاڼه پسولي شعرونه ویلي دي.

د احمد شاه بابا په کورنۍ کې د پښتو ادب پالنه، د دویمې ادبي دورې د پای او د معاصرو ادبیاتو د ټوکېدو پړاو:

احمد شاه بابا له خپلو سیاسي، ټولنیزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او لیکوال یې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو یو دیوان پاتې دی. د کورنۍ له غړو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې تيمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې يې وکيل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و.

پير محمد کاکړ د احمد شاه بابا د دربار يو بل شاعر و. پير محمد کاکړ د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو او لويو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړی و. نوموړی د پښتو ژبې يو ديوان لري. د هغه ديوان د هنري ارزښتونو له پلوه د منني وړ دی. انځورونه يې ښکلي، بلاغت او فصاحت يې لوړ معيار لري. پر دې سربېره پير محمد کاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو ژبې د زده‌کړې يو کتاب ليکلی دی چې په خپل ډول کې د پښتو گرامر لومړنی کتاب دی او د پښتونثر ښې نمونې پکې خوندي دي. پير محمد کاکړ د ځانگړي سبک خاوند و چې د عشق هنري احساسات يې درلودل او همدارنگه تشبيهات او استعاراتو يې طبيعي رنگ درلود، عبارتونه او الفاظ يې روان او ژبه يې راکښونکې وه. پر نورو شاعرانو سربېره، شمس الدين کاکړ د هغه د سبک د پيروانو له ډلې څخه و. حافظ گل محمد مرغزی د احمدشاهي دوران يوبل شاعر و. نوموړی له احمدشاه بابا سره په لښکري سفرونو کې ملگری و. مرغزي احمدشاهي شاهنامه ليکلې ده. په دې شاهنامه کې د احمدشاه بابا د ۱۶ کلونو ځينې پېښې بيان شوي دي. په دې پېر کې يو شمېر نور شاعران هم تېر شوي چې حبيب الله، ملا علم اپريدی، ابوالقاسم او يو شمېر نور يې د پښتو ديوانونو خاوندان وو.

د احمد شاهي پېر ليکل شوي او ژباړل شوي ادبي منثور او منظوم آثار د شکل او موضوع له پلوه د مخکنيو دورو له اثارو سره کوم خاص توپير نه لري. په دې پېر کې د يادونې وړ ادبي کار د "احمدشاهي شاهنامې" په نامه د يوې بشپړې حماسې ليکل دي. تر دې د مخه کومه بشپړه حماسه موجوده نه وه. د دې پېر په آثارو کې د وخت د پاچا، احمدشاه بابا د ستاينې موضوع ده. دا خبره د دې څرگندوونکې ده چې پښتانه د مخه پرديو حکومتونو ډېر ځپلي او ځورولي وو. احمدشاهي پېر د پښتو ادب د ودې او پراختيا لپاره وړ او مناسب شرايط چمتو کړي دي. په همدې پېر کې نوو او ازادۍ ښونکو مفکورو شعر او ادب ته لاره پرانيسته او په دې ډول د معاصرې دورې پيل ته لار هواره شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي تاريخ دورې په کرونولوژيک ډول د پېړيو يا کلونو يا د سياسي رژيمونو او پاچاهيو د رامنځته کېدو يا رانسکورېدو له مخې نه تنظيميږي، بلکې دا دورې د ادبي آثارو او ادبي پديدو د ودې او پراختيا شرايطو او هم د دغه پديدو شکلي او موضوعي ځانګړتياوو ته په پاملرنه تنظيميږي. له دې امله دا اړينه او شوني نه ده چې يوه ادبي دوره دې پای ته ورسيږي او سمدلاسه دې بله ورپسې پيل شي. يوه ادبي دوره لا د خپلې ودې او پراختيا پړاوونه وهي چې د بلې دورې زړې راشنه کېږي او ورو ورو وده کوي، تر هغه چې يوه ادبي تاريخي دوره پای ته ورسوي او بله دوره پيل شي.

د متن لنډيز:

د پښتو ادبياتو د تاريخ دويمه دوره چې منځنۍ دوره هم ورته ويلای شو، د لسمې هجري پېړۍ له نيمايي پيليږي او د خوارلسمې هجري پېړۍ تر لومړيو دريو لسيزو پورې رارسيږي.

په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتودېوانونه، په سلګونو کيسه ييز آثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته چې د پښتو د ادبي تاريخ د يوې سترې پانګې په توګه هر اړخيز بحثونه پرې کولای شو. دا دوره له روښاني غورځنګه پيل اوهمداسې پسې پر اخوند درويزه او د ده په پيروانو، خوشحال خټک، رحمان بابا، د هوتکو او احمد شاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهيرونو رارسيږي، ترهغه چې دا دوره پای ته ورسيږي او ځای يې دريمه ادبي (معاصره) دوره ونيسي.

د دې دورې د لومړي پړاو په منثورو آثارو کې ځانګړې رسالې شته. پر نورو سربيره يوه د علي محمد مخلص او بله هم د ارزاني روښاني ده. د دې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرايطو سره سم روان نثر بلل کېږي.

په دويمې دورې کې بل زرين ادبي پړاو د خوشحال خټک او د ده د پيروانو دی. خوشحال خان خټک نه يوازې د خپل وخت يو ټولنيز، سياسي شخصيت او بريالی سالار و، بلکې دی د پښتو ژبې يو داسې شاعر او ليکوال و چې که ووايو د پښتو ادب تاريخ د ده له نامه او اثارو پرته نيمګړی دی، نو زياتی به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته به يې بنايي ساری ډېر لږ وګورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډايتوب لپاره د ګاونډيو ژبو له ادبي زمينو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره گټه واخیسته. پښتو شعر یې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ یې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر یې په کې نه وي ویلی. ده پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بډای کړ او په پښتو شعر کې تر ده د مخه بیان شوو موضوعګانو ترڅنګه ډېر نوي او رنګارنګ معلومات راوړل. د خوشحال ختټک په پېر کې پښتو شعر ډېر ارت شو. د ختیزې شاعرۍ څه ناڅه ټولو ډولونو د دې سبک د رامنځ ته کوونکي او د دې سبک د پیروانو په اشعارو کې وده وموندله. د خوشحال د سبک پیروان د شعر ترڅنګ نثر هم لیکي. د نثر لیکنې لار یې هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې یو شمېر نورې ځانګړنې هم شته چې د ده د مخه پړاو کې یې څرک نه لیدل کېږي.
رحمان بابا د دویمې ادبي تاریخي دورې د یو بل پړاو مخکښ و. د ده سبک د خپلو ځانګړتیاوو له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبیت وموند او د دولسمې، دیارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا شعر د خپل ځانګړي هنري او ښکلاییز جوړښت او انساني محتوا له مخې خپل خاص خصوصیتونه لري او په پښتو ادب کې د یو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. د رحمان بابا سبک پېچلتیا نه لري، ډېر طبیعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زیار ایستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره یې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعیتونو بیان ته زیات پام کېده. اخلاقي، عرفاني او نور ټولنیز مسایل په کې راغلي. د رحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې د ده د زماني او بیا په راوروسته دوو، دریو پېړیو کې په افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراء النهر کې ځینو اوسیدونکو پښتنو شاعرانو د ده سبک منلی و.
په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمینې رامنځته کېدا د دویمې دورې په راوروسته پېړونو کې ټاکلی دریځ لري. د هوتکو د پاچاهۍ په پېر کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو آثار لیکلي او شعرونه یې ویلي دي. د پښتو او فارسي ژبو یو شمېر آثار دغه مهال منځ ته راغلي دي چې د ځینوهغو په ایجاد او تألیف کې هوتکي پاچهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې ددغه کورنۍ نوم لوړ ځای لري. دغه مهال زیات شمېر پښتو آثار او تألیفات رامنځ ته شوي دي. پټه خزانه د دې مهال یو ارزښتمن کتاب دی چې د دریو خزانو په درلودلو لرغوني او د هغه مهال زیات شمېر پښتانه نارینه او ښځینه لیکوال او شاعران او د هغوی د لیکنو بېلګې تر موږه رارسوي.
د پښتو د تحریري تاریخي حماسو لیکل همدا د هوتکو د پاچاهۍ په دوران پورې اړه لري.
د یوولسمې هجري پېړۍ په پیل او د دولسمې پېړۍ په لومړیوکې په هند کې د فارسي ژبې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو شمېر اوسېدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار ومونده چې د لسمې هجري پېړۍ په پيل کې رامنځ ته شوی و. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند. هندي سبک ځينې ځانګړتياوې لرلې. پېچلتيا، په شعر کې تازه فکر او نوې موضوعګانې ځايول، ايجاز يا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب اداکول، د دقيقو تشبيهاتو او ځانګړو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راوړل، خاص لحن او اهنګ، د ادبي صنايعو پالنه، د مينې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې يو لړ نورې ځانګړتياوې د دې سبک عمده ځانګړتياوې وې. دې سبک د يوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سيمو ته هم لاره وموندله.
احمدشاه بابا له خپلو سياسي، ټولنيزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد د فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او ليکوال يې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو يو دېوان پاتې دی. د کورنۍ له غړو څخه يې تيمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې يې وکيل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و. پير محمد کاکړ د احمدشاه بابا د دربار يو بل شاعر و. پير محمد کاکړ د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو او لويو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړی و. نوموړی د پښتو ژبې يو ديوان لري. د هغه ديوان د هنري ارزښتونو له پلوه هم د منني وړ دی. انځورونه يې ښکلي دي، بلاغت او فصاحت يې لوړ معيار لري. پر دې سربېره پير محمد کاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتوژبې د زده کړې يوکتاب ليکلی دی چې په خپل ډول کې د پښتولومړنی ګرامر دی او د پښتونثر ښې نمونې پکې خوندي دي.

فعاليتونه

۱ـ پښتو ادبياتو کومې تاريخي دورې تر شا پرېښې دي؟ دوه تنه زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې د هغو په اړه معلومات وړاندې کړي.
۲ ـ زده کوونکي دې د هغوی د شمېر له مخې په څلورو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د پښتو ادبياتو د دويمې تاريخي دورې د لومړي پړاو، دويمه ډله دې د همدې دورې د دويم پړاو، دريمه ډله دې د دريم پړاو او څلورمه ډله دې څلورم پړاو د ځانګړتياوو په اړه خپل نظرونه روښانه کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه راغونډ او د ټولګي په وړاندې دې ولولي. د ټولو ډلو نظريات دې توحيد کړي او زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په خپل وار د متن یوه برخه ولولي. متن دې په ورو او روښانه ټکو کې ولولي او داسې دې تمثیل کړي چې ګوندې له راډیو او تلویزیون څخه خبرونه یا کوم ادبي متن لولي. نور زده کوونکي دې هغوی ته غوږ کېږدي. د هغوی ښې برخې دې وستایي، نیمګړتیاوې دې په ګوته او په عمومي خبرو اترو کې دې برخه واخلي.

٤_ څو تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او د خپلې خوښې د یوې موضوع په اړه دې د دوه – درې دقیقو لپاره خبرې وکړي.

٥_ د پټې خزانې ستر ارزښت په څه شي کې نغښتی دی؟ دوه تنه زده کوونکي دې د یو بل په مرسته پرې د نورو ټولګیوالو په وړاندې رڼا واچوي.

٦_ پښتو ادبیاتو ته د خوشحال خان خټک او د هغه د کورنۍ د اهمیت او د هغوی د کارنامو په اړه دې څو تنه زده کوونکي د نورو په وړاندې خبرې وکړي.

۷_ په ولس کې د رحمان بابا د محبوبیت په اړه دې دوه تنه زده کوونکي خپل نظرونه بیان کړي. د رحمان بابا د سبک ځینې ځانګړتیاوې دې په ګوته کړي.

۸_ که زده کوونکي د مېرمن نازو او مېرمن زینب د شعرونو په اړه معلومات لري، د ټولګي له نورو زده کوونکو سره دې شریک کړي.

۹_ دوه تنه زده کوونکي دې پښتوادب ته د هوتکیانو د خدمتونو په اړه رڼا واچوي.

۱۰_ حماسه څه ډول شعر دی؟ زده کوونکي دې خبرې پرې وکړي.

۱۱_ یو شمېر زده کوونکي دې په احمد شاهي پېر کې د پښتو ژبې د ودې او پراختیا په اړه نورو زده کوونکو ته معلومات ورکړي.

۱۲_ زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د دویمې ادبي دورې بېل بېل پړاوونه وڅېړي، د هر پړاو ځانګړتیاوې، مشهور تألیفات د هر پړاو اړوند لیکوال او شاعران دې له نومونو سره ولیکي او د هرې ډلې استازی دې په ټولګي کې نورو ته بیان کړي.

کورنی دنده

د ځانګړتیاوو او په دې پړاوونو کې د رامنځ ته شوو لیکنو او شعرونو په اړه یوه مقاله ولیکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولنیز ژوند کې د ښځو ونډه

ټولنه له افرادو جوړه شوې ده. کورنۍ لومړنۍ انساني ټولنه ده. یوه کورنۍ له مور، پلار اواولادونو څخه عبارت ده. د ښځو له شتون پرته کورنۍ شتون نه لري. له کورنیو ټولنه جوړیږي. په ټولنې کې ښځې او نارینه، دواړه شته. له یوه پرته او د بل په شتون ټولنه بشپړه نه ده. په ټولنې کې ښځې او نارینه یوله بل سره داسې اوبدل شوي دي چې د یو له نشتوالي پرته بل نیمګړی دی. همدا راز نارینه اوښځې لکه د یو مرغه دوې وزرې دي. که یو مرغه په یو وزر الوتنه نشي کولای، یوه ټولنه هم د بشپړوالي لپاره نارینه او ښځو ته یو شان اړتیا لري.

د ښځې له شتون پرته به یوه کورنۍ او ټولنه څنګه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې د ټولنې نيمايي برخه ده. ارزښت يې له نارينه وو سره برابر دی. د نړۍ پرمختګ د ښځو له برکته دی. د هر بريالي نارينه تر شا يوه ښځه شتون لري. وايي: "ښځه په يو لاس زانګو او په بل جهان زنګوي." ښځه د کور ډيوه ده؛ ښځه مور ده؛ ښځه د نارينه سلاکاره ده؛ ښځه روغتياپاله ده؛ ښځه د ميني او عاطفې جوهر دی. لنډه داچې ښځه د نارينه روح دی. څنګه چې انسان له روح پرته ژوند نشي کولای؛ همداسې له ښځې پرته د نارينه ژوند نيمګړی او له رنځ او کړاو څخه ډک دی.

زموږ په ګران هېواد کې ښځې له پامه غورځېدلي دي. د تاريخ په اوږدو کې هغه د محروميت او مظلوميت يوه بېلګه پاتې شوې ده. له ښځو څخه د يو جنس په توګه کار اخيستل شوی، نه د يو انسان او بشري موجود په توګه. دلته ښځې آن له ډېرو لومړنيو حقونو څخه بې برخې شوې دي. د دې لامل دا دی چې افغانستان يوه سنتي، ترلې او قبيلوي ټولنه ده چې هر څه په کې د وروسته پاتې دود او دستور تر سيورې لاندې راغلي دي. په دې توګه د دې نامنلو وروسته پاتې دودونو، رسم او رواجونو لومړنی ښکار ښځې دي. له بلې خوا د افغانستان په تاريخ کې د پرله پسې جګړو او ناخوالو له امله ښځو ډېر زيانونه ګاللي دي. ښځه کونډه شوې؛ ښځه بوره شوې؛ ښځه وراره شوې؛ ښځه بې پلاره شوې. که هر څه غم او کړاو په نارينه راغلی، ښځو تر هرچا د مخه او ترهر چا زيات هغه ګاللی دی. د هرې جګړې لومړۍ قرباني ښځه وه.

له دې ټولو ناخوالو سره سره ښځه نه ده تسليم شوې. ښځو اتلولی ښودلي او خپل شهامت يې له لاسه نه دی ورکړی. پر هېواد د پردو د يرغل پرمهال د نارينه وو تر څنګ درېدلي، هغوی ته يې په سنګر کې ډوډۍ، اوبه او کارتوس وړي. که نارينه ټپي شوی، د هغه پالنه يې کړې، له هغوی سره يې ورځنيو کارونو ته اوږه ورکړې او د دې ترڅنګ يې د خپلو اولادونو په روزلو کې هاند او هڅه کړې ده.

زموږ د هېواد د نارينه پوهانو، ليکوالو، شاعرانو او ملي شخصيتونو ترڅنګ ښځو په ټولو يادو برخو کې خپله وړتيا ښودلې او د تاريخ په پاڼو کې يې نومونه په زرينو کرښو ليکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي دي. د دې نومياليو مېرمنو په ډله کې نازو انا، زرغونه انا، عايشه دراني، رابعه بلخي، بې بې نېکبخته، مېرمن الايي، غازي ادې، مېرمن عينو، د ميوند اتله ملالۍ، ناهيد او په سلګونو نورې شاملې دي.

نن، د تاريخ په دې پړاو کې ښځو خپل غړونه پورته کړي او په ټولنې کې د خپل دريځ د پياوړتيا لپاره هلې ځلې کوي. اوس ښځې کولای شي ولسمشرۍ ته ځانونه ونوموي؛ په کابينې کې ګډون وکړي؛ د وزارتونو په لوړو څوکيو عملاً کار وکړي، ولسي جرګې او مشرانو جرګې ته ځانونه کانديد کړي او څوکۍ تر لاسه کړي؛ د هېواد د سرنوشت په ټاکلو کې له خپلو نارينه وروڼو سره په ګډه پرېکړه وکړي او خپله رايه وکاروي؛ په ښوونځيو، پوهنتونونو او د هېواد د لوړوزده کړو په موسسو کې زده کړه او يا تدريس وکړي. لنډه دا چې اوس ښځو ته تر پخوا زيات په ټولنې کې د خپل مسووليت اودندو د پرمخ وړلو لپاره زمينه برابره شوې ده.

لکه څنګه چې د مخه ورته ګوته ونيول شوه، په هېواد کې د يو شمېر نامنلو دودونو له امله، په تېره بيا په کلو او بانډو کې، د ښځو ژوند لا هماغسې تريخ دی. د خپلو نارينه خپلوانو د بدو دروند پيټی پراوړو وړي. د قومونو او کورنيو ترمنځ د لانجو او ناندريو د له منځه وړلو لپاره د يوې متاع په څېر په بدو کې ورکول کېږي. په ځينو حالتونو کې له خپلې خوښې پرته واده ته اړايستل کېږي، د مېړه له مړينې وروسته د مېړه د کورنۍ له يو نارينه غړي سره، که زوړ وي يا کوچنی، بيا واده ته اړ ايستل کېږي. "کونډه د لېوره ده." له داسې ډېرو ناخوالو سره مخامخ دي چې هواربدو ته يې زيات کار او زيار ته اړتيا شته. دا کار او زيار يوازې د ښځو او مېرمنو دنده نه ده، بايد نارينه تر ښځو زيات په دې لاره کې مخکښن رول ولوبوي چې په دې توګه په پای کې يوه هوسا، نېکمرغه، خوشحاله او له هره اړخه يوه انساني ټولنه جوړه شي.

د متن لنډيز:

ښځې په ټولنې کې له نارينه سره يو شان انساني حقونه لري. ښځې د ټولنې نيمه برخه جوړوي. که انسان له الوتونکي سره پرتله کړو، نو ښځې به يې وزرونه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅ الوتونکی له وزرونو پرته الوتلای نشي او نه په لاره تلای شي، په دې توګه له ښځو پرته ټولنه په یو ګوزڼ وهلي بدن ته پاتې وي چې نه په لاره تلای شي او نه په خوښۍ او خوشحالۍ پوهېږي. په ټولنې کې د ښځو د دريځ لوړولو لپاره ډېر کار او زيار ته اړتيا ده. داکار يوازې د ښځو دنده نه ده، نارينه بايد تر ښځو زيات په دې لاره کې ګام واخلي او په دې توګه يوې نېکمرغه، سوکالې، پرمختللې او رغنده ټولنې ته لار پرانيزي.

فعاليتونه

۱ـ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې دې د ښځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کړي. هڅه دې وکړي چې يو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه وليکي او توحيد دې يې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې يوه غونډه تمثيل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د يو وړانديز په توګه وليکي او له ځانونو سره دې يادداشت کړي.

۳ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د ښځو په دريځ او د هغوی په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اترو کې برخه واخلي.

٤ـ زده کوونکي دې د پنځو دقيقو لپاره فکر وکړي چې ځوانان او نجونې څنګه د هېواد د راتلونکې لپاره کار کولای شي، پر کومو لارو چارو د يووالي او وحدت احساس رامنځته او پياوړی کولای شي او څنګه ملي ډاډ پياوړی کولای شي. وروسته دې څو تنه په خپله خوښه خپلې نظريې د نورو په وړاندې ووايي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړانديزونه دې راټول او وليکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ښار، کلي او چاپېريال کې د ښځواو نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملي بېلګو په اړه يو مخ ليکنه وکړئ.

د "ښځو تعليم" او "د وطن مينه" له ځان سره ولولئ، پر مفهوم يې له نورو سره پرې خبرې وکړئ.

د ښځو تعليم

ويلای شو که يو نارينه تعليم وکړي، نو يو کس تعليم يافته شي او که يوه زنانه تعليم وکړي، نو يوه کورنۍ تعليم يافته شي. نبي عليه السلام فرمايي، علم پر هر نارينه او زنانه فرض دی. زموږ پښتانه وايي موږ به ښځو نوکري نه کوو چې سبق پرې ووايو، خو دوی په دې نه دي پوهه چې سبق د سترګو بينايي ده. ناخوانده د خوانده په مخکې شمکور دی. لکه څنګه چې اوسپنه نکل شي او د هغې رنګ په پرق بدل شي، دغه شان په تعليم د ښځې ټولې کمزورۍ په طاقت بدلې شي. تعليم هغه ډال دی چې د انسانيت تحفظ کوي.

پوهان وايي د مور غېږ لومړۍ مدرسه ده، خو زه وايم چې دا مدرسه نه، بلکې يونيورسيټي (پوهنتون) ده. څنګه چې يونيورسيټي کې ټول علمونه سرته رسي، دغه شان د مور غېږ نه د تمامو علمونو ابتدا کېږي. دغه غېږ چې د علم په رڼا روښانه وي، نو د ماشوم ذهن به خومره ځلند وي او چې د جهالت په تيارو کې پټه وي، نو د ماشوم ذهن به خومره تت وي؟ "رفعت پروين"

رفعت پروين

رفعت پروين د ۱۹٤۹م. کال د سپتمبر په مياشت کې په لره پښتونخوا کې زېږېدلې ده. لومړنۍ زده کړې يې په ښوونځي او لوړې زده کړې يې په خصوصي توګه له خپل پلار، حافظ محمد ادريس څخه کړې. رفعت پروين د پښتو او اردو ژبې ليکواله ده. ليک يې ډېر ساده دی، ښه معنا او مفهوم يې پکې ځای کړی دی. زياتې پښتو افسانې يې ليکلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وطن مینه

زمـوږ پـه ویـنـودې تـازه شـي وچ بوستان د وطن
یوځل دې ځـار په معشوقې شي عاشقان د وطن
چـې تـرقـي د قـام وطـن د ځـان زیـنـت وګڼو
خـوب د غفلت نه دې بـیـدارې شي زنـان د وطن
نـسـلـونـه واړه آینده بـه مـحـبـان وي د قـام
کـه پـه بـیـدارو پـیـو لـوی شـي فـرزنـدان د وطن
خویندو د خدای لپاره پاڅئ دادی وخت د همت
وګـــورئ څـومـره دي قـومـونـه مـحـبـان د وطـن
ځای د تعلیم دی ستا جولۍ ای عزتمندې خورې!
لوی هغه زوی کړه چې سبا شي سخندان د وطــن
که په زیور د قومي عشق موږه سینګار جوړ که خپل
دا مـې یقین دی نـور بـه ونـشـي نقصان د وطن
د قــوم وطـن عـزت زمـــوږه د عـزت معـیـار دی
د سـر پـه بیه عـزت اخـلـي شـاه زلـمـیـان د وطن
د غـافـل قـوم نـوم و نـښـان پـه دنـیـا نـه دی پاتې
تـاریـخ بـه هیر نـه کـړي هیچیرې بـهـادران د وطن
ددې دنـیـا پـه مـخ هغه خلک ژونـدي دي پاتې
چې په کوښښ د چا ژونـدون شي جـاودان د وطن
اخـر تـرڅـو بـه بـې خبر د قـام لـه حـال یـو داسـې
راځــئ چـې وکـــړو لـړ د نـورو نـه پـرسـان د وطن
پـه کـومـه لار دي رسـیـدلـې قـافـلـې د وطـن
چـې مـوږ هـم بوځو پـه هغه لار کـاروان د وطن
که د قـران پـاک په تعلیم مو کـړې سینې روښانه
وریـځـې د جهل بـه شـي لـرې لـه اسـمـان د وطن
سیده بشری بیګم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژمنه

ښه خويونه زيات دي. هر يو يې پر خپل ځای په ټولنه کې د انسان پر دريځ او شخصيت اغېز لري. ښه خويونه سړی درنوي او سپک خويونه سړی سپکوي. اسلام موږ ته د ښو اخلاقو لارښوونه کړې ده. له بدو هغو څخه يې ژغورلي يو. درواغ ويل، د ژمنې سرته نه رسول او ښکنځلې کول د منافقت نښې دي. درواغ سړی خواروي، ښکنځلې د سړي شخصيت ته زيان رسوي او د ژمنې سرته نه رسول په ټولنې کې د انسان حيثيت، وقار او باور راټيټوي. انسان د ټولنيز مخلوق په توګه اړ دی په خپل ځان کې داسې نيک خويونه پيدا او وروزي چې د نورو په وړاندې د يو بشپړ انسان په توګه د احترام او درناوي وړ شي. اسلام د اخلاقو بشپړ دين دی او حضرت محمدﷺ د نيکو اخلاقو د تعميم او بشپړتيا لپاره مبعوث او ګومارل شوی و.

ـ په ټولنې کې د يوه رښتيني شخص دريځ څنګه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې يوه ورځ عمر بن خطاب د عدالت لپاره د خلکو په منځ کې ناست و. ناڅاپه يو ښکلى او ښايسته ځوان چې دوو نورو ظاهراً ښايسته ځوانانو له لاسونو نيولى و، خليفه ته راوست. عمر بن خطاب هغو ځوانانو ته وويل: "ځوان خوشې کړئ او ووايئ چې څه کيسه ده؟"

ځوانانو وويل: "موږ دوه وروڼه يو. يو بوډا پلار مو درلود. په خپلو خلکو کې په نېکو اخلاقو او د مشرتابه په ټولوصفتونو مشهور و. يوه ورځ د تفريح لپاره خپل يو باغ ته تللى و. هلته دې ځوان وواژه. اوس له تا څخه غواړو چې زموږ په منځ کې د خداىﷻ حکم جاري کړې."

عمر رضي الله عنه هغه ځوان ته په ترېو تندي وکتل او پوښتنه يې ترې وکړه: "ته څه ځواب لرې؟"

ځوان ډېر زړور او فصيح و. وموسکېد، په ډېره خوږه ژبه وغږېد. د عمر رضي الله عنه ستاينه او درناوى يې وکړ. ويې ويل: "په خداى قسم چې رښتيا يې وويل خو زه هم خپله کيسه درته کوم. بيا ستاسې خوښه چې څه حکم کوئ! زه يو کليوالي عرب يم. وچکالي راغله. زه له خپلې کورنۍ او مال سره دلته راغلم. لاره مې په دې باغونو کې وه. ما اوښان درلودل. ماته ډېر ګران وو. په هغوى کې د ښه نسل يوه ډېره ښايسته جونګۍ وه. د نورو اوښانو په ډلې کې به داسې برېښېده لکه پاچا چې د رعيت په منځ کې روان وي. جونګۍ د دې ځوانانو د پلار باغ ته مخه کړه. د هغه باغ پر دېوال باندې د يوې ونې څانګه پرته وه. جونګۍ هغې څانګې ته خوله واچوله او پرې يې کړه. ناڅاپه هغه بوډا سړى له باغه راووت. له ډېرې غوسې يې سترګې سرې اوښتې وې. په لاس کې يې يوه ډېره نيولې وه. د زمري په څېر غړومبېده. بيا يې جونګۍ پر ډبرې کلکه وويشته او مړه يې کړه. کله چې مې وليدل جونګۍ ولوېده، په سر کې مې اور بل شو. په هماغه ډبره مې شيخ پر سر وويشته چې جونګۍ يې پرې ويشتلې وه. د ډبرې په لګېدو بوډا سړي چيغې کړې او مړ شو. دا دوه ځوانان راورسېدل، زه يې ونيولم او تاته يې راوستم."

عمر رضي الله عنه وويل: "اوس چې دې په خپلې ګناه خوله وخوځوله، نو نشې خلاصېداى او بايد قصاص شې."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوان وويل: "زه پر هغه شي خوښ يم چې اسلامي شريعت ټاکلی وي، خو زه يو کوچنی ورور لرم. پلار مې له مړينې د مخه هغه ته ډېر مال ورکړی او د هغې د ساتنې دنده يې زما پر اوږو ايښې ده. ماته يې ويلي وو چې دا مال ستا د ورور دی. د هغې ساتنه پر تا فرض ده. ما هغه مال اخيستی او ښخ کړی مې دی. له ما پرته نور هيچا ته د هغې پته نه ده څرګنده. که تاسې اوس زما د وژلو حکم وکړئ، هغه مال به ضايع شي او د هغې د زيان پړه به ستا پرغاړه وي. د آخرت پر ورځ چې پاک خدای ﷻ د بنده ګانو ترمنځ عدالت کوي، هغه کوچنی به ستا غاړې ته لاس واچوي. که ماته درې ورځې مهلت راکړې، نو زه به د هغه کوچني ورور د مال سرپرستي بل چا ته ورکړم او بېرته به تاته راشم."

عمر رضي الله عنه په فکر کې ډوب شو او خپل سر يې څو شېبې ځوړند ونيو. بيا يې ځوان ته مخ واړاوه او ويې ويل: "ځوانه ځوک دې ضامن کېږي؟" ځوان ناستو خلکو ته وکتل او د هغوی په ډلې کې يې ابوذر ته ګوته ونيوه او ويې ويل: "دا سړی زما ضامن دی." عمر رضي الله عنه له ابوذر رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه: "يا ابوذره! د دې ځوان د راستنېدو ضمانت پر غاړې اخلې، که نه؟" ابوذر رضي الله عنه له لږ ځنډ وروسته وويل: "هو، تر درېو ورځو پورې يې ضمانت کوم." عمر رضي الله عنه ، ځوان رخصت کړ.

کله چې د مهلت وخت نژدې شو، د ځوان پته ونه لګېده. عمر رضي الله عنه له اصحابو سره ناست و. ابوذر رضي الله عنه هم و. هغه دوه ځوانان په غوسه شول او ويې ويل: "ای ابوذره، زموږ قاتل چېرته دی؟ هغه سړی چې تښتېدلی وي، څنګه به بېرته راشي؟" ابوذر رضي الله عنه وويل: "په خدای قسم، که د مهلت وخت پای ته ورسيږي او هغه ځوان رانشي، زه به خپل ضمانت وفا کوم او ځان درته سپارم." عمر رضي الله عنه وويل: "په خدای قسم، که هغه ځوان وځنډيږي، د شريعت له غوښتنو سره سم به د ابوذر رضي الله عنه په اړه حکم وکړم."

ددې خبرې په اورېدو د ابوذر رضي الله عنه په خاطر د حاضرينو په سترګو کې اوښکې راغلې. د غونډې حاضرينو يو تر بله په خبرو پيل وکړ او له ځوانانو څخه يې د ديت (خونبها) غوښتنه وکړه.

ځوانانو د چا خبره نه منله او له قصاص پرته په بل شي نه راضي کېدل. په دې وخت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو د ابوذر رضي الله عنه ارمان کاوه او ژړل یې. ناڅاپه هغه ځوان راښکاره شو او د عمر رضي الله عنه په مخکې ودرېد. په داسې حال کې چې سا و تیګا او په تندي یې خولې روانې وې، په فصیحه ژبه یې پر عمر رضي الله عنه سلام واچاوه.

وروسته یې عمر رضي الله عنه ته وویل: "هغه کوچنی مې پر ترور وسپاره او د مال ځای ځایګی مې ورته وښوده. د ژمنې د سرته رسولو لپاره د اوړي په ګرمۍ کې په منډه راغلم."

خلك د ځوان له رښتینولۍ، پر وعدې د هغه د وفا او مرګ ته د راتګ له امله هیښ پاتې شول. ځینو حاضرینو وویل: "ځومره ښه کار او ځومره ښه ژمنه!" ځوان وویل: "آیا نه پوهیږئ چې له اجل خلاصی نشته. ما پر خپله ژمنه وفا وکړه چې څوك ونه وایي په خلکو کې وفا له منځه تللې ده."

ابوذر رضي الله عنه وویل: "په خدای قسم ای عمره، دا هلك مې نه پېژانده چې څوك او د کوم ځای دی. تردې د مخه مې لیدلی هم نه و، خو کله چې یې په حاضرینو کې یوازې ماته مخ راواړاوه، نو ښه راته ونه برېښېده، رد یې کړم. مېړانې مې اجازه رانه کړه نهیلی یې کړم چې څوك ونه وایي، مېړانه له نړۍ ورکه شوې ده."

هغه مهال هغو دوو ځوانانو وویل: "موږ د الله د رضا لپاره د خپل پلار وینه دې ځوان ته وبښله چې څوك ونه وایي احسان په چاکې نشته." بیا عمر رضي الله عنه هغو ځوانانو ته مخ واړاوه او ویې ویل: "د پلار خونبها له بیت المال څخه واخلئ."

ځوانانو وویل: "موږ د الله جل جلاله د رضا لپاره هغه ته د خپل پلار وینه وبښله او له هغه تېر شوو. د دنیا د مال تمه نه لرو!"

د متن لنډیز:

ښه اوښک اخلاق د انسان ګاڼه ده. په انسان کې داسې یو لړ صفتونه شته چې انساني جوهر یې بولي. صداقت، رښتینولي، پر وعده وفا، دروغ نه ویل، مېړانه، پت ساتل، له خیانت ځان لیرې ساتل، ښکه اوخوږه وینا او په سلګونه داسې نور هغه صفتونه دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له انسانه انسان جوړوي. دروغ ویل په ټولنې کې د انسان وقار راټیټوي. که یو ځل ځوک په دروغو مشهور شو، نو بیا یې پر رښتیاوو هم ځوک باور نه کوي. یو شمېر اخلاق فردي دي، زیان او ګټه یې یوازې یو فرد ته رسیږي؛ خو یو شمېر نور بیا ټولنیز اړخ لري؛ د ټولنې بنسټ جوړوي او له ټولنیزو ارزښتونو څخه ګڼل کېږي. وګورئ، په پورته کیسه کې پر ژمنې د یو ځوان وفا څومره ښیګڼې رامنځ ته کړې، هم یې ځوان له هرو مرو مرګ څخه وژغوره او هم یې انساني جوهر په ګوته کړ. که چېرته له لومړي هغې یې اوربې خالي شوی وای او پرې عمل نه وای شوی، نو د مېرانې او احسان په څېر ټولنیزو ارزښتونو ته یې زیان رساوه.

فعالیتونه

۱ـ د پورته کیسې پیغام څه شی دی؟ درې تنه زده کوونکي دې هغه د ټولګي په وړاندې روښانه کړي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې یوځای د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په وار له هغو دریو دلیلونو وفا، مېرانې او احسان څخه د یو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي چې له مرګ څخه د هغه ځوان د بچېدو لامل شول.

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپله ژبه دې پورته کیسه ووایي. بیا دې د هغې روزنیز اړخ ته وګوري او نورو ته دې روښانه کړي.

٤ـ په یوې ټولنه کې دې د ښو اخلاقو په اړه ځو تنه زده کوونکي خپل نظر روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وعدې وفا څه ګټه لري؟ په ټولنې کې د انسان اعتبار او شخصیت ته څومره ارزښت لري؟ د کومو کارونو په اړه ژمنه کولای شو؟ په دې اړه یوه مقاله ولیکئ او په بله ورځ یې نورو ته واوروئ.

زده کوونکي دې داکیسه ولولي اوپند دې ترې واخلي:

"وایي په یوې لویې، بې سره او سامانه دښتې کې یو سری د اس پر سپرلی تېرېده. څه ګوري چې له ودانۍ اوکلو بانډو لېرې د بې اوبو او سوځوونکې دښتې په منځ کې یو ړوند ځوان په لاره روان دی. د آس والا پرې زړه سوځي او آس ورته دروي. له ځان سره یې پر اس سپروي او درومي. په یو ځای کې ړوند ځوان له اس والا څخه غواړي چې یوازې دی پر آس پاتې شي، ځکه د هغه پر وینا کله پر آس سپور شوی نه و او سترې شوی و. زړه سواند سړی یې هم ورسره مني او له آس څخه کوزېږي. د زړه سواند سړي له کښته کېدو سره سم ړوند ځوان اس پر منډه وهي او په چټکۍ ځغلي. اس والا پرې غږ کوي او ورته وایي: ((ځوانه، پام کوه داکیسه په ودانۍ او ښارکې چاته ونه کړې، که نه نو بیا به څوك له چا سره ښېګڼه او زړه سوی نه کوي!))

په دښتې کې ولې د اس څښتن هغه ځوان ته وویل چې د اس د تښتولو کیسه چاته ونه کړې؟ زده کوونکي دې په خپل وار پرې خبرې وکړي.

ابن سینا وایي:

د خپل نفس معلم او د خپل وجدان شاګرد واوسه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو لیکنښو سمه کارونه

په هره ژبه کې د خبرو په مهال انسان کله دمه کوي او درېږي؛ کله تعجب ښرګندوي؛ کله پوښتنه کوي او یا هم کله کومه خبره په ډېر ټینګار سره کوي. دا مسایل د لیکنښو سمې کارونې ته ګوته نیسي. د لیکدود د سموالي لپاره دغو نښو ته پام لازمي او ضروري دی . لیکنښې له موږ سره د جملو په لوستلو او د کلمو د سمې معنا په پوهېدو کې مرسته کوي. همدارنګه له موږ سره مرسته کوي، جملې هغسې رواني ولولو، لکه: خبرې چې کوو. هڅه کوو له دې لوست وروسته د لیکنښو په ارزښت او کارونې وپوهېږئ.

د لیکنښو په اړه څه پوهېږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا لاندې دوه ليکنې وګورئ:
غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم. د دوو کلونو لپاره مې په سپين زر شرکت کې کار کړی دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی چې افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نو ډاډه يم چې همداسې به وي.

غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم د دوو کلونو لپاره. په سپين زر شرکت کې مې کار کړی دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی. افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نوډاډه يم چې همداسې به وي.

ليکنښې په لاندې ډول دي.
۱_ ټکی: Period (.): ټکی د يوې بشپړې بياني جملې په پای کې راوړل کېږي. د ټکي او د هغه د مخکينی کلمې تر منځ واټن نشته او بايد ورسره جوخت کېښودل شي. له ټکي وروسته د يوه توري ځای سپين پرېښودل کېږي او بيا بله جمله پيلېږي.
لکه: دکلتور اصطلاح پخوانی لرغونې ريښه لري. د دې کلمې ريښه د لاتينې ژبې دکلتورا کلمې ته رسيږي.
په انټرنيټ کې ورته "ټکی" يا "Dot" وايي.
همدارنګه ټکی په مخففو تورو پسې هم ليکل کېږي. لکه م. م. (ملګري ملتونه)، يا هـ. ش. (هجري شمسي)
تر سرليک، بغلي (ځنګيزو) سرليکونو، په ستونونو کې د فقرو ترمنځ او داسې ورته نورو ځايونو کې ټکی مه کاروئ.
د پوښتنې له نښې او ندايې وروسته ټکی مه ږدئ.
که جمله په لينده کيو کې راتله، نو ټکی په لينده کيو کې دننه کېږدئ. لکه (د هغه وخت دود داسې و.)
د نېټې په ليکلو کې هم کارول کېږي، لکه: ۲۹. ۱۲. ۱۳۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ چپه پېښ ، ترونې یا کامه، Comma (،): دا نښه په یوې بشپړې جملې کې د یو
لنډ ځنډ لپاره کارول کېږي.
همدارنګه، د نیمګړو خبرو او د کوچنیو ترکیبونو تر منځ د عطف لپاره راځي.
لکه: رحمان بابا لوی شاعر، ستر ادیب او پوخ متفکر و.
د یوې موضوع د بېلو بېلو ډولونو تر منځ د توپیر لپاره راځي.
لکه: نوم، ضمیر، فعل، قید او ... د کلمې ډولونه دي.
په یوې مرکبې جملې کې د معترضه جملو د بېلولو لپاره کارول کېږي.
لکه: زلمي د احمد موټر چې په نهه سوه زره افغانۍ یې پېرودلی و، ټکر کړ.
په جمله کې د بېلو بېلو شیانو تر منځ کارول کېږي.
لکه: کاغذ، قلم، مشوانۍ او رنګ راواخله او راځه.
د پوښتنې په ځواب کې تر "هو" یا "نه" وروسته راځي.
یادونه: په یاد کې دې وي چې د کامې نښه له مخکینۍ کلمې سره جوخته راځي او واټن
ورسره نه لري. له کامې وروسته دې یو توری فاصله ورکړ شي. همدراز له خو، بلکې، مګر
څخه د مخه کارول کېږي، خو هېڅکله دې له "او" څخه د مخه نه راوړل کېږي.
۳ـ ټکی او کامه یا ځنډنی Simicolon(؛): دغې نښې ته مفرزه ، ممیزه او سیمي کولن
هم وایي. دا نښه د زیاتې وقفې لپاره په کارېږي، مګر د کلمو تر منځ نه راځي، بلکې د هغو
مرکبو جملو په منځ کې راوړل کېږي چې په معنا کې یو له بله سره تړلې وي. لکه: له هغه
علم څخه چې اخلاق ور سره نه وي؛ ناپوهي غوره ده. همدارنګه د دلیل او علت د بیانولو
له لومړنیو کلمو څخه د مخه هم دغه نښه لیکل کېږي، لکه: مورډ د خپلو ښوونکو درناوی
کوو؛ ځکه هغوی موږ ته پوهنه رازده کوي.
پر دې نښې جمله په دوو یا زیاتو برخو وېشل کېږي.
کله چې د ځینو لفظونو تر منځ ویر ګل وي، تر وروستي لفظ وروسته د اوږدې وقفې لپاره
ځنډ نښه راځي، لکه: ننګرهار، لغمان، کونړ، نورستان؛ په ختیځ زون پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په علمي او څېړنيزو ليکنو کې چې کله د يو مطلب په هکله څو ماخذونه ذکر کېږي، د هر يو د بيلولو لپاره هم ځنډ نښه کارول کېږي، لکه: کابل مجله پرله پسې ۳۱مه گڼه؛ هيله مجله ۸ مه گڼه؛ الينگار مجله ٤مه گڼه؛ زما د خوښې مطلبونه لري.

٤_ څرگندنی ، شارحه يا د بيان علامه Colen (:): دا نښه د يوې کلمې د سپړنې او د بيان نښه ده؛ يعنې د هغې کلمې يا جملې په پای کې ليکل کېږي چې وروسته وريسې بيان او شرحه راځي، لکه: د ژوندانه او کاميابی ستنې دا دي: پوهه ، روغتيا او زيار.

د يو شي د اجزاوو د ښودلو لپاره راځي، لکه: ليک نښې دا دي: ټکی، ځنډ نښه، لينده کې او نور.

د يوه شي د څرگندولو او تفصيل پر مهال: روژه يو شمېر گټې لري: د الله ﷻ د رضا د حاصلولو ذريعه ده؛ د گناهونو د ښنلو لامل او د جسماني روغتيا لپاره گټوره ده.

٥_ د پوښتنې نښه، د استفهام علامه يا سواليه، Question Mark (؟): دا نښه د پوښتنې په وخت کې راوړل کېږي او د هر ډول سواليه جملو په پای کې راځي، لکه: ستاسو د پښتو ښوونکی څه نومېږي؟

٦_ بلن نښه، غږ نښه يا ندايه، Exclamation Mark (!): دا نښه د غږ او ندا په وخت کې کارېږي، لکه: ای هلکه! دلته راشه. په اصل کې د خبرداری او تنبيه نښه ده او له دې امله د مخاطب امر په برخو کې راځي. لکه: ورونو! د وطن ناموس وساتئ.

دغه نښه د تعجب، شاباس او افسوس په ځای کې هم راوړل کېږي؛ خو د زيات تعجب، استهزاء او زياتې خبرداری په وخت کې دوه ځله، بلکې درې ځله هم ليکل کېږي. لکه،

غلبېل کوزې ته وايي چې سوری!!

آفرين ستا په دې غيرت او مېړانه!!!

په ليکونو، مکتوبونو او غوښتنليکونو کې دې له لقب څخه وروسته نه راځي، بلکې پر ځای يې "کامه" ليکل کېږي، لکه:

زما گرانه وروره،

ښاغلی مدير صاحب،

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې مه ليکئ:

ګرانه وروره!

ښاغلی مدير صاحب!

۷ـ دش، بيان نښه يا ښېلنې (Dash) (ـ) : دا نښه د يوې جملې د ښېلونې لپاره ليکل کېږي، په تېره په سوال او ځواب کې د هرې جملې په سر کې راځي. سوال او ځواب سره بېلوي، لکه

ـ څنګه راغلې؟

ـ ستا د ليدو لپاره.

ـ ما نه غوښتل چې په دې وخت کې تا وګورم.

دا نښه د دوو کلمو د بېلونې لپاره هم په داسې وخت کې راځي چې د هرې کلمې خپلواکي او ځانله والی مقصد وي، لکه: صرف ـ نحو ـ بديع ـ بيان ـ معاني ـ عروض ـ وزن ـ قافيه ټول ژبني علمونه دي.

۸ـ وړه کرښه، يا هايفن (ـ): وړه کرښه (Hyphen) د دش د اوږ دوالي په نيمايي ده. دا نښه هغه وخت کارول کېږي چې يوه لويه يا مرکبه کلمه د پاڼې د يوې ليکې (کرښې) په وروستی برخه کې راشي، نيمه کلمه ځای شي او د پاتې نورې لپاره ځای نه وي، نو له نيمې کلمې وروسته د کرښې په پای کې دغه نښه راځي او د کلمې پاتې برخه د بلې کرښې په سر کې ليکل کېږي. تر شمېرو وروسته هم ليکل کېږي، لکه: ۱- ۲- ۳

۹ـ ولاړه کرښه، سلش يا بار (/): دغې نښې ته بېلوونکې يا مميزه هم وايي. په انګرېزی کې (Slash) ورته وايي. دا نښه پر دفتري ليکنو سربېره د هجري لمريز، سپوږميز او ميلادي کلونو د بېلولو لپاره کارول کېږي.

ـ د (يا) پر ځای ايښودل کېږي، لکه: استنباط / استخراج ؛ هلكك / نجلی.

ـ د ورځې مياشتې او کال د نېټو د آسانه ښودلو لپاره هم استعمالېږي، لکه: دا ګرامر په ۲۸/ ۸/ ۱۳۸۸ ليکل شوی.

۱۰ـ لينده ( ) (Parentheses) : لينده يا قوسين د هغو اضافي کلمو لپاره کارول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې په عبارت او کلام کې مقصد نه وي، لکه: شاه شجاع (د تیمورشاه زوی) د پلار په څېرعلم پالونکی نه و.

د ځانګړو نومونو، د پاملرنې وړ شیانو او په منځ کې د رالوېدلو جملو د ښودلو لپاره لیکل کېږي، لکه: (سمسور) په اتم ټولګي کې دی، خو (میرویس) او (روښان) په لومړي ټولګي کې دي او (نسیم) لا تر اوسه کوچنی دی.

همدا راز په ژباړه کې د څرګندتیا لپاره په متن پورې نا اړونده برخه په قوسینو کې لیکل کېږي.

۱۱ــ غبرګې لېندی، نقل قول (" ") (Quotation Mark): په دې نښه کې د بل چا وینا په مستقیم ډول ایښودل کېږي، لکه، حدیث شریف دی: "عمل په نیت اړه لري."

د بل چا نظریه یا د یوه کتاب عبارت او د زیاتې توجه وړ اشنا کلمه راوړل کېږي، لکه: په دې ورځو کې د "آزاد بازار" خبرې ډېرې کېږي. کله نا کله ځینې اصطلاحګانې هم د غبرګو لېندیو په منځ کې لیکي چې له عام عبارت څخه بېلې شي.

۱۲ــ قوسین [ ] (Brackets): دغه نښه د اقتباسونویه دننه کې د هغو وضاحتي جملو او تعلیقاتو د اضافه کولو پر مهال کارول کېږي او لېږ دوونکی یې له خپل لوري لیکي چې د اقتباس شوي کلام او د لېږ دوونکي د وضاحتي الفاظو ترمنځ توپیر وشي، لکه: "په دې یادښت کې د جنرال جیکسن له زحمته [د جګړې په لومړۍ ورځ د چانسلرس ویل په جبهه کې] یادونه ونه شوه؛ خو له جنرال لي څخه د سترې فتحې په مناسبت ستاینه شوې ده." دغه نښه د کمپیوټر په کمپوز کې د قرآن کریم د آیتونو د حوالې ورکولو لپاره هم استعمالېږي.

۱۳ــ درې ټکي یا د حذف نښه (...) (Ellipsis): کله چې یو لیکوال د یو نامه یا یوې خبرې څرګندول نه غواړي، نو پر ځای یې درې ټکي ږدي او ورځنې تېرېږي، لکه: "د ... رئیس ډېر ظالم سړی دی، له هر چانه رشوت اخلي." که دا لیکنه د جملې په پای کې وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو درې ټکي خوا په خوا او څلورم ټکی (د جملې د پای ټکی) د يو توري په واټن وړاندې ليکل کېږي، لکه: په افغانستان کې د ډرامې دا ليکوال د يادولو وړ دي: ف. فضلي، عبدالمنان ملګری او... .

۱۴ ــ درې ستورې (***): دا نښې د يوې رسالې يا يوې مقالې د يوې برخې د سرته رسېدو او د بلې برخې د پيل کېدو په منځ کې راوړل کېږي. همدارنګه د يوې کيسې له يوې برخې يا صحنې نه بلې ته د تلو په منځ کې د بېلوالي لپاره هم کارول کېږي.

۱۵ــ تر جملې لاندې کرښه: (Underline): که چيرې يونوم يا جمله په ځانګړې ډول د پاملرنې وړ وي، نو لاندې ترې يوه اوږده کرښه راکښل کېږي، لکه: ښاغلو! دلته دريدل منع دي.

۲۰ــ "اټ" نښه (@): دا نښه په انګليسي ليکنو کې کارېدله، خو د انټرنېټ له عامېدو وروسته يې د انټرنېټي ويب پاڼو، مؤسسو او اشخاصو د پتو د ښودلو او ليکلو لپاره په پښتوکې ځای نيولی او په پښتوليکنه کې راځي، لکه: curriculum@moe.gov.af او نور.

يادونه: بايد په ياد مو وي چې ټولې ليک نښې له (نښو) سره جوختې اونښلولې راځي او هېڅ راز فاصله يې بايد تر منځ نه وي. که نه، ليکل نيمګړې بلل کېږي.

د متن لنډيز:

ليکنښې د يو چا پښو او لاسونو ته پاتې کېږي. د لاس يا پښو نه لرل او يا د هغوی نيمګړتيا د انسان پر فزيکي حالت مستقيم اغېز لري. ليکنښې هم همداسې درواخلئ. که يوه ليکنه ليکنښې ونه لري يا يو ليکوال د نښو په کارولو پوه نشي، ليکنه يې ځرګند پيغام نشي لېږدولای. پورته مو ولېدل چې د ليک نښو کارونه څومره ارزښت لري او د هغوی ناسمه کارونه يوه موضوع څومره اړولای شي.

له دې امله په يوې ليکنې کې ليکنښې ډېر ارزښت لري او سمه کارونه يې د ليک لوستل او پر مفهوم يې پوهېدل اسانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ ټول زده کوونکي دې پورته متن په غور وګوري، د لیک نښو بېلا بېلو ډولونو ته دې پام وکړي او د هغوی د کارونې ځایونه دې زده کړي.

۲_ هر یو زده کوونکی دې په ټولګي کې داسې یوه موضوع ولیکي چې پورته ټولې لیکنښې پکې کارول شوې وي. بیا دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او خپله لیکنه او د لیکنښو کارونه دې نورو ته روښانه کړي.

۳_ له لیک نښو پرته نور کوم نحوي بدلونونه د یوې جملې مطلب بدلولای شي؟ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د یو بل په مرسته هغه پیدا او په توره تخته دې ولیکي او له نورو زده کوونکو سره دې پرې خبرې وکړي.

٤_ معترضه جمله څه ته وایي او څنګه په جمله کې پېژندل کېږي؟ یو تن زده کوونکی دې یې له بېلګو سره یوځای د ټولګي په وړاندې ولولي.

٥_ په کومو وختونو کې له ندایي سره د پوښتنې نښه کارول کېږي؟ یو تن زده کوونکی دې هغه له بېلګې سره یوځای د ټولګي په وړاندې بیان کړي. نور زده کوونکي دې ښه ورته ځیر شي.

کورنۍ دنده

زده کوونکې دې په کورونو کې د ښوونې او روزنې د ارزښت په اړه یوه مقاله ولیکي او لیکنښې دې پکې په سم ډول په پام کې ونیسي. یاده دې وي چې هره لیکنښه په وروستي توري پسې له واټن پرته لیکل کېږي. وربسې لیکنه د یو توري له سپینې فاصلې وروسته پیلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیام الدین خادم

د افغانستان د ادبي تاریخ په غیږه کې زیات شمېر لیکوال او شاعران روزل شوي او پالل شوي دي. هغوی هر یو په خپلو لیکنو او څېړنو کې د خپل مهال حالات او شرایط انځور کړي او تر موږ یې رارسولي دي. نوي نسل ته د هغوی د لیکنو لوستل او د هغه مهال له شرایطو څخه د ځان خبرول له ګټې خالي نه دي.موږ په تېرو لوستونو کې یو شمېر پښتنانه پوهان، لیکوال او شاعران پېژندلي او د هغوی د لیکنو او د فکر له لارو سره آشنا شوي یو. دلته د پښتو یو وتلی او نومیالی متفکر، لیکوال او شاعر درپېژنو. هغه قیام الدین خادم دی.

آیا تاسو تر اوسه د خادم صاحب کوم شعر یا لیکنه لوستې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیام الدین خادم په ۱۳۲۵ هجري قمري کال (۱۹۰۷ میلادي) کې د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالۍ د زرشوی په کلي کې زېږېدلی دی. پلار يې ملاحسام الدین او نیکه يې ملا علي ګل هم د خپل وخت دیني عالمان وو. اروانباد خادم د مورني نسب لړۍ په فقیرصاحب مشهورعبدالرحمن سیلاني ته رسیږي. عبدالرحمن سیلاني د خپل وخت ستر دیني عالم تېر شوی دی او د مراد علي (رح) پلار و. اروانباد خادم لومړنۍ زده کړې په خپل کور کې له خپلو والدینو څخه ترسره کړې دي. خادم صاحب د اسلامي علوموګڼ شمیر کتابونه لوستي دي. هغه صرف، نحوه، منطق، حکمت، فقه، حدیث، تفسیر او د نورو دودیزو علومو زده کړې ترلاسه کړې وې. هغه د دیني پوهې د ترلاسه کولو لپاره ۱۵ کاله په هېواد کې دننه او له هېواد نه دباندې سفرونه کړي وو.

قیام الدین خادم په بېلابېلو دولتي دندو ګومارل شوی او د هېواد په بېلابېلو ولایتونو کې يې دندې ترسره کړي دي. نوموړي خپله لومړنۍ دنده د ښوونکي په توګه پیل کړه، بیا د کندهار د پښتو ادبي انجمن او د زیري، اتحاد مشرقي، د کندهار د طلوع افغان، هېواد او اصلاح د ورځپاڼو د مسوول مدیر په توګه خپلې چارې پرمخ بېولې دي. استاد خادم د منظومو او منثورو آثارو ډېر په زړه پورې کتابونه لیکلي او زیات شمېر ځانګړي اثار يې چاپ شوي دي چې یو شمیر يې دا دي:

د کوچنیانو اخلاقي پالنه، روهي ګلونه، د مرغلرو امیل، نوی ژوندون، مکارم اخلاق، پښتونولي، بایزید روښان، خیالي دنیا، د شریف سرګذشت، نبوغ او عبقریت (فلسفي اثر)، نوې رڼا، د پښتو نني لیکوال، د پښتنو د تاریخ یوه سرپاڼه، د خوشحال او د رحمان موازنه، ځاروان، د څلورم ټولګي لپاره د پښتو قرائت، پښتو کلي (په ٦ ټوکونو کې)، معلم پښتو، پښتانه شعراء (لومړی ټوک)، پارتیان څوک وو، په تذکرة الاولیا تبصره، کوشانیان څوک وو، د بابا نصیحت، د پښتو پټې، د پښتو نثر، تاریخي تصورات، لوی سهاک، ادبي قصې، لوی اصحابان (اصحاب کرام)، نشنلیزم او انټرنشنلیزم، افغاني حکومت، معیاري پښتو، بلکا، د پښتنو سټه او ځانګې، نصوص الحکم، د مور مینه، لرغوني پښتانه قومونه، ټولنپال افغان مانوفیسټ (د مولانا قیام الدین خادم سیاسي افکار) لیکلي او چاپ شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوموړي ګڼ شمېر نور آثار لا تر اوسه نه دي خپاره شوي. مرحوم خادم په اردو او عربي ژبو هم بلد و. د همدغو ژبو په مرسته هغه د يوه کنجکاو او پلټونکي انسان په توګه هڅه کوله او د ډېرو شيانو په راز يې ځان پوه کړي و. کېداى شي د هغه د برياليتوبونو له رازونو څخه يو هم همدا وبولو.

د هېواد په سياسي ډګر کې قيام الدين خادم فعاله ونډه درلوده. اروابناد خادم د حقيقت له څرګندولو سره مينه لرله. تل يې هر څه بربنډ ويل. خادم په زيات شمير ادبي او علمي غونډو کې برخه اخيستي ده او کله، کله د دولت اړونده ارګانونو له خوا په ستاينليکونو او ډاليو سره نازول شوى او ستاينه يې شوې ده. مرحوم خادم د فلسفي اند او علمي شخصيت څښتن و. هغه په رښتيا له خپل ولس سره مينه درلوده او د هغه خدمت يې په ډېره خوښۍ سره کاوه. هغه د هر ډول مشکلاتو او سختيو په مقابل کې د مقاومت، صبر او حوصلې لاربنوونه کوله. استاد خادم د معاصرو ادبياتو له هغو پنځو ستورو څخه و چې پښتو ادب او کلتور يې ځلولى او د يوه داسې ويښ زلمي په احساس يې د پښتو ادب چوپړ کړى چې د نن زلميان يې درناوى کوي.

د اروابناد خادم د "شه بيدار پښتونه" په نامه لومړنى شعر په اتحاد مشرقي کې خپور شوى دى. په نثر کې د استاد خادم تر ټولو خواږه او خوندور اثرونه د "نوي ژوند" او "خيالي دنيا" په نامه دي. دا دواړه ادبي شهکارونه ګڼل کېږي. د استاد خادم په ليکنو کې د پښتو او پښتونولۍ مينه ډېره پياوړې ده. په دې برخه کې د يوې پخې عقيدې خاوند دى. سربېره پر دې استاد خادم ليکنې ادبي، انتقادي، ټولنيز، سياسي او روزنيز رنګ لري. خادم په خپلو ليکنواو شعرونو کې د ظالم له مخ څخه پرده پورته کړې او رسوا کړى يې دى. هغه ولس يووالي اواتفاق ته رابللى دى، نامنلي زاړه دودونه يې غندلي دي، په خپلو لوستونکو کې يې د زړورتيا او ازادۍ احساس پياوړى کړى. استاد خادم د خپلو ليکنو له لارې د ټولنې هره تياره رڼا کړې او ولس ته يې څرګند پيغام ورکړى دى.

د افغانستان دا لوى مفکر، ژورنالست، اديب، ليکوال، د فلسفي افکارو خاوند، د ټولنې طبيب، سياستپوه او ټولنيز شخصيت د ١٣٥٨ هـ. ش. کال د وري د مياشتې په ٥مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېټه د ٧٤ کلونو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې او د کامې ولسوالۍ د زرشوی په کلي کې په خپله پلرنۍ هديره کې په ډېر درنښت خاورو ته وسپارل شو.

خادم چې په اخلاص شي څوک د ملك او د ملت
وطـن يـې پـس لـه مرګـه پـه مدفـن فخـر کوي

قيام الدين خادم په "اوسني ليکوال" کې خپل ژوندليك خپور کړی دی، هغه په يوه برخه کې د "زما پر حيات انتقادات" تر سرليك لاندې يو لړ مطالب ليکلي چې موږ يې د هغه د نثر د بېلګې په توګه راخلو:

"...دا د خلکو قصور دی اوکه زما عيب؟ استادان به هم زما پوښتنو ته اريان وو.

زه پخپله هم په دې قانع يم چې بحث مې خوښ دی، مګر په اساسي او اصولي خبرو، نه مطلق بحث... . وايي سرشوخه دی، مګر دوستان مې وايي ادبي شجاعت لري. په ورکوټوالي کې راته خلکو ويل چې کلانکار دی، ولې په آزادۍ خو زه په خپله هم قايل يم او دا ځکه چې دا طبيعي بار زما په ورمېږ نشته. هو، په دې يوه ګناه زه پخپله هم قانع يم چې هغه د حقيقت مينه بايد وبولم. په ژوندانه کې هېڅوك له انتقاده نه دی خلاص. هغه انتقادونه چې په ما يې خلك کوي دادي:

وايي نه منونکی سړی دی. دا انتقاد په ما باندې زما والدې هم هر وخت کاوه. مګر زما جواب داو چې که زه منونکی وای، خوزه به هم د نورو خلکو غوندې وای.

په ورکوټوالي به مې د مور سره تل په دې جنګ و. دې به ويل: خلك داسې کوي اوته داسې. مابه ويل چې: خلك راته مه يادوه خلك خو هر څه کوي. وايي ډېر بحث کوي اونه قانع کېږي ... دا خبره نشم فيصله کولای. خلك په امورو کې د نورو نورو ملاحظاتومراعات کوي، مګر زه په حقيقت او واقعيت پېښې نشم ايښوداى. ما خپل دغه عادت په هغه نظم کې چې د شاعر مسلك يې نوم دی، ښه تصوير کړی دی. زه دا ټولې خبرې اورم مګر د ځان سره وايم: ډېرې خولې ډېرې خبرې."

لکه پورته چې ورته اشاره وشوه، ارواښاد قيام الدين خادم د "شاعر مسلك" تر نامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې يو شعر ليکلی دی. په دې شعر کې شاعر خپل مسلک ته څرګندې اشارې کړې او له هېواد، ژبې او ولس سره مينه يې پکې غبرګه کړې ده. نوموړی شعر په دې ډول دی:

د شاعر مسلک

صحيح لاره به ښايم؛ که وم وم که نه وم نه وم
رښتيا رښتيا به وايم؛ که وم وم که نه وم نه وم
د حق د پيروۍ نه مې بل څه په زړه کې نشته
چې څه يمه همدا يم؛ که وم وم که نه وم نه وم
آزاد يم زېړېدلی بنده ګي کولی نشم
بنده د خپل مولا يم؛ که وم وم که نه وم نه وم
په بلو خوشامندو مې ځان خوښ نه دی چې غټ شم
که غټ يمه خو دا يم؛ که وم وم که نه وم نه وم
چې څوک غواړي څه سپکه مې د قام له څه جهته
دښمن د هغه چا يم؛ که وم وم که نه وم نه وم
خدمت د خپلې ژبې، قام، وطن زما مسلک دی
په دې مينه به پايم؛ که وم وم که نه وم نه وم
کرم ښکلي تخمونه چې ګلزار شي پښتنو ته
په دغه تمنا يم؛ که وم وم که نه وم نه وم
په ماته کښتۍ ناست يم توپانونه دي په مخ کې
په دې لاره يې بيايم؛ که وم وم که نه وم نه وم
د ناز په خوب ويدې غونچې به ورو ورو ويښومه
خادم باد سبا يم؛ که وم وم که نه وم نه وم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

قيام الدين خادم د ننګرهار په کامه کې نږۍ ته سترګې پرانيستې دي. لومړنۍ زده کړې يې په خپل کاله کې له خپل پلار او نورو زده کړې يې د هېواد دننه او بهر سرته رسولي دي. خادم په بېلابېلو لوړو دولتي څوکيو کې کار کړی او د ډېرو ادبي، ټولنيزو او سياسي ليکنو ليکوال و. هغه يو افغان سياستپوه، د مشرانو د جرګې سناتور، د کابل پوهنتون د ادبياتو د پوهنځي استاد، ژورناليست، پياوړی ليکوال، ويښ شاعر، اديب او د فلسفي اندونو يو پوه عالم و. نوموړی په پښتو ادب کې يو ځانګړی ځای لري او په همدې سبب هغه د پښتو ژبې او ادب له پنځو ځلاندو ستورو څخه يو ستوری ګڼل کېږي. هغه د پښتو ژبې او ادب په باب په زرو پورې منظوم او منثور آثار ليکلي. د ادبي هلو ځلو تر څنګ نوموړي په سياست کې هم ښکاره ونډه درلوده.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې داسې يوه غونډه تمثيل کړي چې د قيام الدين خادم د ژوند، زده کړې، ليکنو، دندو او د هغه د ليکنو نثري او شعري بېلګې وړاندې کړي. يو تن دې د غونډې وياند (انانسر) وي. يو زده کوونکی دې د غونډې منشي وي. پنځه تنه دې د پورته يادو شوو موضوع ګانو په اړه لنډې خبرې وکړي او معلومات دې وړاندې کړي. په پای کې دې يو تن زده کوونکی د غونډې بهير وارزوي. د هغې ښه ټکي او نيمګړتياوې دې په ګوته کړي. د دې غونډې د تنظيم لپاره دې د مخه لس دقيقې چمتووالی ونيول شي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او د قيام الدين خادم د شعر او نثر بېلګې دې په خواږه اومنلي غږ واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ــ زده کوونکي دې سوچ وکړي د یوه لیکوال او شاعر له شعرونو او لیکنو څخه څنګه د یوې ټولنې د هغه مهال وضع او حالت څرګندی شو چې لیکوال په کې ژوند کاوه. بیا دې خو تنه په وار د ټولګي په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

٤ــ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي او د ژبې په ودې او پایښت کې دې د لیکوالو ارزښت وڅیړي. همدا راز دې په ټولنیز پرمختګ او له ظلم او ناخوالو څخه د ټولنې د افرادو د ژغورلو په لاره کې د شاعر او لیکوال اهمیت څرګند کړي. په پای کې دې د ډلې استازي راغونډ شوي موضوعات نورو ته واوروي او آزادې خبرې اترې دې پرې وکړي.

٥ــ زده کوونکي دې په خپلو سیمو کې د یو یا دوو شاعرانو یا لیکوالو او د هغوی د شعر او لیک په اړه معلومات وړاندې کړي. کېدای شي ټول زده کوونکي په خپله خوښه په دې فعالیت کې برخه واخلي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د "شاعر مسلك" تحلیل او وڅېړي. خپله لیکنه دې په بله ورځ نورو ته واوروي.

> د هر لیکوال د فکر ډول د هغه له لیکنو او د هر هنرمند د هغه له هنر څخه پېژندلای شو.
>
> ((مایکل انژ))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې نثري ټېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

خوندور خوب

مازيګر لمر په غرغړه دی. د انګړ په منځ کې، د ګلانو د کيارېو په غاړه، وړوکی ماشوم په لوبو بوخت دی، په لمن کې خاورې اخلي له يوه ځايه يې بل ته وړي او هلته يې غونډوي.

مور د کاله په کار اخته ده. په ډېره بېړه لګيا ده، کالي کونډې سنبالوي؛ ځکه چې ماښام دی او وخت ناوخته دی. د کار په منځ کې يې چې پام شي نو غبر کړي چې: "زړګيه! څه کوې راځه ناوخته دی، هله ځار دې شم!" ماشوم په خپله نيمکۍ او خوږه ژبه وايي: "ډوډو پکه کم." مور: "څه کوې؟!"

ماشوم: "ډوډو پکه کم" يعني "ډوډۍ پخوم." مور د کاله په کارو بوخته او ماشوم په خپلو لوبو. وړې وړې مرغۍ چې په کيارېو کې يې ټوپونه وهل خوشحاله او جلتې جلتې ګرځېدې. يوه يوه والوته او ټولې خپلو بچيو او ځالو ته لاړې. وخت تېرېږي، نمر ولوېد، له ښکې تياره راپورته او د ځمکې په مخ راخوره شوه. د آسمان په شنه او نامحدوده فضا کې ځای پر ځای ستورې راښکاره شول.

مور چې د کار له بېړې نه خلاصه شوه له ځانه سره يې وويل: "آه! ماښام دی، تېر غوښې شوه، بچی مې هلته لوبې کوي، آه زما هېر شوی دی!"

ورغله څه ګوري، ماشوم د خاورو نه وړې وړې او پلنې پلنې ډوډکۍ جوړې کړې دي. خړ پړ پروت دی چې ستړی شوی دی، په خاورو کې يې سر ايښی دی او د خوب د قاصدانو لاس ته يې ځان سپارلی دی. د ماښام په خړه تياره کې مور د خپل ماشوم سرته ولاړه ده. زړه يې د يو عالم ترحم او رقت نه ډک دی او چرت وړې ده.

"هو! د ژوندانه مثال همدا دی. موږ په خپل ژوند کې همدغسې په خاورو لوبې کوو. په دغه لوبو اخته او سوچه د مرګ دروند خوب په موږ خپل چپاو راوړي او بل عالم ته مو بوځي. مګر آه! څومره خوږې دي دا لوبې او څومره خوندور دی دا خوب چې په خپله خوښه او آزادۍ سره وي." (قيام الدين خادم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ادبي سبکونه

پښتو خورا بډایه ژبه ده. اوږد ادبي تاریخ لري. په لاس کې د شتو لاسوندو له مخې يې د شعر مخنيه دويمې هجري پېړۍ ته رسيږي. لومړی موندل شوی شعر يې په ۱۳۹ هجري کې د اميرکروړ دی. په مخکنيو ټولګيو کې مو د پښتو د نظم، نثر، ولسي ادبياتو او ليکلي ادبياتو په اړه لازم معلومات ترلاسه کړل. دلته د نورو معلوماتو تر څنګ ادبي سبک درپېژنو.

تاسو هرومرو د سبک نوم اورېدلی دی. ستاسو په اند به څه معنا ولري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک د نظم او نثر یو خاص ډول بلل شوی دی. هر شاعر او لیکوال د لیکلو او شعر ویلو ځانګړې لاره لري. هغه ځانګړتیاوې چې په ادبي او هنري اثاروکې د بیان او تخلیق د ډول، بڼې او محتوا له مخې یو اثر له بل څخه بېلوي، سبک نومېږي. سبک خپلې ښګینې، لارې او طریقې لري. سبک ډېره لرغونې کلمه ده او په ادبیاتوکې په بېلا بېلو معناوو څرګنده شوې ده. د ادبي سبک کلمه هنري ادبیاتو، انځورګرۍ، معمارۍ، موسیقۍ، مجسمې جوړونې، خطاطۍ او نورو ته هم کارول کېږي. په منځنیو پېړیو کې د سبک له مفهوم څخه داسې انګېرل کېدل چې تراژیدي او کمیډي ژانرونه په کومو الفاظو ولیکي. څکه کمیډي ژانرونه به په عامیانه ژبه؛ یعنې د خلکو په ژبه او تراژیدي به د هغې برعکس د هغه وخت په ادبي ژبې لیکل کېدل. په معاصره دوره کې د سبک معنا روښانه شوه. په دې دورې کې پر سبک باندې د لیکوال د لیکوالۍ طرز، د فکر لارې او د لغاتو د کارونې معنا پیدا کړه. تر هغه ځایه چې د سبک کلمه د یو ټاکلې لیکوال او هنرمند په اثارو پورې اړه لري او د هغه آثار د خصوصیاتو له مخې یو له بله بېلېږي، دا د سبک لومړۍ معنا بلل کېږي. کله چې له یوې ټاکلې موضوع او مفکورې څخه د لیکوالو یا هنرمندانو یوه ډله دفاع کوي، نو دلته سبک د مکتب معنا پیدا کوي. په دې معنا چې په یوې ټاکلې تاریخي دورې کې د څو لیکوالو د لیکوالۍ ډول، د فکر لارې او نورې ورته ځانګړتیاوې د هغوی له لیکنو څخه رااېستل کېږي. ادبي سبک په یوې محدودې معناکې د یوه لیکوال او هنرمند په ټولو اثاروکې هغه نښې نښانې دي چې له لارې یې د لیکوال او هنرمند د فکر ډول څرګندېږي. د یوه لیکوال سبکي یووالې له هرڅه د مخه د څو آثارو په هنري او ادبي ژبه کې ترټولو ښه احساس کېدای شي. د یوه لیکوال او هنرمند د لیکوالۍ او هنري آثارو ځانګړتیاوو ته سبک ویل کېږي. که څوک د یوه لیکوال له سبک سره آشنا وي، نو کولای شي د هغه د سبک له مخې د هغه نور آثار وپېژني. ادبي سبک د یوه لیکوال او هنرمند ټول اثار او د هغوی پراختیا څېړي.

ادبي مکتب یا ادبي جریان په یوې ټاکلې تاریخي دورې کې د یوې ادبي ډلې لیکوالو له خوا د یوې ځانګړې لارې او د یو ځانګړي سبک خپلول او پر مخ وړل دي. دا حرکت د ادبي جریان په نامه یادېږي. د یادونې وړ ده چې په دغه ټاکلې دوره کې د لیکوالو او شاعرانو له خوا لیکل شوي او ویل شوي اثار یو ځانګړي ادبي مکتب ته منسوبېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ادبیاتو کې دا لاندې ادبي مکتبونه مشهور دي:

- د روښاني دورې تصوفي او ادبي مکتب،
- د خوشحال خان خټک ملي، حماسي او ادبي مکتب،
- د عبدالرحمن بابا تصوفي او ادبي مکتب،
- د حمید مومند هندي ادبي مکتب،

۱ـ د روښان په تصوفي مکتب کې اخلاقي، ټولنیز، دیني او نور مطلبونه ځای شوي دي. دې موضوعګانو د روښان د تعلیم او ښوونې په اثر په پښتو ژبه کې ځان ښکاره کړی دی. تر ده وروسته د ده مریدانو او اولادونو پر دې لارګامونه ایښي دي. اخون درویزه د خپلو لیکنو لامل د میا روښان لیکنې بللې دي. د روښان لارویانو د ده مسلک چلولی دی. د روښان په ادبي مکتب کې ډېر خلک د پښتو ادب له کاروان سره ملګري شول. ډېرو خلکو قلم په لاس کې واخیست او ددغه پېر غوښتنې یې په ډېله ییزه توګه په ښه شان انځور کړې. د بایزید روښان او د ده د مخالف، اخون درویزه د مخزن الاسلام له لیکنو څخه څرګندېږي چې دغه لیکنې په مسجع نثر لیکل شوې دي. مسجع نثر د عربي او فارسي له لارې پښتو ته رانوتی او په پښتو کې د نوي نثر موسس بایزید روښان دی. دغه سبک د دیني او مذهبي کتابونو د لیکلو دودیز او ځانګړی سبک و.

د کلاسیکي دورې د لومړۍ برخې له ادبي مکتب څخه وروسته بل ډېر مشهور او غوره ادبي مکتب د پښتو په ټولو مکتبونو کې وتلی، د خوشحال خټک مکتب دی. دا مکتب د ادبي فنونو په ګاڼه سمبال شوی مکتب دی. اشعار یې ډېر خواږه دي. دې مکتب ډېر لیکوال او شاعران وپالل او وروزل. له پخوا څخه زیات پښتو ته حماسي اشعار رانوتل. د پښتو لمن له اخلاقي، ټولنیزو، تصوفي، دیني او ملي مسایلو څخه ډکه شوه. نثر هم پراختیا ومونده او مخ په ساده ګۍ روان شو.

په دې دوره کې د پخواني نظم او نثر نیمګړی سبک پیاوړی شو. نثر خوږوالی وموند، له نیم منظوم مسجع نثر څخه خلاص شو او د خبرو اترو بڼه یې ومونده. پښتو شعر د بڼې له مخې هم پراختیا ومونده او نوښتونه رامنځته شول. د موضوع له پلوه هم په دې مکتب کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندانه ټول اړخونه رابرسېره شول. په دې وخت کې ډېر آثار لیکل شوي دي او د پښتو ادب نړۍ یې رنګینه کړې ده. په دې مکتب کې د پښتو او پښتونوالي روزنه هم شته. اوږدې، اوږدې قصیدې په کې ویل شوي چې هره یوه یې ځانته بېل بېل ټولنیز، تبلیغي او تاریخي مضمونونه لري. د حماسي احساساتو بنسټ خوشحال خان کېښود او لارویانو یې پیروي وکړه. د مغولو زور زیاتی پکې په جوته څرګند شوی دی. د ادبي ارزښت له پلوه دا مکتب تر ټولو جامع دی. په دې معنا چې د معنا له خوا غښتلی او ادبي او شعري اړخ یې پوخ دی. په تخیل کې دا مکتب ډېر پیاوړی دی. ډېر لوړ او شاعرانه تخیلات پکې شته. دا مکتب د پښتو تر درېم ادبي مکتب پورې په ډېر قوت او زور چلېدلی دی. په دې مکتب کې په نظم او نثر ډېر اثار لیکل شوي او ډېر پیاوړي کسان پکې روزل شوي دي. په شعر کې اشرف خان هجري، عبدالقادر خټک، صدر خان خټک، سکندر خان، ګوهر خان او نور، په ساده نثر کې خوشحال خټک، افضل خان، قادر خان، او نور پیدا شول او د یوه مکتب پیروي یې وکړه.

د رحمن بابا ادبي او تصوفي مکتب د خوشحال خټک له ادبي مکتب څخه وروسته پیل شوی او ډېر ادبي او تصوفي شاعران یې روزلي دي، لکه: پیرمحمد کاکړ، محمد یونس خیبری، احمدشاه بابا، شمس الدین کاکړ، نجیب، عبدالعظیم رانېي زی، بېدل اشنغری، مطیع الله، رحمت داوی، حسین او نور. ددوی په اثارو کې د ژوندانه زیاتره مسایل راغلي دي. د رحمان بابا په اشعارو کې اخلاقي، ټولنیز، عشقي او انتقادي درسونه نغښتي دي. د دې مکتب د پیروانو سبک روان دی. د شعرونو مضمونونه یې عموما عشقي، اخلاقي، دیني، ټولنیز او تصوفي اړخونه لري.

له رحمن بابا او خوشحال خان څخه وروسته په پښتو ادب کې یو بل لوی شاعر پیدا شو او د نازک خیالۍ یو نوی ادبي مکتب یې جوړ او نور شاعران یې خپلې پیروۍ ته راوبلل. دا شاعر حمید مومند و چې د پښتو ادب ګلبڼ یې رنګین او بډای کړی دی. حمید ډېر په زړه پورې ادبي آثار پرېښي دي او پښتو ادب یې له یوې بلې لارې بشپړ کړی دی. هندي سبک چې د ده په وخت کې پراختیا موندلې وه او لوړو پوړیو ته رسیدلی و، ښه یې و سپړه او بیا په خپله پکې شامل شو. د پښتو شعر یې په هندي سبک واړاوه. د هندي سبک ځانګړتیاوې یې پکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستي چې له همدې امله د حمید مومند سبک ته د پښتو هندي سبک ویلای شو. د نازک خیالی په دې مکتب کې د سوز، ګداز، مینې او محبت کلمې ډېرې دي. د فورم له پلوه په دې مکتب کې د شعرونو زیاتره ډولونه، لکه: غزل، قصیده، مثنوي، ترکیب بند، قطعه، مخمس، رباعي او نور شته. د غزل برخه پکې درنه وه.

لکه د مخه چې مو وویل حمید په خپله د هندي سبک پیرو و، خو د دې سبک د نورو شاعرانو پر خلاف د ده کلام لږ څه ساده او هر څوک پرې پوهېدای شو. د حمید د وینا بله ځانګړتیا د پښتو ژبې د خوږو محاورو په کارولو کې نغښتې ده. له یوې خوا یې د وینا نازک خیالي او لطافت ساتلی او له بلې خوا د عامو پښتنو د پوهې کچې ته نژدې و. د دې سبک بله ځانګړتیا داده چې حمید د نورو شاعرانو پر خلاف مبتذلې تشبیه ګانې نه کاروې او ډېرې نوې او ابتکاري تشبیه ګانې یې پیدا کړې دي. علي خان، کامګار ختک، کاظم خان شیدا، محمدي صاحبزاده، عبدالله، ملا محمد، اکرم، قلندراپریدی، نجیب، ببدل، میرزا حنان کندهاری او نور د دې سبک پیروان دی.

د متن لنډیز:

پښتو بډایه ژبه ده. شعر او ادب یې ډېر لرغونی دی. تر ډېرې کچې یې خپل اصل ساتلی دی. هېواد ته د اسلام دین له راتګ وروسته د عربي او فارسي ادب تر اغېز لاندې راغله. عربي ژبه دیني ژبه وه او فارسي ژبې له هغې څخه زیاتې موضوع ګانې ژباړلې یا لیکلې وې. پښتانه اړ وو د اسلام دین او مذهب ته د درناوۍ له امله د هغوی تر اغېز لاندې راشي. له بلې خوا په سیمه کې یو لړ ټولنیزو ناخوالو او سیاسي خوځښتونو یو شمېر پښتانه شخصیتونه دې ته هڅولي وو چې د دین له لارې خپل ټولنیز او سیاسي اهداف مخکې یوسي. بېلا بېل نامتو لیکوالان، شاعران او مشران رامنځ ته شول. هغوی هر یو خپل، خپل پیروان درلودل چې پیروانو به یې د یو واحد شعري قالب په ساتلو خپل مطالب بیانول. په دې توګه په پښتو کې ادبي مکتبونه او ځانګړې سبکونه رامنځ ته شول اوتر ډېره وچلیدل. د روښانیانو، خوشحال ختک، رحمن بابا او عبدالحمید مومند سبکونه یادولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ ټولګی دې پر څلورو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د سبک په اړه خپل معلومات راټول کړي او په ترتیب سره دې د روښان، خوشحال خان خټک، رحمن بابا او حمید مومند پر ادبي سبکونو باندې رڼا واچوي. د ډلو استازي دې د خپلو ډلو لیکنې ولیکي او ټولو زده کوونکو ته دې یې واوروي. د یادونې وړ ده چې هر زده کوونکی باید په وار سره د ډلې استازیتوب وکړي. دا کار ډېر اړین او د پام وړ دی.

۲ ـ ادبي سبک څنګه ځانګړی کېږي؟ دوه تنه زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

۳ ـ په پښتو ادبیاتو کې د سبک او مکتب مفکوره څه وخت منځ ته راغله؟ یو زده کوونکی دې پرې رڼا واچوي.

٤ـ مسجع نثر لیکنه د کومو لیکوالو له خوا پیل شوه؟ له ساده نثر سره د مسجع نثر توپیر څه شی دی؟ یو تن زده کوونکی دې د نورو په وړاندې دې پرې خبرې وکړي.

۵ـ د حمید سبک څه ځانګړتیاوې لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د شعرونو او بېلګو په وړاندې کولو هغه بیان کړي.

کورنۍ دنده

د خوشحال خان د ادبي سبک په اړه معلومات راټول کړئ او په یوې لیکنې کې یې ځای کړئ. په بله ورځ یې په ټولګي کې نورو ته بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لور ته د چارلي چاپلین لیک

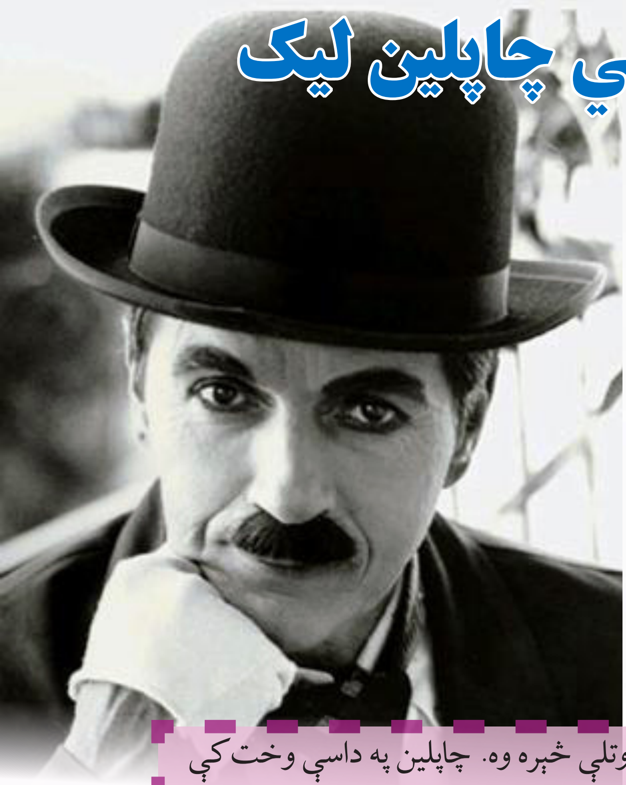

چارلي سپنسر چاپلین د سینما د ډګر یوه وتلې څېره وه. چاپلین په داسې وخت کې له اونا اونیل سره واده وکړ چې د بریالیتوب پوړۍ ته رسیدلی و. چارلي د ۱۸۸۹ م کال د اپریل په ۱٦ په لندن کې زېږېدلی او د ۱۹۷۷ م. کال د دسمبر په ۲۷ په سویسزرلنډ کې مړ شوی دی. نوموړي اووه اولادونه درلودل. په دوی کې یوازې جرالډینه وه چې د سینمایي لوبغاړیتوب دنده ورته له پلار څخه په میراث پاتې وه. خو کاله د سینما په ډګر کې په کار بوخته وه. د پلار په څېر د شهرت پوړیو ته رسیدلې او په هنري غونډو کې یې نوم یادېده. کله چې جرالدینې غوښتل نوې د هنر ډګر ته ننوزي، پلار یې، چارلي ورته یو لیک ولیږه. دا لیک د نړۍ د ښکلو او زړه راکښونکو لیکونو په کتار کې راځي. دا لیک هر لوستونکی او اورېدونکی فکر کولو ته هڅوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته نوموړی لیک په یو څه لنډون راوړو:

"ګرانې لورې، جرالډینې،

دلته شپه ده، د نویل یوه شپه. زموږ په کوچني کور کې ټول خلك ویده شوي دي. ورور دې، خور دې، آن مور دې ویده دي. پرته له دې چې دا ویدې مرغۍ راویښې کړم، ځان مې دې نیمې تیارې کوټې ته چې د مرګ د انتظار کوټې ته ورته ده، راورساوه. زه له تا څخه ډېر لرې یم... خو سترګې مې دې ړندې شي، که به مې یوه شېبه ستا انځور له سترګو اوړي. ستا انځور هلته د مېز پر سر پروت دی، خو ته پخپله په ښکلي پاریس کې د هغه پرتمین تیاتر پر سټېژ. په دې پوهېږم او همداسې ده چې ګوندې د شپې په دې چوپه چوپتیا کې ستا د پښو اوازونه اورم او د ژمي په دې تروږمۍ کې ستا د سترګو برېښنا ګورم.

اورېدلي مې دي د هغه شهزۍ (شهزادګۍ) په رول کې کار کوې چې د تاتار د خان اسیره شوې ده. شهزۍ اوسه او ناڅه! ستوری شه او ځلېږه! خو که د ننداره‌چیانو له خندا ډك شاباسي او د سوغات شوو ګلونو په زړه پورې بوی درته د هوښیارۍ کومه شېبه درکړه، په یو ګوښه ځای کې کښېنه، زما لیك ولوله او د پلار خبرو ته غوږ شه.

زما جرالډینې، زه ستا پلار یم، چارلي چاپلین. کله چې ته کوچنۍ وې، شپې شپې ستا سرته ناست وم او کیسې مې درته کولې؛ په ځنګل کې د یو خوب وړې خوندوره کیسه، په دښته کې د ویښ ښامار کیسه،... کله چې به مې زړو سترګو ته خوب راغی، نو په پېغور به مې ورته ویل: څه! زه مې د لور په خوبونو کې ډوب یم.

خوب مې لیده جرالډینې، خوب... . ستا د سبا خوبونه، ستا د نن ورځې خوبونه، د صحنې پر سر مې یوه نجلۍ لیدله، په آسمان کې مې یوه پرښته لیدله چې نخل یې او ننداره‌چیانو ویل: هغه نجلۍ ګورئ! دا د هماغه زاړه سړي لور ده... .

نوم یې پېژنې؟ چارلي! هو، زه چارلي یم. زه یو زوړ سړی یم. نن ستا وار دی. وناڅه! زه په هغه تونې، تونې او شکېدلي پتلون کې نڅېدم او ته د شهزیو په ورېښمینو جامو کې ناڅې. دا نڅاوې او تر هغو زیات د ننداره‌چیانو د لاسونو پړکا به تا کله اسمانونو ته یوسي. څه! هلته لاړه شه! خو کله ځمکې ته هم راځه او د خلکو د ژوند ننداره کوه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیارو کوڅو د هغو ډمو ژوند وګوره چې په وچ نس او وچو لینګیو ناڅي.

زه د هغوی په ډلې کې وم. په هغو شپو کې، ستا د ماشومتوب په افسانوي شپو کې چې ته زما په آللو ویده کېدې او زه بیا هم ویښ پاتې کېدم، ستا مخ او خبرې ته مې کتل او د زړه درزهار مې دې شمېره. له ځانه مې پوښتل: چارلي، آیا دا کوچنۍ نجلۍ به تا وپېژني؟

ته ما نه پېژنې، جرالډینې. هغه پخوانۍ شپې، هو... تاته مې کیسې کولې، خو هېڅکله مې تاته خپله کیسه ونه کړه. دا کیسه په اورېدو ارزي ... د هغه وږي انسان کیسه چې د لندن په ډېرو تیټو او سپکو کوڅو کې به یې سندرې ویلې، نڅېده به او خیرات به یې ټولاوه. دا زما کیسه ده.

ما د لوږې مزه څکلې ده. ما د بې کورۍ درد ګاللی او ترهغې زیات ما د هغه انسان رنځ احساس کړی چې له غروره یې سمندر په زړه کې څپې وهلې، خو د لاروي د خیرات یوې سکې د هغه غرور په اوبو لاهو کاوه.

له دې ټولو سره زه بیاهم ژوندی یم او له مرګه مخکې په ژوندیو پسې باید څه ونه ویل شي. زما کیسه ستا نه پکارېږي. ستا خبرې به وکړو. ستا په نوم پسې زما نوم راځي، چاپلین. په همدې نامه مې د ځمکې پر مخ له څلوېښتو کلونو څخه زیات خلک وخندول او هرڅومره چې هغوی وخندل ترهغوی ما پخپله ډېر وژړل!

جرالډینې، په کومې نړۍ کې چې ته اوسېږې، هلته یوازې نڅا او موسیقي نه ده.

د نیمې شپې پر مهال چې د تیاتر له پرتمین سالون څخه راوځې، هغه شتمن له یوې مخې هېر کړه چې لاسونه درته پړکوي او ستایي دې. د هغه ټکسي چلوونکي د حال پوښتنه وکړه چې تا کور ته رسوي. د هغه د مېرمنې پوښتنه وکړه. که مېرمنه یې امیدواره وي او د راتلونکي ماشوم د جامو پیسې نه لرې، د پیسو چیک را وباسه او په پټه یې د هغې د مېړه په جیب کې کېږده. ما په پاریس کې خپل د بانک استازي ته سپارښتنه کړې چې ستا دا راز لګښتونه په پټو سترګو ومني، خو د نورو لګښتونو اړتیا باید بیان کړې.

کله کله په سرویس یا میترو کې په ښار کې وګرځه. خلکو ته وګوره او لږ ترلږه د ورځې یو ځلې ځانته ووایه چې: "زه هم د هغوی له ډلې څخه یوه یم." ګرانې لورې، ته د هغوی له ډلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه يوه يې، نه له هغو ځخه زياته. مخکې تر دې چې هنر چاته د الوتلو وزرې ورکړي، زياتره ترې غبرګې پښې هم اخلي.

که کله هغه ځای ته ورسېدې چې يوه شېبه د خپلې نڅا له نندارچيانو ځخه ځان پورته وګڼې، هماغه مهال صحنه پرېږده اوځان ژر پاريس ته ورسوه. ماته هغه ځای ښه معلوم دی. هغه ځای د پېړيو پېړيو د مخه د کوليانو پسرلنۍ ځانګو وه. هلته به د ځان په ځېر نڅاګرې وګورې چې له تا ځخه ښکلې دي، چالاکه دي او له تانه ډېرې مغرورې دي. هلته د "شانزليزه" رڼدوونکې شغلې نشته.

د کولي نڅاګرو شغلې يوازې د سپوږمۍ رڼا ده. ښه ورته وګوره ايا هغه تر تا ښې نه ناځي؟ ګرانې لورې، اعتراف وکړه. تل داسې يو ځوک شته چې تر تا غوره ناځي. تل داسې ځوک شته چې تر تا ښکلې وي.

په دې پوهه شه د چارلي په کورنۍ کې هېڅکله ځوک داسې بې ادبه نه و چې کوم بېوزلي ته ناوړه خبره وکړي.

ښايي زه ومرم او ته ژوندۍ واوسې. زما هيله داده چې هېڅکله بې وزله ژوند ونه کړې. له دې ليک سره مل يوسپين چک درلېږم. هرځومره پيسې چې غواړې پکې وېې ليکه او وايې اخله. خو هرکله چې دوه فرانکه لګوې، ځانته ووايه چې دويم فرانک زما برخه نه ده. هغه د يو نومورکي برخه ده چې نن شپه ورته اړتيا لري.

د پيسو او شتو په اړه له دې امله درسره خبرې کوم چې زه د هغې بدوالی ښه پېژنم. ما ډېره موده په سرکس کې تېره کړې. تل د هغه چا په اړه انديښمن وم چې په يو نري پړي تلل، خو، لورې، دا حقيقت تاته وايم چې د نري پړي په پرتله خلک د ځمکې پر مخ زيات لوېږي.

ښايي چې کله د نړۍ ډېر ښکلی الماس تا وغولوي. هغه شپه به دا الماس تا ته د سرکس د پړي په ځېر وي او تا به هرو مرو وغورځوي.

په زړو او ګاڼو زړه مه تړه، ځکه د دې نړۍ تر ټولو ستر الماس لمر دی. له نېکه مرغه دا الماس د هرچا پر غاړه ځليږي. . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو که کومه ورځ دې د يوچا د خبرې په لمر زړه بايلود، پاکه او له هغه سره يو زړه اوسه. مور ته مې دې ويلي چې په دې اړه درته ليک وليکي. هغه مينه ترما ښه پېژني. هغه د يو زړه توب د پېژندني لپاره ترما غوره ده. پوهېږم چې ستا کار ډېر ستونزمن دی.

پر ستيژ باندې له نريو وربښمينو جامو ځخه پرته بل څه ستا بدن نه پټوي. د هنر لپاره انسان د ستيژ سرته لوڅ لغړ راتلای شي، خو بېرته بايد له مخکې څخه هم پاک او سوچه راکښته شي. په دې نړۍ کې داسې هېڅ غوره شی نشته چې يوه نجلی دې د هغه لپاره خپل يو نوک هم چاته ښکاره کړي.

لوڅوالی زموږ د زمانې ناروغتيا ده. زه زوړ سړی يم، ښايي خبرې مې خندنۍ اوسي، خو زما په ګومان ستا لوڅ بدن بايد د هغه چا برخه وي چې تاته يې لوڅ روح ګران دی. بده نه ده، که په دې اړه ستا فکر لس کاله د مخه وي، د ستر (حجاب) له مهاله مه ډارېږه! دا لس کاله تا نشي زړولای!!!"...

د متن لنډيز:

چارلي چاپلين د نړۍ د سينما تکړه لوبغاړی و. هغه په خپل تمثيل بې شمېره خلک خندولي او ژړولي دي. نوموړي په ټولنې کې شته ناخوالې ډېرې ښې انځور کړې او په ډېره ورتيا يې ننداريې ته وړاندې کړې دي.

لور ته د چارلي چاپلين په ليک کې د هغه مفکوره ډېره ښه غبرګه شوې. انساني جوهر يې درک کړی او هغه يې خپلې لور ته پوره څرګند کړی دی. چارلي انساني دريځ ته په ارزښت د هغه په ساتنې ډېر ټينګار کړی دی. لور ته د چارلي چاپلين په ليک کې په حقيقت کې ټولې نړۍ ته د چارلي پيغام نغښتی دی. هغه په ډېر جرات له هغو کړنو پرده پورته کړې چې سرته رسول يې بشر ته په ټوليز ډول د شرم او رسوايي خبره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وويشل شي. هره ډله دې پورته لیکګ له ځانه سره ولولي. د لیکګ له متن څخه دې اصلي پيغامونه راوباسي، ودې لیکي او د هرې ډلې استازی دې هغه نورو ته وړاندې کړي. ټول زده کوونکي کولای شي په موضوع آزادې خبرې اترې وکړي او خپل نظرونه بیان کړي.

۲ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې راشي او هر يو دې په خپل وار پورته لیکګ په خپله ژبه ووايي. نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونيسي.

۳ـ ټول زده کوونکي دې د پورته لیکګ د متن له مخې د چارلي چاپلین د شخصيت په اړه فکر وکړي او بیا دې خو تنه هغه د نورو په استازيتوب په وار سره بيان کړي.

٤ـ چارلي چاپلين په سينما کې کمیډي او تراژيدي صحنې لوبولې. زده کوونکي دې فکر وکړي چې کمیډي او تراژيدي څه ته وايي او آيا موخه يې يوازې د خلکو خندول او ژړول دي او که بل څه؟ په دې اړه دې خو تنه زده کوونکي خپل نظرونه له بېلګو سره نورو ته وړاندې کړي.

۵ـ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څلور تنه (کېدای شي تر څلورو زيات وي) د ټولګي په وړاندې په عملي توګه يوه، يوه کمیډي او تراژيدي ننداره نورو ته وړاندې کړي. نور زده کوونکي دې د هغو اصلي پيغام په ګوته او له خپل نظر سره دې وړاندې کړي.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د نورو له مرستې پرته يوه لنډه کمیډي يا تراژيدي توږه ولیکي. د خپلې ټولنې يا ولس موجود حالت دې پکې تمثيل کړي او په بله ورځ دې نورو ټولګيوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشه يي توکي (هيروين)

د زلميتوب دوره په رواني لحاظ ډېره حساسه دوره ده. که يو څوک په دې دوره کې بې لارې شو، نو پايله به يې د ډاډ وړ نه وي. په دې دوره کې ځوانان ډېر زيات تر تقليد او د بل د پېښو تر اغېز لاندې راځي. که په دې پېر کې هغوی ته پوره پام ونشي، ښايي په غير شعوري توګه په ډېرو بدو لارو روان او تر څو چې ورته د لويانو پام کېږي، کېدای شي خپل ځان او ټولنه له يو لړ ستونزو سره مخامخ کړي. د نشه يي توکو کارونه او پر هغې باندې روږدي کېدل هم زياتره له همدې مهاله پيل کېږي.

- تاسو به په خپل ګاونډ کې په نشې کوم روږدی سړی ليدلی وي، د هغه ژوند درته څنګه معلومېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشه يي توکو د کاروني پر بنسټ په ټولنې کې رنګارنګ اخلاقي او جنايي جرمونه رامنځ ته کېږي. په نشه يي توکو روږدي کېدل نه يوازې د سړي شتمني له منځه وړي، بلکې ټوله کورنۍ او آن ټولنه له خطر سره مخامخ کوي. دا توکي زياتره په کورنيو کې د ښځې او مېړه د جلا کېدو او د کورنۍ د ټوټه کېدو لامل کېږي. پر نشه يي توکو او الکولو روږدي کېدل د سړي جسمي، ذهني او اخلاقي روغتيا له منځه وړي او سړی په يو بيکاره او لټ موجود بدلوي. هغه نه يوازې دا چې د مسووليت احساس نه کوي، بلکې د خپلې کورنۍ حيثيت هم له ګواښ سره مخامخ کوي. په ټولنه کې د يو شمېر شرايطو د چمتو کېدو له امله انسان د يو شمېر نشه يي توکو په کارولو اخته کېږي چې څرګند جرم ګڼل کېږي. د دې توکو د کاروني مخه بايد ونيول شي. پر نشه يي توکو او الکولو باندې د يوه غړي روږدي کېدل کولای شي په مستقيم ډول د ځوانانو او کوچنيانو په چال چلند اغېز وکړي او له نشه يي توکو سره د هغوی د مينې لامل شي. که د روږدي کيدا لامل يې نشي، خو بيا هم د کورنۍ پر اخلاقي وضعې باندې ناوړه اغېز کوي. روږدې مور يا پلار يوازې د خپلې نشې په سوچ کې وي او د خپلو اولادونو په نسبت د مسووليت احساس نه کوي.

هيرويين يو ډېر قوي او مرګوني نشه يي توکي دي. د مورفينو پنځه برابره مسموموونکی زور لري او ډېر ژر پرې سړی روږدی کېږي. له اپينو څخه لاس ته راځي. په ۱۸۷٤ م کال کې يو انګليسي پوه کشف کړ. په ۱۸۹۰م. کال کې يو شمېر جرمني پوهانو پرې نوې څېړنې وکړې او دا توکی يې پر نري رنځ او تنفسي ناروغيو اخته کسانو او همدارنګه پر مورفينو روږدو کسانو ته تجويز کړ. په ۱۹۹۰م. کال کې عملاً پر مورفينو باندې د روږدو کسانو لپاره وکارول شو. دا يو ډېر قوي نشه يي توکی دی.

لکه د مخه چې مو ووېل د مورفينو پنځه برابره مسموموونکی دی، نو د يو روغتيايي توکي په توګه وپېژندل شو؛ ځکه کله چې به پر مورفينو باندې روږدو کسانوته ورکول کېده، د مورفينو اغېز به يې ډېر ژر ليرې کاوه، خو وروسته د ډاکټرانو پام دې ټکي ته واوښت چې دا توکي تر نورو توکو څو څو واري خطرناک او مرګوني دي. له مورفينو څخه يې د روږدي کېدو ځواک زيات دی؛ ځکه ٦٠ ميلي ګرامه ورځنی لګښت يې سړی په دوو اوونيو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بشپړ ډول روږدی کوي. په روږدي سړي کې له ۸ څخه تر ۱۲ ساعتونو وروسته بېرته د هغې کارونې ته زياته لېوالتيا پيدا کېږي. له هيرويينو څخه د لومړي ځل لپاره په ۱۸۹۸ م کال کې د سپين رنګه پوډرو په توګه کار واخيستل شو او ورو، ورو ورسره د اخيستونکو جسمي او رواني تړاو پيدا شو. د دې توکي په نه تر لاسه کېدو روږدي شخص ته کانګې، د ځان خوږ، سربدالي، د بدن د دفاعي سيستم کمزورتيا، خپګان، مړاويتوب او غلی والی، د کمزورۍ احساس، سخته لړزه، د اوښکو او پوزې بهېدل، جنسي کمزوري او د حافظې کمزوري، د ستړيا او ستومانۍ احساس او نس ناستی پيدا کېږي. که پر هيرويينو باندې روږدي شخص ته تر ۳۶ ساعتونو پورې هيرويين ورنه کړای شي، لاس او پښې يې سختې رپېږي، خوب نه ورځي او له ارادې پرته کوکارې وهي. ستړيا او بېحالي پرې غلبه مومي او آن تر دې چې له ځايه سر نشي پورته کولای. که دا کار لږ دوام ومومي، نو د مرګ خطر يې شته دی.

د شمېرنو له مخې د نړۍ د اپينو زياته برخه په افغانستان کې توليديږي. له همدې امله د روږدو کسانو شمېر هم په افغانستان کې زيات او له يوې ورځې نه بلې ته لاپسې ډېرېږي. د شمېرنو له مخې پر هيرويينو باندې زياتره روږدي اشخاص ځوانان دي چې له ۱۸ – ۳۰ کلونو پورې عمر لري. پر نشه يي توکو باندې د اخته کسانو د مړينې شمېر په هغو ځايونو کې ډېر زيات دی چې هلته د کوکنارو کرکيله کېږي او اپين توليدېږي.

نن دې مرګونو توکو ښوونځيو او د ځوانانو مرکزونو ته لاره پيدا کړې او زموږ د زړه ټوټې ماشومان او تنکي ځوانان پرې اخته کېږي. پدې برخه کې د ميندو، پلرونو او ښوونکو دنده ډېره مهمه ده. هغوی بايد پرې نه ږدي چې د زړونو ټوټې او د سترګو کسې يې د دې چټلو توکو په کارونې اخته شي. بايد د هغوی له مرګوني او خطرناکو پايلو څخه يې خبر کړي. د اسلام د سپېڅلي دين احکام، ټولنيز او اقتصادي او د طبابت له مخې د هغوی بدني او روحي زيانونه ورته بيان کړي. د هغو خلکو حالت دې ورته په خپلو سترګو وروښيي چې عملاً يې ټولنيز، اقتصادي او روغتيايي زيانونه ليدلي دي او د کورنی او ټولنې د شرم لامل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوږو بار يې ګرځېدلي دي. په همدې توګه ګران زده کوونکي دې د خپلې ټولنې او کورنۍ غړي، خپلوان، ملګري او انډيوالان د دې توکو له روغتيايي، اقتصادي او ټولنيزو زيانونو او په تېره بيا د اسلام د سپېڅلي دين له مخې د نشه يي توکو د راکړې ورکړې، کارونې او پېر او پلور له ناروا والي څخه خبر کړي. د احساس لرونکو ځوانانو په توګه دې هغه پيغامونه د تبليغ، خبرو اترو، ليکنو او نورو له لارې د خپلو هېوادوالو غوږونو ته ورورسوي چې د سګرټو، نسوارو، چلم، اپين، هيرويين، مورفين او نورو نشه يي توکو په اړه يې په ښوونځي کې زده کړي دي.

د متن لنډيز:
هغه څوک چې نشه يي توکي کاروي او له هغې پرته ژوند نشي کولای، د روږدي يا معتاد په نامه يادېږي. له بده مرغه په افغانستان کې د معتادينو شمېر ورځ په ورځ زياتېږي. زياتره دا هغه ځوانان دي چې عمرونه يې له ۱۸ څخه تر ۳۵ کلونو پورې دي. خلک هغوی د هيرويني يا پوډري په نامه يادوي. پوډريان له ټولنې څخه وتلي خلک دي. خلک ورڅخه کرکه کوي او د يو مجرم سړي په سترګه ورته ګوري. هغوی د خپل ځان دښمنان او د ټولنې د اوږو بار دي. په حقيقت کې روږدي کسان هغه څوک دي چې رواني ستونزې لري؛ د نشه يي توکو له زيانونو څخه خبر نه دي؛ له ناسمو خلکو سره ناسته ولاړه لري؛ ټولنيز او اقتصادي محروميت لري؛ د کورنيو ستونزو له کبله او سره لاس او ګرېوان وي؛ مېندې او پلرونه يې په همېشني تاوتريخوالي کې ژوند کوي او په غير ارادي توګه د نشه يي توکو په دام کې نښتي وي. د ټولنې د ټولو افرادو، دولتي او نا دولتي موسسو ګډه مسؤوليت دی، يو له بل سره په ګډه له روږدو کسانو سره مرسته وکړي چې له دې مرګوني رنځ څخه ځانونه راوباسي. همدا شان هڅه وکړي په هېواد کې د کوکنارو د کرکېلې مخه ونيسي چې د دې مرګونو توکو زېږوونکې ده. ځوانانو او وزګارو خلکو ته د کار لازم فرصتونه چمتو کړي؛ په ټولنې کې پر نشه يي توکو د روږدو کسانو لپاره د درملنې لارې چارې برابرې کړي چې د تل لپاره له دغه رنځ څخه خپله ټولنه وژغوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څو تنه په وار پر ببلا ببلو نشو باندې د اخته کسانو ژوند او حرکتونه تمثیل کړي.

۲ـ په ټولنې کې پر نشو باندې د اخته کسانو شخصیت او د هغوی ټولنیز دریځ څنګه وي؟ څو تنه دې په خپله خوښه د نورو په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په ټولګي کې یوه غونډه جوړه کړي. د غونډې مشر، د مشر مرستیال، منشي او ویاند دې د رایو له مخې وټاکي. پنځه تنه ویناوال دې د ببلاببلو نشه یي توکو په اړه خبرې وکړي. د غونډې په پای کې د نشه یي توکو د کر کیلې، تجارت، لېږد او پر هغې باندې د روږدي کېدا په اړه دې یو پرېکړه لیک غونډې ته وړاندې کړي. کېدای شي د زده کوونکو له ډلې څخه یو تن د غونډې بهیر وارزوي او رغنده وړاندیزونه وکړي.

٤ـ که ستاسو په چم اوګاونډ کې پر نشې کوم اخته سړی اوسیږي، تاسو له هغه سره څنګه چلند کوئ او خپلو ملګرو او کلیوالو ته له هغه سره د چلند په اړه څه لارښوونه کوئ؟ درې تنه زده کوونکي دې د نورو ټولګیوالو نظرونه واوري او هغه دې توحید او نورو ته دې وړاندې کړي.

۵ـ پر نشې روږدی یا معتاد چاته ویل کېږي؟ پر نشې باندې د روږدي کېدو لاملونه کوم دي؟ زموږ هېواد څومره له دې ستونزې سره لاس او ګرېوان دی؟ د زده کوونکو درې ډلې دې پر دې موضوعاتو بحث وکړي او خپل نظرونه دې ټول ټولګي ته وړاندې کړي.

> د بریالیتوب شرط د پیاوړې ارادې لرل دي. تصمیم د بري لومړی شرط دی.
>
> ((د ورځې یوه خبره))

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د کوکنارو د کرکیلې د مخنیوي او بزګرانو ته د قناعت ورکولو په اړه خپل نظر په یوې مقالې کې ولیکي او په بله ورځ دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

سیم و زر په ملك کې نه لرم نادار یم | پـه دولـت د زړه تر حـده دنیـا دار یم
وظیفـه د حـق لـه دره رارسـیږي | کله سـپي غونډې طامـع د بل د یار یم
د مخ آب مې په سـوال سـره توی نشو | پوشـېده په صدف در غونډې آبدار یم
قناعـت لـه نـا اهلانـو بـې پـروا کړم | په دې ګنج سـره سرخروی لکه انار یم
دار مـدار د هیـڅ ظالم کولای نشـم | څکه تل د هر خودبین د سترګو خار یم
تـر همـای بلند نظـر یم که بـاور کړې | کرګس نه یم چـې جیفې ته هوادار یم
نه مګس یم چې پر غوړه کاسـه مبتلم | نـه دعـوت وتـه د چـا پـه انتظـار یم
نـه پرڅان باندې منـت د هر نامرد ږدم | نه یم خـر چې د ګازر پـه جامو بار یم
مملکت د نومیدۍ مې رب نصیب کړ | په معنـا کې پـه راحت تر شـهریار یم
د اغیار په صـورت اوریم چې لګیږم | لکـه ګل تـر و تـازه پـه لاس د یار یم
بنده ګـي د بل صاحب راڅخه نشـي | خاص بنـده زه پیر محمد د کردګار یم

پیر محمد کاکړ

د نورو په عیبونو سترګې پټې کړئ، پر ځای یې خپلو عیبونو ته پام وکړئ. هغه فرصت چې د نورو د عیبونو په سپړلو کې تېروئ، په هغې کې خپل عیبونه اصلاح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درواغجنه ونه

هره انساني ټولنه د اخلاقو يوه ټولګه لري. دا اخلاق د هغې ټولنې بنسټيز ارزښتونه جوړوي؛ د ټولنې د غړو په ورځنيو فعاليتونو کې راڅرګنديږي او بشري بنسټ پياوړی کوي. اخلاق دوه اړخه لري: نېك او بد. نېك اخلاق په هر ځای او هره ټولنه کې منلي وي. بد اخلاق د هيچا نه خوښيږي او کرکه ترې کوي. د ټولنيزو فرهنګونو له مخې کېدای شي په يوه ټولنه کې يو کار د منفي اخلاقو په ليکه کې وشمېرل شي، خو بيا همدا کار په نورو فرهنګونو کې د هغې ټولنې د معيارونو له مخې ناوړه نه بريښي. له دې سره سره داسې اخلاق شته چې په ټولو ټولنو او فرهنګونو کې ورته په يوه سترګه کتل کېږي. رښتينولي، صداقت، ښښنه، ميړانه او دې ته ورته نور د غوره اخلاقو داسې بېلګې دي چې هر شخص، هرې ټولنې او هر فرهنګ ته منلي دي. له بلې خوا دروغ، منافقت، په وعده نه وفا، غلا، غيبت او نور داسې کړنې دي چې د نړۍ په ټولو ولسونوکې ناوړه بلل کېږي. دلته د خيانت او دروغو د زيان په اړه د "کليله او دمنه" له کتاب څخه يوه کيسه راوړل کېږي. وايي ترهغه چې بدي شته، نيکې پاتې کېږي او تر هغه چې تورتم وي، رڼا خپل رنګ له لاسه نه ورکوي.

تاسو پوهېږئ چې د دروغو يا منافقت پايله څه شی ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوړي ګرمي وه. کريم او جمال په يوې دښتې کې روان وو. چېرته کلی، کور او وداني نه ليدل کېده. کريم تر جمال لږ څه ډنګر او ساده و. هغه مخکې او جمال ورپسې روان و. کريم شاته وکتل، ډېره لار يې وهلې وه. د دښتې په شګو کې يې د خپلو پښو پلونه وليدل چې د ميرېانو د لارې په څېر يې يوه نرۍ لاره جوړه کړې وه. کلو او بانډو ته لږه لار پاتې وه. څو دقيقې وروسته هلته رسېدل. ښار کلو ته نژدې پروت و. کريم ودرېد او جمال ته يې وويل: "لږه لار پاتې ده. کلو ته چې ورسېدو، لږه دمه به وکړو، بيا به خپلو کورونو ته لاړ شو. د سخت باد او توپان له امله مو اوښان ورک شول. نه پوهيږو اوس به چېرته وي. ژوندي به وي که کوم ځناور به خوړلي وي؟" جمال چې له ستړيا يې سا تنګه، تنګه کېده، وويل: "زموږ ټوله شتمني هماغه اوښان وو، نور څه نه لرو. نه پوهيږم څه وکړو. کاشکې پيدا کړی مو وای."

کريم وويل: "چېرته دې لټول؟ ته څه پوهېږې چې هغه چېرته تللي دي؟" جمال په نهيلۍ وويل: "نه پوهېږم، خو زړه مې په اوښانو پسې سوځي."

لږ وروسته کلي ته ورسېدل. هلته يې يوه چينه وليده. د چينې د پاسه يوه لويه ونه ولاړه وه. څانګې او ښاخونه يې هرې خواته غځيدلي وو. يخ سوری و. تر ونې لاندې يخه چينه وه. چينې ته لاړل، د دښتې تودوخې ډېر تږي کړي وو. لومړی يې مخ او لاسونه پرېمنځل بيا يې اوبه وڅښلې. کريم وويل: "خدايه، د اوبو په څېر ستر نعمت نشته!" جمال په ټوکو ورته وويل: "يو ورک شوی اوښ هم نه؟"

کريم په تريو تندي ورته وويل: "آه، د زړه پر ټپ مې مالګه مه دوروه!"

کريم او جمال دواړه ډېر ستړي شوي وو. خوب ورته ورغی. ويده شول. څو ساعته تېر شول. کريم سترګې وغړولې. ميده ميده باران ورېده. زړه يې نه کېده چې پاڅېږي، خو بايد خپلو کورونو ته يې ځانونه رسولي وای. ودرېد، ملا يې تاوه راتاوه کړه، ستړيا يې وايسته. مخامخ يې سترګې په يوې کڅوړې ولګېدې. ورغی او پورته يې کړه. کڅوړه درنه وه. ويې شنډله، د سکو ترنګار يې واورېد. کڅوړه يې بېرته کړه. "او خدايه، سره زر!" باور يې نه کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کڅوړه له سرو زرو ډکه وه. د اوښانو غم یې له یاده ووت. په دې سرو زرو سلګونه اوښان کېدل. جمال ته ورغی او غږ یې ورته وکړ: "جماله، جماله، پاڅېږه!" جمال په ډېره واوښت، سترګې یې پرانیستې. کریم ته یې وکتل. بېرته یې سترګې پټې کړې. کریم بیا وخوځولو او ورته یې وویل: "پاڅېږه! وګوره چې څه شی مې موندلی، پاڅېږه!"

جمال سترګې وغړولې. د کریم په لاس کې یې کڅوړه ولیده. کریم کڅوړه وخوځوله. د سکو ترنګار بیا پورته شو. جمال ټوپ کړ اوکڅوړې ته یې لاس کړ. خوب یې نه لیده، په رښتیا د سرو زرو کڅوړه وه. ویې پوښتل: "دا کڅوړه دې له کومه کړه؟ هغه چېرته وه؟"

د کریم خوله له خندا ډکه وه. ویې ویل: "تر هغې ډبرې لاندې. لومړی مې وانګېرل چې چا به ایښې وي، هاخوا دې خوا مې وکتل، هېڅوک مې ونه لیده. فکر مې وکړ چې خدای‌ﷻ د اوښانو بدله راکړې ده."

جمال ته څمکې ځای نه ورکاوه. ناکرار و. ویې ویل: "ته رښتیا وایې؟ اوس نو دا زموږه کڅوړه ده؟ ښه به دا وي چې په اړه یې سوچ وکړو!"

کریم ډېر ساده سړی او په ملګرتوب کې وفادار و. ځواب یې ورکړ: "سوچ ته اړتیا نشته. اوس یې په خپل منځ کې ویشو. نیمې یې ستا او نیمې یې زما."

جمال خپل ملګری ښه پېژانده او د هغه ساده‌ګي ورته ښه معلومه وه. فکر یې وکړ او ویې ویل: "ما ته یو چل راغی. که ټوله کڅوړه کور ته یوسو، ښایي خلک راباندې پوه شي او د غلا ګومان راباندې وکړي. اوس به لږې ترې واخلو او نورې به تردې ونې لاندې ښخې کړو. هر کله چې مو ورته اړتیا پیدا کوله، راځو به او لږې، لږې به ترې اخلو."

کریم ورسره ومنله. لږې سکې یې واخیستې او نوره کڅوړه یې تر هماغې غټې ونې لاندې په یو ځای کې ښخه کړه. ډبرې یې ورباندې کېښودې. د اوښانو د ورکېدو غم یې له یاده ووت. خوشحال، خوشحال کورونو ته رهي شول.

څو اونۍ تېرې شوې. جمال خپلې پیسې خلاصې کړې. نورو پیسو ته یې اړتیا پیدا کړه. د خپلې نقشې د پلي کېدو سوچ یې وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ورځ د لمر لوېدو پر مهال له كوره ووت. هوا تياره شوې وه. چا نه ليده. يو ساعت وروسته هاغه ځاى ته ورسېد. شاوخوا يې په ځير وكتل. څوك يې ونه ليد. زړه يې كېده په بيړه كڅوړه راواخلي او ولاړ شي. په منډه ونې ته لاړ، ډبرې يې پورته كړې او كڅوړه يې راواخيسته. د كڅوړې پر ځاى يې خاورې واچولې او ډبرې يې پرې بېرته هماغسې كېښودې. كڅوړه يې تر ملا وتړله او روان شو.

څو ورځې وروسته جمال د كريم كره لاړ. كريم ته يې وويل: "پيسې مې خلاصې شوې دي. راځه چې لاړ شو او لږې سكې راوړو."

كريم هم پيسو ته اړتيا درلوده. ورسره يې ومنله. دواړه پورته شول او د چينې پر لور رهي شول. جمال ورته په لاره وويل: "غوره داده چې د مخكې په څېر د اړتيا په اندازه سكې راواخلو او نورې بېرته ښخې كړو."

كريم ومنله. چينې ته ورسېدل. د ونې خواته لاړل، ډبرې يې پورته كړې. ځمكه يې وكنله، ډېرې خاورې يې ليرې كړې، خو كڅوړه نه وه. ځمكه يې بيا وكنله او خاورې يې هاخوا دې خوا ليرې كړې، خو كڅوړه يې ونه موندله. كريم په خپګان جمال ته كتل. جمال ډېر چالاك و. ښه تمثيل يې كاوه. څو شېبې وروسته يې وويل: "له ما او تا پرته د كڅوړې ځاى بل چاته معلوم نه و. تا زما له باور څخه ناوړه ګټه اخيستې او كڅوړه دې له دې ځايه پټه كړې ده."

كريم هېڅ نه پوهېده. نهيلى و. په ډېر صداقت يې وويل: "ما دا كار نه دى كړى. باور وكړه، ما له تا سره هېڅكله خيانت نه دى كړى. كېداى شي هغه ورځ چا ليدلي واوسو چې دا كڅوړه مودلته ښخوله."

جمال حق په جانبه څېره نيولې وه، ويې ويل: "باور مې نه راځي. هغه ورځ تا هرې خواته ښه وكتل. هېڅوك هم نه و. اوس چې دې پيسې پټې كړي، غواړې ګناه د بل چا پر غاړه واچوې! زه ستا له لاسه قاضي ته ځم او شكايت كوم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم او جمال دواړه تش لاسونه کورونو ته راغلل. کریم ډېر ناکراره و، خو د پیسو لپاره نه، بلکې د دې لپاره چې جمال یې په خبره باور نه کاوه. کریم ډېره هڅه وکړه چې جمال راضي کړي، خو نتیجه یې ورنه کړه. جمال د ښار قاضي ته لاړ او ټوله کیسه یې ورته وکړه.

قاضي پوه سړی و. ډېره تجربه یې لرله. د جمال خبرې یې اورېدې، خو کریم ته یې هم کتل. جمال ته یې مخ واړاوه او ویې پوښتل: "ډېر ښه! کڅوړه په خپل ځای نه وه. ته فکر کوې چې ملګري دې پټه کړې ده؟ آیا کوم شاهد هم لرې او که نه؟ "

جمال وویل: "هو، قاضي صاحبه، هغه ونه زموږ شاهده ده چې کڅوړه مو ورلاندې ښخه کړې وه."

جمال په خپله هم نه پوهید چې ولې یې داسې وویل. قاضي وموسکېد او ویې ویل: "ونه خو خبرې نشي کولای؟ تر اوسه مې د خبرې کوونکې ونې په اړه څه نه دي اورېدلي. سبا ټول هلته ځو او له ونې څخه به پوښتنه وکړم. اوس کورونو ته لاړ شئ."

هغه شپه جمال هیڅ خوب یو نه وړ. عجبه خبره یې کړې وه. آیا ونه هم خبرې کولای شي؟ سترګې یې د کوټې په چت کې ښخې کړې وې او په سوچ کې ډوب شوی و. له ځانه سره یې وویل: "سهار ته څو ساعته پاتې دي. باید یوه چاره وسنجوم. څه وکړم، ونه خو دروغ نشي ویلای. ولې مې دا دروغ وویل؟"

همداسې یې له ځان سره خبرې کولې. ناڅاپه یې یوې خبرې ته پام واوښت. له ځایه پورته شو او په منډه د خپل تره کور ته ورغی. تره یې ویده و، له خوبه یې ویښ کړ او ویې ویل: "کاکا، کاکا، ویده یې؟ ویښ شه!"

تره یې په وارخطایي وپوښتل: "څه چل دی؟ ولې په دې نیمه شپه کې راغلی یې؟"

جمال ورته وویل: "کاکاجانه، غواړم یو راز درته ووایم."

تره یې د راز د خبرې په اورېدو پورته شو او کښېناست. فکر یې وکړ کومه مهمه خبره ده. اندېښمن شوی و، ویې پوښتل: "څه چل دی؟ څه پېښ شوي؟"

وراره یې ټوله کیسه ورته وکړه. تره یې د جمال د خبرو له اورېدو وروسته وویل: "ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو اوس به ستا د دې ناوړه کار په وړاندې څه وکړم؟ لومړی دې غلا وکړه او بیا دې دروغ وویل!"

جمال د خپل تره خواته نژدې شو او په زارۍ یې پیل وکړ، ورته ویې ویل: "ما داسې فکر کړی چې ته راسره هغې ونې ته لاړ شې. ونه ډېره غټه ده. لویې څانګې او ښاخونه لري. په ډډ کې یې لوی غار دی. ته راسره لاړ شه او د ونې په هغه غار کې پټ شه. سبا چې قاضي راغی او له ونې څخه د غل په اړه پوښتنه وکړي، نو ته به ورته د کریم نوم واخلې."

تره یې لومړی نه منله، خو د جمال له عذر او زارۍ وروسته د شپې په تیاره کې هغه چینې ته لاړل. تره یې د ونې په ډډ کې پټ شو.

سهار کریم او قاضي هم چینې ته ورسېدل. جمال ډېر ترهیدلی و، خو ډېر ژر یې خپله ترهه او ډار پټ کړ. جمال قاضي ته هرکلی ووایه. قاضي ترې وپوښتل: "هغه ونه کومه ده چې شاهدي ووايي؟"

جمال وویل: "قاضي صاحب، هغه ونه دغه ده."

قاضي ونې ته نژدې شو او ویې ویل: "ای غټې ونې، آیا ویلای شې ووايې چې د سرو زرو کڅوړه چا پټه کړې؟"

یوه شېبه وروسته له ونې څخه یو عجیب غږ راووت: "هوکې، قاضي صاحب، غل همدلته دی او هغه کریم دی!" کریم ډېر ډارېدلی و. قاضي ته په منډه ورغی او ویې ویل: "په خدای سوګند خورم، دا ونه دروغ وايي. ما داکار نه دی کړی!" قاضي په موسکا ورته وویل: "پوهیږم. زاري مه کوه. لاړ شه او لرګي خس راټول کړه."

کریم نه پوهېد چې قاضي څه غواړي. لاړ، لرګي یې راټول کړل او راغی. قاضي لرګي د ونې شاوخواته کېښودل او اور یې ورته کړ. له لرګو څخه لوګي پورته شول او د ونې شاوخوا یې ونیوله. د جمال بدن په رېږدا شو. د خپل تره په فکر کې شو. څو شېبې وروسته د جمال د تره کومې لوګو تریخ کړ. سترګې یې له اوښکو ډکې وې. په ټوخ، ټوخ د ونې له ډډ څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راووت او ولوېد. جمال له شرمه خړ اوښتی و. تره ته يې ورمنډه کړه.

قاضي ووېل: "د خيانت او دروغو سزا بې آبي ده. تا په خپل کار هم خپله آبرو واخيسته او هم د خپل تره! اوس دې تره په شاکړه او په موږ پسې راځه!"

جمال ښه پوهېده چې ځای يې زندان دی. ډېر پښېمانه و، خو کومه چاره يې نه لرله.

د متن لنډيز:

په دې کيسه کې ټول پيغام په خيانت او دروغو څرخي. خيانت او دروغ د انسان حيثيت او وقار له منځه وړي. د خپلې کورنۍ او ولس په منځ کې يې سپکوي. انساني ارزښت له لاسه ورکوي. سبا په ټولنه کې ځای نه لري. څوک ورسره راشه درشه نه کوي او د شرم شيبې ورځې تېروي. انسان ته نه ښايي د بدو او ناوړو اخلاقو په لرلو ځان له انساني ليکې وباسي او خپل قدر اوعزت له لاسه ورکړي.

څرگندونې

د "کليله او دمنه" د کتاب نوم ښايي هرچا اورېدلی وي. نوموړی کتاب په اصل کې د سانسکريت (پخواني هند) په ژبه ليکل شوی او وروسته د پښتو ژبې په گډون د نړۍ په بېلابېلو ژبو ژباړل شوی دی. هندي نوم يې "کرتکا ودمنه کا" دی. کليله و دمنه د ژوند يو کتاب دی او کيسې يې د ژوند موجود حقيقتونه څرگندوي. ټولې کيسې يې روزنيزې او ډېرې خوندورې دي. پورته کيسه په لږ څه بدلون او لنډيز نوي وژباړل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ــ درې تنه زده کوونکي دې په ټولنه کې د انساني شخصیت په پیاوړتیا کې د نېکو اخلاقو په اړه خبرې وکړي.

۲ــ د ناوړه اخلاقو زیانونه کوم دي؟ په ټولنې کې د یو دروغجن شخص دریځ څنګه وي؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د پورته پوښتنو ځوابونه دې نورو ته بیان کړي. په ترڅ کې که د زده کوونکو د دروغو په اړه کومه کیسه زده وي، نورو ته دې یې بیان کړي.

۳ــ دروغ له کومه ځایه پیلیږي، څنګه پراختیا کوي او څنګه یو انسان د هغې په اړه بې پروا کیږي؟ څو تنه زده کوونکي دې د څرګندو بېلګو په وړاندې کولو په دې اړه خبرې وکړي اوخپلې سپارښتنې دې واوروي.

٤ــ دوه مخي او دوه رنګي څه زیانونه لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د هغې په اړه څرګندونې وکړي.

٥ــ څه کول په کار دي چې له ځانه نیولې بیا د ټولنې تر هر غړي پورې نېک او ښه اخلاق تعمیم اوپراخه شي؟ زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او په پای کې دې هر یو خپل، خپل نظر نورو ته وړاندې کړي.

کورنۍ دنده

نېک اخلاق او د انسان د شخصیت په بشپړتیا کې د هغې پر ارزښت یوه مقاله ولیکئ.

کله چې هوس پر عقل بریالی شي، انسان کندې ته لویږي.

(حضرت علي کرم الله وجههُ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني خويشکی

په تېرو ټولګيو کې مو د هېواد د يو شمېر پوهانو، ليکوالو، شاعرانو او ملي مشرانو د ژوند په اړه معلومات لوستي دي. دلته غواړو د پښتو د يو بل شاعر او د روښاني غورځنګ د ليکوال د ژوند په اړه معلومات چمتو کړو. لکه څنګه چې د مخه ويل شوي، د پوهانو، ليکوالو او شاعرانو د ژوند او د هغوی د ليکنو لوستل موږ ته د هغه مهال د اوسيدونکو د نظر څرنګوالی او حال احوال بيانوي. ښه ده چې هغه په ځير ولولو او د خپل ژوند مشال يې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني په قوم خویشکی او د برهان زوی دی. د ده د نوم او تخلص په اړه زیاتې څېړنې شوې دي، خو تر اوسه د ده اصلي نوم او د زوکړې کره نېټه چا نه ده په ګوته کړې. څېړونکو يې د زېږېدو نېټه د ۹۲۹ هـ. ق (۱۵۲۳ م) شاوخوا بللې ده. ارزاني د پنجاب د قصور اوسيدونکی و. هغه د قصور له اولياوو څخه شمېرل شوی دی.

ارزاني يو عالم او فاضل سړی و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندي ژبو عالم و. د هغه له کلياتو او د نثر له نمونو داسې بريښي چې نوموړی د اسلامي علومو، په تېره بيا د قرآن او حديثو علم تر لاسه کړی و. ارزاني د تصوف په علمي او باطني دواړو اړخونو ښه عالم او عارف سړی و. د ارزاني له کلياتو او د (بيان گردش فلك) تر نامه لاندې له يو نظم څخه څرګنديږي چې هغه د نجوم او فلکياتو له پوهنې هم يو څه برخمن و. ارزاني وايي:

دا فلك دايم په رقص
كله سعد كله نحس
سعد نحس په خپل بخت شي
څوك دې نه كا سره بحث
د فلك گرځبد په پېچ دى
څوك يې هست شي څوك يې هيڅ دى
دا برج ستوري اندازه وي
د هرچا قدر په خپل مېچ دى
د فلك چې گردان نوم دى
د ستارو باندې هجوم دى
د فلك په كار پوهېږي
چې يې لوستى خپل نجوم دى

د روښاني پير يو بل ليکوال او د روښاني غورځنګ مخالف، اخون درويزه، هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللی دی. نوموړی د تصوف او معرفت له علومو سره آشنا و.

ارزاني خویشکی د پير روښان د خليفه ګانو په ډلې کې شامل و. پير روښان هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پادشاهانو او امیرانو پر څای عام ولس ته د معرفت او د توحید د علم د ورښوولو لپاره هند ته لېږلی و. ارزاني خپل ټول عمر په هندکې تېر کړی دی. د وروستیو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پټنه" په ښارکې د هغه قبر او مشهور زیارت دی. د قبر پر ډبرې د هغه د مړینې نېټه ۱۰۲۸ هجري لیکل شوې ده.

ارزاني خویشکی پښتون او په قصور کې اوسېد. د پیر روښان د پیری اوازه دومره خوره شوې وه چې د قصور له پښتنو پرته د هندوستان مېشت پښتانه هم ترې خبر شوي وو. کله چې ارزاني خبر شو، نو پښتونخوا ته راغی او د پیر روښان مرید شو. له مریدی او یوې مودې تېرېدو نه وروسته ارزاني د پیر روښان تر ټولو لومړنی صوفي او پوه ملګری او د روښاني تصوف تر ټولو لوی او ستر مبلغ شو.

د ارزاني ټوله شاعري د روښاني عرفان تشریح او توضیح ده او یو تبلیغي او دعوتي رنګ لري.

ارزاني وایي:

نن کامل لره وردرومه — دخپله چارکړه سر انجامه
دی به درکړي خفي ذکر — پرې مشغول اوسه مدامه

بل ځای وایي:

نن کـــامل لره وردرومه — تابــه زر کاندي له مســه
که د پیر په امر چار کړې — ته به بندکړې پنځه حسه

همدا راز وایي:

دغه لوی نفس به زبر کړې — د کامــل پیــر لــه اثــره
د کامـــل په صحبت اوسه — تـــا به خلاص کا له اژدره
د حـــــیـــات اویـــه
بـــه درکا د زنـــده زره لـــه کوثـــره
کـــه دغه اوبه دې وڅښې — تـــه بـــه والـــوزې بـــې پره
(نو بیا) حال به دې روزي شي — د کاملـــو لـــه بصـــره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توحـــيد مـــيوه به وخورې　　　　د دغ ونــې لــه ثمــره
تـــر مــقصوده بـــه ور نـــشې　　　　بې کامــل پيــر او رهبره
چې کـــامل پير دې روزي شي　　　　د تا چار به شـــينه بره …
دې فـــقير غــــاره اداکـــره　　　　و هرچا يــې ورکړه غوره
ارزاني پښـــــتو صفـــت کـا　　　　کل لــه الله اکبـره

د روښانيانو په تصوفي او ادبي مکتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پير روښان په عالمانو او پوهو ملگروکې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصيت و. له دې امله ارزاني د پير ورښان د فکر او فلسفې تر ټولو زيات معتبر مفسرگڼل کېږي.

ارزاني يوعالم او فاضل سړی او تېز فهمه او فصيح شاعر و. د روښاني ادبي مکتب يوه درنه علمي او ادبي ستنه وه.

د نورو ليکنو ترڅنگ نومورې لاندې ليکنې لري:

۱ـ پښتوديوان: څه ناڅه ٦۰۰۰ بيتونه لري. د تصوف او سلوك موضوعات پکې راغلي دي.

۲ـ مرات المحققين: داکتاب په فارسي ژبه ليکل شوی او د پندونو په بڼه د تصوف اسرار او رموز بيانوي. داکتاب څه ناڅه ۲۱۳ مخونه لري.

۳ـ د نثر رساله: دا يوه کوچنۍ رساله ده چې ۲۲ مخونه لري. په دې رسالې کې په لنډه توگه د معرفت ذکر شوی دی.

٤ـ ارزاني پر پښتو سربېره پر فارسي، عربي او هندي ژبو هم شعرونه ويلي دي او په دې ژبو کې د شعرونو ديوانونه لري… .

ارزاني يو صوفي او مذهبي سړی و. هغه د نوروعالمانو او د خپل وخت د دوديزو علومو له کبله دې ته اړ و چې په عربي او فارسي ژبو ليکنه وکړي. په هندي هم د هغه لاس ښه بر و، خو بيا يې هم په شعوري توگه په پښتو ويل او ليکل خپله دنده بلله، لکه چې وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني په پښتو ووېې　　　　نن يې غاړه کړه ادا

د دې تر څنګ له نورو پښتنو څخه هم غوښتنه کوي چې پښتو سپکه ونه ګڼي او له پښتو ليکنو کرکه ونه کړي. وايي:

ارزاني پــښتو خـــــبره　　ته يې مـــه ګـــڼه هــلکه
دا خــــبره کـــــه پښتو ده　　څوك دې نه کا ځنې کرکه

له خپلې ژبې سره ارزاني خپل د مينې يو بل دليل راوړي او وايي:

دې مــــولا لــه ډېره حبه　　رســـولان کــــړه لـه کتبه
هر رسول لـه کتاب راغی　　په خپل قــام د قام په ژبه

په بل ځای کې وايي:

که توفيق مې حق نصيب که　　زه به کـــښم د حـــق ثنـــا
يــو ديوان په پښــــتو ژبــه　　پر دېرش حرف به کړم بنــا
بل يادګار به مې شي پـــاتو　　دا پښــــتو رښـــــتيا وينا

ارزاني خپل مذهبي او تصوفي دعوت په پښتو ژبه خپرولو. وګورئ:

کل صفت د خپل مـــولا کا　　په پښتو په څو څو طـرحه
مـــوافـــقه له قـــــرآنه　　پښـــتو شـــوې ده عـــجبه
دا خـــبره کـــه پښـــتو ده　　دا په نص حديث ده صحه

ارزاني په خپل ديوان کې د پښتو او پښتون کلمې زياتې کارولې دي. له دې امله مونږ ويلای شو چې ارزاني له پښتو او پښتونوالی سره زياته مينه درلوده. ارزاني وايي:

دا پښتو خــــبره واوره　　لـــــه دې ارزاني افـغانه
ارزاني افـــغان وکــښلي　　د خــــپل زړه لــــه تصوره
يو وينـــا به کـــړم اغازه　　په پښتو به يې کـــــرم سازه
پر کاغذ به يې زه وکــښم　　لــه دې پښــــتـــنيه رازه

ارزاني د عمر په وروستيو شپېو کې د خپل ژوند موخه داسې بيانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني ضعیف دی جسم　　　خدای دې دا وینا کړه قسم
په پـــښتو ژبه یې وکیښ　　　کل صـــــفت د حـــق د اسم

د ارزاني له لاس ته راغلي پښتو نثر ځخه جوتیږي چې نثر یې ډېر ساده او روان دی. د خیرالبیان په خلاف مسجع نه دی. د پام وړ خبره خو داده چې په ٦١٢ هـ. ق. کال کې د سلیمان ماکو نثر روان او بیا وروسته د پیر روښان د "خیرالبیان" نثر مسجع بڼه لري، خو د ده په نثر کې د سجعې برخه هغومره درنه، نه ده.

دا لاندې بېلګه وګورئ:

"د سرې اندامونه خدای کړي دي. د هر اندام بخره شته. سترګې خدای کتو لره کړي دي او خوله خدای خبرو له کړې ده. او پوزه خدای دم لره کړې ده او غوږ خدای اورېدلو لره کړی دی. او پښې خدای یانه [یون، حرکت] لره کړي دي او زړه خدای یاد لره کړی دی."

د متن لنډیز:

ارزاني د پنجاب د قصور اوسیدونکی و. هغه د قصور له اولیاوو ځخه شمېرل شوی دی.

ارزاني یو عالم او فاضل سړی و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندي ژبو عالم و. د هغه له کلیاتو او د نثر له نمونو داسې بریښي چې نوموړی د اسلامي علومو، په تېره بیا د قرآن او حدیثو علم تر لاسه کړی و. ارزاني د تصوف په علمي او باطني دواړو اړخونو ښه عالم او عارف سړی و. د روښاني د پیر یو بل لیکوال او د روښاني غورځنګ مخالف، اخون درویزه هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللی دی. نوموړی د تصوف او معرفت له علومو سره آشنا و. ارزاني خویشکی د پیر روښان د خلیفه ګانو په ډلې کې شامل و. پیر روښان هغه د پادشاهانو او امیرانو په ځای عام ولس ته د معرفت او د توحید د علم د ورښوولو لپاره هند ته لېږلی و. ارزاني خپل ټول عمر په هند کې تېر کړی دی. د وروستیو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پټنه" په ښار کې د هغه قبر او مشهور زیارت دی. د قبر پر ډبرې د هغه د مړینې نېټه ۱۰۲۸ هجري لیکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې ده. د ارزاني ټوله شاعري د روښاني عرفان تشريح او توضيح ده او يو تبليغي او دعوتي رنګ لري. د روښانيانو په تصوفي او ادبي مکتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پير روښان په عالمانو او پوهو ملګرو کې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصيت و. له دې امله ارزاني د پير روښان د فکر او فلسفې تر ټولو زيات معتبر مفسر ګڼل کېږي او د روښاني ادبي مکتب يوه درنه علمي او ادبي ستنه وه.

فعاليتونه

۱ـ يو تن زده کوونکی دې د روښان د ادبي سبك او بل تن دې د روښاني دورې د ليکوالو او شاعرانو پر محتوا او موضوع باندې خبرې وکړي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ارزاني پر شعري ځانګړتياوو وغږيږي. بېلګې دې وړاندې کړي.

۳ـ له پښتو سره د ارزاني مينه د هغه له کومو شعرونو څخه څرګندېدای شي؟ زده کوونکي دې د متن له مخې د هغې ځواب ومومي او دوه تنه دې پرې رڼا واچوي.

٤ـ په عمومي توګه د پښتو ژبې لپاره د روښاني غورځنګ ارزښت څه دی؟ درې تنه زده کوونکي دې څرګند کړي.

٥ـ پير روښان ارزاني ته کومه دنده او ولې سپارلې وه؟ يو زده کوونکی دې پرې رڼا واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوې لنډې مقالې کې د ارزانۍ، زېږېدنه، مړينه، ځای، شعري ځانګړتياوې او د ژوند ځرنګوالی وليکئ. په ليکنه کې د ليک پيل، منځ او پای په پام کې ونيسئ. د مقالې په پای کې د کارول شوي ماخذ يا ماخذونو نومونه وليکئ.

لاندې نثر ولولئ او پر مفهوم يې ځانونه پوه کړئ:

ناکامي

د ژوندانه د ناکاميو څخه مه مايوس کېږه!

هغه ژوند کامياب ژوند نه دی چې تل کامراني لري. هغه خوشحالي سړی نه خوشحالوي چې د درد او خوږ په بيه نه وي اخيستل شوې! د ورځې رڼايي د شپې له تيارې څخه ده!

د ليدو خوند د بېلتانه په غم کې او د ژوندانه فتحه د ژوند په ماتې کې ده.

هغه چې له خدايه ابدي راحت غواړي، هغه د يو داسې جنت آرزو لري چې هلته د ليدو لپاره سترګو پرانيتو او د خوړلو لپاره خولې ببرته کولو، او د اورېدو لپاره غوږ ايښودو ته اړه نه وي!.

تر څو چې ژوند ژوند دی، نو په دې کې برکت له حرکت څخه دی! ځکه: کامل سکون کټ مټ مرګ دی!

هغه چې وايي په دې دنيا کې بدي ولې شته، کمی ولې، او بنديزونه ولې؟ نو دی په حقيقت کې د نېکۍ د پرېمانۍ او آزادۍ قدر نه پېژني او د دې مرغلرو پوره قيمت ادا کول نه غواړي!

هر څومره چې يوه خوشحالي شانداره وي هغومره هغه لپارې هم سختې وي چې د هغې د حصول لپاره لنډېږي.

د ژوند ناکامي په حقيقت کې هغه کسان غواړي چې د کاميابۍ وړ وي.

اروابناد خادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معلولیت عوامل

زموږ ټولنه د پرله پسې جګړو له امله له ډول ډول زيانونو سره مخامخ شوې ده. بې کوري، مرګ ژوبله، شل او شوټ کېدل او د دې ترڅنګ نورو معلوليتونو يو شمېر وطنوال ځپلي او له تلپاتې کړاو سره يې لاس او ګرېوان کړي دي. معلوليت چې په هر ډول رامنځته شوی وي، پوره زړه سوي او مواظبت ته اړتيا لري. ښايي يو معلول انسان داسې ونه انګېري چې خدایﷻ مه کړه د ټولنې د اوږو بار دی، بلکې خپل دريغ د خلکو په زړونو او سترګو کې وګوري او باور ترلاسه کړي چې له هغوی سره د يو بشپړ انساني موجود په توګه چال چلند کېږي.

فکر وکړئ چې له يو معلول سره څه مرسته کولای شئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلولیت څه ته وايي؟

معلولیت په بدني یا اروايي ځواک کې د نیمګړتیا موجودیت دی چې له امله یې د یو چا د عادي ژوند د ټولو یا ځینو فعالیتونو سرته رسول ستونزمن کېږي. کېدای شي معلولیت تر زېږېدو د مخه او یا له زېږېدو وروسته رامنځ ته شي. د معلولانو د حقونو لوظنامه، معلول د هغو کسانو په لیکه کې شمېري چې اوږد مهاله فزیکي او یا ذهني کمزوري ولري. په دې معنا چې د بېلا بېلو ستونزو درلودلو له امله د ټولنې د نورو وګړو په پرتله وروسته پاتې وي.

معلولیت دا لاندې بېلابېلې بڼې لري.

بدني، اروايي، ذهني (په زده کړې کې خنډ او رواني ناروغي)، حسي (د لیدلو او اورېدلو ستونزه) او مرکب (په یوه وخت کې له یو څخه د زیات معلولیت درلودل.)

د معلولیت عوامل

کیدای شي د زیاتو لاملونو له مخې معلولیت رامنځته شي، خو عمده لاملونه یې په لاندې ډول دي.

۱ـ اکتسابي معلولیت: ټکر، پېښې یا طبیعي ناورینونه، جګړې، اور، مسمومیتونه او اوږدې ناروغی.

۲ـ مور ذاتي معلولیت: د مور ذاتي معلولیت لامل په دوو برخو وېشي.

الف: د امیندوارۍ د مهال معلولیت، لکه جینیتیکي عوامل، د مور خوارځواکي، د مور د عمر لوړوالی، د امیندوارۍ پرمهال د ځان پاك نه ساتل (د حفظ الصحې نه مراعتول)، د ایکس وړانګو ته ځان نیول، د درملو کارونه، د سګرټ څکول.

ب: د زېږېدنې د مهال لاملونه: ستونزمنه او په ځنډ زېږېدنه، په غیر صحي ډول زېږېدنه، د زېږېدو پرمهال پر ماشوم د فشار راتګ.

د مور ذاتي معلولیت د مخنیوي لارې چارې: د نژدې خپلوانو تر منځ د ودونو مخنیوی، د امیندوارۍ پرمهال د مور روغتیا پالنه، سم خوراك، له ۱۸ کلنۍ کښته او له ۳۵ کلنۍ پورته نه امیندواره کېدل، د امیندوارۍ پرمهال د درملو په خپل سر نه کارول، د امیندوارۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مهال ایکس وړانګو ته نه مخامخ کېدل، په بشپړ روغتیایي چاپېریال کې د روزل شوي فرد (دایي) تر څارنې لاندې د اولاد زېږول.

همدارنګه د بدني معلولیت د مخنیوي لپاره باید لاندې ټکي په پام کې ونیول شي:

- تر پنځه کلنۍ پورې د مرګونو ناروغیو په وړاندې د نوو زېږېدلو ماشومانو واکسینول،
- پر خپل مهال د ناروغیو په وړاندې وقایه او درملنه،
- له ځمکنیو ماینونو، ناچاودلو توکو او له جګړې څخه له راپاتې شوو شیانو څخه ځانونه لیرې ساتل،
- ناپېژندل شوو توکو ته لاس نه وروړل،
- د نشه يي توکو نه کارول.

له معلول سره د کورنۍ او ټولنې چلند: بنایي معلول شخص له نورو افرادو سره توپیر ولري، خو د يو چا له ناتوانۍ ډېره کول، نه یوازې له هغوی سره مرسته نه کوي، بلکې د هغوی ستونزې زیاتوي. کېدای شي معلول اشخاص داسې ستونزې ولري چې د هغوی د ځینو فعالیتونو مخه ونیسي یا بنایي هغوی يو شمېر کارونه په بل ډول سرته ورسوي. زیاتره معلول افراد کولای شي له زده کړې او روزنې وروسته د ژوند ډېر فعالیتونه له ډېر لږ توپیر یا تر نورو ورو سرته ورسوي. معلول دې ته اړتیا لري چې د هغوی وړتیا ومنل شي او له دې لارې پرځان باور پیدا کړي، نه دا چې له ژوند نهیلی شي.

د بدني او خوځښتي معلولیت لاملونه:

یو شمېر وګړي د ملا د تیر د کړپو یا مغزو د ګوزڼ له امله پر معلولیت اخته دي. ناروغۍ، ټکرونه، له لوړه ځایه لوېدل په يو چا کې د خوځښتي معلولیت لامل کېږي. له معلول شخص سره د چلند پرمهال باید د هغه نورو وړتیاوو ته پام وشي او زیار دې وایستل شي چې د هغوی نیمګړتیاوې جبران شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ړندو وګړو سره د چلند پرمهال باید زیار وایستل شي چې د هغوی فردي وړتیاوې پیاوړې شي. د داسې وګړو د نورو حواسو پیاوړي کول هغوی د چاپېریال له عواملو سره د مخامخ کېدو په صورت کې غښتلي کوي. د ژوند ځرنګوالی او د کور دننه د کارونې وړ توکي باید په داسې ځایونو کې کېښودل شي چې یو نابینا وکړای شي له مرستې پرته یې ومومي.

له کڼو وګړو سره د مخامخ کېدو په صورت کې باید له هغوی سره په داسې ډول خبرې وشي چې هغوی پرې پوه شي. د خبرو پرمهال باید ورته مخ واړول شي چې زموږ د شونډو له خوځښت څخه زموږ مطلب درک کړي. پر لوړ غږ باندې د خبرو له امله زموږ پر مطلب ښه نشي پوهېدای، ځکه زموږ د شونډو خوځښت نشي تعقیبولای.

ذهني وروسته پاتې اشخاص هغه خلک دي چې د ذهني فعالیتونو له مخې تر نورو همزولو وروسته پاتې وي. له دې امله د زده کړې وړتیاوو، له چاپېریال سره سمون، له تجربو څخه په ګټه اخیستنې، د مفهومونو په درک او په سم استدلال او قضاوت کې کمزوري وي.

د متن لنډیز:

معلول اشخاص د بشري ټولنې یوه برخه ده. له هغوی سره په ټولوحالاتو کې باید انساني چلند وشي. د هغوی معلولیت ورته په ګوته نشي. د ړانده، شل، شوټ او کاڼه او پر نورو ورته نومونو یاد نشي. له هغوی څخه د هغوی د وړتیا له مخې کار واخیستل شي. باید په دې پوه شي چې هغوی د ټولنې او نورو د اوږو بار نه دي، بلکې د بدني بیارغاونې او ښه چلند له لارې په ټولنې او کورنۍ کې خپل دریځ تر لاسه کولای شي. په ځان ویسا او ډاډ یې پیاوړی شي. هېڅکله دې ته پرې نه ښودل شي چې د نهیلی او یوازیتوب احساس وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زموږ په هېواد کې کوم راز معلولیتونه زیات او لاملونه یې څه دي؟ ټول زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او بیا دې د هغوی له ډلې څخه څلور تنه هغه په ګوته کړي.

۲ـ له یو معلول سره څنګه چال چلند وشي؟ څه وشي چې هغه ځان د نورو د اوږو بار ونه ګڼي؟ په دې اړه دې زده کوونکي فکر وکړي او بیا دې یو څو تنه د نورو په استازیتوب پرې رڼا واچوي.

۳ـ آیا معلولیت په عمومي ډول، یوه تلپاتې ستونزه ده او که د لنډې مودې؟ څنګه کولای شو، د بېلابېلو معلولیتونو د رامنځته کېدو مخه ونیسو؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې دې پوښتنو ته ځوابونه ووایي. د نیمګړتیا په صورت کې دې نور زده کوونکي په وار خپل نظر ورزیات کړي.

٤ـ زموږ په هېواد کې د جګړو په کلونو کې زیات خلك معلول شوي. تاسو د هغوی عمده لامل څه شی ګڼئ او د مخنیوې لپاره یې څه سپارښتنې لرئ. څلور تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب په وار سره خبرې پرې وکړي.

۵ـ یوه امیندواره ښځه باید د امیندوارۍ پر مهال څه وکړي چې ماشوم یې معلول و نه زېږي؟ درې تنه دې پرې رڼا واچوي.

کورنی دنده

په جګړو کې د ځمکنیو ماینونو د اغېز او پرهغوی د بندیز په اړه یوه مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

ستا د عشق له وينو ډک شول ځيګرونه
ستا په لاره کې بايلي زلمي سرونه
تاته راشمه زړګی زما فارغ شي
بې له تامې انديښنې د زړه مارونه
که هرڅو مې د دنيا ملکونه ډېر شي
زمابه هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه
د ډهلي تخت هېرومه چې راياد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
د رقيب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چې په توره پښتانه کا ګوزارونه
د فريد او د حميد دور به بيا شي
چې زه وکاندم په هر لوري تاختونه
که تمامه دنيا يوخوا ته بل خوا يې
زما خوښ دي ستا خالي تش ډګرونه
احمدشاه به دغه ستا قدر هېر نه کا
که ونيسي د تمام جهان ملکونه
لوی احمدشاه بابا

ښايي د غلا او درغلۍ ځاله يوه ورځ ويجاړه شي، خو د رښتيا او امانت ماڼۍ ټينګه او پر خپل ځای ولاړه وي.

((حديث شريف))

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراد علي صاحبزاده (رح)

د نړۍ ټول ولسونه د خپل تاريخ په پاڼو کې داسې څېرې او شخصيتونه لري چې ياد يې د هغو هېوادونو د وياړ او افتخار لامل دی. زموږ ګران هېواد افغانستان هم په دې برخه کې د ياد وړ ځای او د درنښت او افتخار تلپاتې څېرې لري.

دا هېواد د پېړيو په اوږدو کې د سترو نوابغو، پوهانو، ليکوالو، مفسرينو او سياستوالو د روزلو زانګو ده. بوعلي سينا، ابوريحان البيروني، مولانا جلال الدين بلخي، بايزيد روښان، خوشحال خټک، ميا فقيرالله جلال آبادي، سيد جمال الدين افغان او په سلګونو نور هغه شخصيتونه دي چې نه يوازې افغانستان، بلکې د خپلو علمي برياوو او فرهنګي خدمتونو له کبله د ټولې نړۍ د پوهو او ويښو خلکو په زړونو کې زانګړی ځای لري.

موږ په تېرو ټولګيو کې د دې راز نوميالیو له څېرو څخه يو څو تنه وپېژندل. دلته د مرادعلي صاحبزاده (رح) په اړه لنډ معلومات وړاندې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د خپل خاص طبیعي او جغرافیایي جوړښت له مخې، لکه څنګه چې د آسیا زړه بلل شوی، همداسې د سیمې د پوهنتون حیثیت هم لري. د دې هېواد هره سیمه د پوهې او علم په روزلو کې ځانته برخه او بېلې ځانګړتیاوې لري او هرې یوې یې د یاد او افتخار وړ شخصیتونه په خپله غېږ کې روزلي دي.

لوی ننګرهار له دغو سیمو څخه یوه ده. ننګرهار، د علم او ادب دې زانګو، په خپلې غېږ کې داسې اشخاص روزلي چې نن یې په یاد د افغانستان ټول ولسونه ویاړي. سید جمال الدین افغان چې د ده له ترقۍ غوښتونکو عالمانه نظریاتو څخه ټول اسلامي او اروپایي هېوادونه برخمن شوي او د هغه په ویاړ کې ځان شریک بولي، له دغه سیمې څخه سر راپورته کړی دی. میافقیرالله جلال آبادي په همدې ټاټوبي کې خاپوړې کړې او بایزید روښان د دې ځای د خلکو په مرسته د غلیمانو په وړاندې درېدلی دی. د دې ترڅنګ چې یو شمېر خلکو توره چلولې او غلیمان یې له خاورې شړلي، نورو قلم راخیستی او د پرګنو ذهنونه یې روښانه کړي. ځینو بیا د تورې ترڅنګ قلم هم راخیستی او په خپل پلرني ټاټوبي کې یې د پوهې او ثقافت ډیوه روښانه ساتلې ده.

مراد علي صاحبزاده رحمة الله علیه له دغو اشخاصو څخه یو دی. دی د افغاني ټولنې د پوهانو، عالمانو، لیکوالو، مفسرینو او تلپاتې څېرو څخه یوه روښانه څېره ګڼل کېږي. هغه څه چې دی تر نورو زیات د خلکوزړونو ته نږدې کوي او قدر او ارزښت یې زیاتوي، هغه پر پښتو ژبه د آسماني کتاب، پاک قرآن، ژباړل او تفسیرول دي. له دې امله یې په خاصو او عامو پښتنو کې مقبولیت موندلی دی. سره له دې چې په دولسمې او دیارلسمې هجري پېړیوکې د پښتو تفسیرونو د لیکلو ډېرې هڅې شوې او لیکل شوي دي، خو یو یې هم هغومره مقبولیت نه دی موندلی، لکه د مرادعلي صاحب تفسیر چې موندلی دی.

مرادعلي صاحبزاده د ۱۲۲۳ هجري قمري کال په شاوخوا کې د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالۍ په یوې علمي او روحاني پښتني کورنۍ کې زېږېدلی دی. د پلار نوم یې حضرت عبدالرحمن سیلاني دی چې په فقیر صاحب شهرت لري. د مراد علي صاحب کورنۍ په صاحبزادګانو یادیږي. هغه کلی چې دوی استوګنه پکې لري، د فقیر صاحب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورثې په نامه مشهور دی. فقیر صاحب پر علم او پوهې سربېره د روحانیت او طریقت د درجې څښتن هم و. په خپله سیمه کې ورته خلك ډېر ارادت لري.

فقیر صاحب د امیر شېرعلي خان د پاچاهۍ په زمانه کې ژوند کاوه او ویل کېږي چې په لومړي سر کې یې اړیکې له امیر سره ښې نه وې، خو کله چې امیر ته د ده د روحانیت درجه څرګنده شوه، ده ته یې رجوع وکړه او د مرستې او د سلا مشورو غوښتنه یې ترې وکړه. ویل کېږي چې سیدجمال الدین افغان په کامه کې څو څو ځلې له فقیر صاحب او د ده له زامنو سره لیدلي کتلي او پښتو ژبې ته د توجه او د هغې په ترویج او پیاوړتیا کې د هلو ځلو په اړه سید جمال الدین افغان د دوی پیغام امیر ته رسولی دی.

مراد علي صاحب په یوه روښانه، په علم او پوهه مینه، روحاني او مذهبي کورنۍ کې زېږېدلی دی. دی د یو خاص نبوغ او استعداد خاوند و. له دې امله د پلار تر ځانګړې پاملرنې لاندې و. فقیر صاحب خپل زوی ته سپارښتنه وکړه چې د عربي ژبې په زده کړه کې ډېر زیار وباسي. په دې توګه په لږه موده کې مرادعلي صاحب د پلار له سپارښتنې سره سم عربي ژبه زده کړه او له عربي کتابونو څخه د زده کړې زمینه ورته برابره شوه.

مرادعلي صاحب له خپل پلار څخه پر زده کړې سربېره د سیمې له نورو متبحرو پوهانو، دیني عالمانو او متفکرینو څخه هم زده کړه ترلاسه کړه. ده په لږه موده کې د خپل وخت دودیز علوم، لکه: صرف، نحو، منطق، حکمت، فقهه، تفسیر، میراث، عروض، قافیه او بدیع زده کړل. مرادعلي صاحب پر خپلې مورنۍ ژبې، پښتو سربېره په دري او عربي پوهیده. د قرآن حافظ هم و. په پښتو، دري او عربي ژبو یې زیات کتابونه لیکلي او په زړه پورې خواږه اشعار یې ویلي دي.

مراد علي صاحب خپل ټول ژوند د علم زده کړې، تدریس او د اثارو لیکلو ته ځانګړې کړی او ډېر ارزښتناك کتابونه یې لیکلي دي. د مرادعلي صاحب له کورنۍ څخه تر لاسه شوو اسنادو له مخې د هغه د آثارو شمېر تر شپېږو، اوو زیات دی او په پښتو، عربی او دري ژبو لیکل شوي دي. یو شمېر یې دا دي:

۱ـ ارثیه او تراثیه: په اصل کې دوه کتابونه دي. یو یې اصل او بل یې شرح ده او د میراث

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په اړه لیکل شوي، چاپ نه دي.

۲ـ رساله علم العروض: دا رساله په منظومه توګه ترتیب شوې ده.

۳ـ صلواتیه: په دې رساله کې لیکوال د لمونځ د عربي عبارتونو جوړښت او صیغې ښوولې او په پای کې یې د لمونځ ژباړه په پښتو او دري ژبو راوړې ده. دا کتاب په ۱۲۶۸ هجري کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

٤ـ د عربي صرف او ابجد خوانی په نامه یوه رساله ده چې په نوې لار یې په پښتو ژبه تر صرف میره په خورا آسانه او روانه ژبه لیکلې ده.

۵ـ خطبې: مختلفې خطبې او موعظې دي چې په پښتو نظم لیکل شوي دي. دا خطبې تر اوسه نه دي چاپ شوي.

٦ـ رساله اسماني متبرکه اصحاب بدر: په دري ژبه یوه منظومه رساله ده.

۷ـ تفسیر یسیر: د مرادعلي صاحبزاده تر ټولو ارزښتمن او مشهور کتاب تفسیر یسیر دی. مرادعلي صاحب د تفسیر یسیر په اړه په عربي، دري او پښتو یو نظم لیکلی دی چې پښتو برخه یې په لاندې ډول ده:

پاخبـره ای مـراده چې شـپېتم دې شـو دا کال
پنجي دې کـړه مضبوطې په تفسـیر او په قرآن
ښـایي چـې دې دا سـعې کـه مقبوله کـردګار
خلعــت دې مغفـرت که در په غــاړه په رضوان
کوتــاه وایــه الفــاظ چې اسـان شــي پـه هر چا
تقریـر کـوه واضح چې بهـره مند شــي طالبان

دغه راز هغه یو شمېر نور آثار هم لیکلي دي.

د مرادعلي صاحب له اشعارو څخه څرګندېږي چې د تفسیر یسیر د لومړي ټوک د لیکلو کار په اتو کلونو او یوولسو میاشتو کې بشپړ شوی؛ یعني د ۱۲۸۲ هجري کال د کوچني اختر په پنځم پیل او د ۱۲۹۱ هجري کال د روژې په پنځم پای ته رسېدلی دی. د تفسیر یسیر د دویم ټوک د لیکلو کار د ۱۲۹٦ هجري کال د محرم په پنځمه یعني د هغه تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات یو کال او دوه میاشتې د مخه شوی او د لومړي ټوک په پرتله يې لږ وخت نیولی دی.

د تفسیر یسیر ژبه خورا خوږه، ساده او روانه ده. اروابناد عبدالحی حبیبي د تفسیر یسیر په اړه وايي: "تفسیر یسیر په روانه او خوږه ژبه لیکل شوی. په ټولو پښتنوکې مقبول دی، د کندهار نارینه او ښځې له دې تفسیر سره زیاته مینه لري."

عبدالله بختانی خدمتګار وايي: "تفسیر یسیر په پښتني سیمو کې له حده زیات شهرت موندلی دی. دغه وجه ده چې ډېرو خلکو په پښتو کې د تفسیر یسیر په رقم د تفیسرونو د جوړولو کوښښ کړی دی، چاپ هم دي، مګر هغه شهرت او مقبولیت چې د تفسیر یسیر په نصیب شوی، د بل په نصیب نشو. مرادعلي صاحبزاده ړومبنی پښتون دی چې په پښتو ژبه يې د ټول قران تفسیر لیکلی دی."

دا هم د تفسیر یسیر د نثر یوه بېلګه:

"چې هرکله به کفارو په رسول علیه السلام پورې سپکې مسخرې کولې چې دی که واقعي رسول وي، نو دا لوړې اوتندې به یې نه تېرولې او دولت او خزانه به وله راغلې وه چې هم يې په خپله ترې خوړی او هم يې خلقو له ورکولی. د بادشاهانو په شان او یا به ملك ورسره راغلي وو چې د ده تصدیق به یې کاوه. نو دی په دې حرف ډېر تنګ دل شو، ځکه چې ده به کلام د رب ورته لوسته او دوی به نه قبلاوه. بلکې خندل به یې ورپورې... ."

لکه د مخه چې مو یادونه وکړه د مرادعلي صاحب د تفسیر یسیر ژبه خورا خوږه، ساده او روانه ده او له نننۍ کره لیکنې پښتو سره زیات توپیر نه لري. ده دا سپاربښتنه هم کړې وه چې د تفسیر یسیر په لیک او ژبه کې دې ځوك ګوتې نه وهي او هغه دې لکه څنګه چې ده لیکلې هغسې پرېږدي. ښکاري چې داسې هم شوي وي او لیك او ژبه یې هماغسې سوچه پاتې شوي وي.

مرادعلي صاحبزاده د ۷٤ کلونو په عمر د ۱۲۹۷ هجري کال د لومړۍ خور په دولسمه وفات شو او په کامه کې د فقیر صاحب د ورثې په مړستون کې د پلار تر څنګ خاورو ته سپارل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مراد علي صاحب د غوره خدمتونو له امله د کامې په ولسوالۍ کې په ۱۳۴۳ هـ. ش. کال کې یو ښوونځی د هغه په نامه ونومول شو چې بیا وروسته لیسې ته لوړ شو او د مراد علي رح د لیسې په نامه یادیږي.

د متن لنډیز:
افغانان له ویاړه ډک تاریخ لري. په دوی کې د تاریخ په بېلا بېلو پوړیو کې لوړ علمي، ادبي او ټولنیز شخصیتونه تېر شوي دي. ننگرهار د افغانستان په ختیځ کې پروت یو ولایت دی. د علم او ادب د ځانگو حیثیت لري. په خپلې غېږ کې یې زیات شمېر غیرتمن او نومیالي افراد روزلي دي. نن یې یاد د افغانستان د ټولو ولسونو د ویاړ یوه برخه ده. سید جمال الدین افغان له دغه ځایه سر راپورته کړی چې نن یې په نامه ټول اسلامي او آن اروپايي هېوادونه ویاړي او د هغه په ویاړ کې ځان شریک بولي. میا فقیرالله جلال آبادي په همدې خاورې کې خاپوړې کړي دي.
که چېرته خپل تېر تاریخ ته نظر واچوو، نو دا به راته څرگنده شي چې زموږ گران هېواد په دغه بهیرکې تل د نیواکگرو ځواکونو د زور او زیاتي له امله په علمي، فرهنگي، اقتصادي، سیاسي او ټولنیز ژوندکې له ډول ډول کړاوونو او ستونزو سره لاس اوگرېوان و، خو له نېکه مرغه په بریالیتوب سره له دغو کړاوونو راوتلی او خپل فرهنگ، ژبه او دود یې ساتلی دی. که یو شمېر خلکو توره را ایستلې او غلیمان یې له هېواده شړلي، نورو قلم په لاس کې اخیستی او د پرگنو ذهن یې روښانه کړی دی. مرادعلي صاحبزاده د دغو علمي، فرهنگي او دیني شخصیتونو په منځ کې د بلې ډېوې حیثیت لري. پښتو او پښتون قام ته یې زیات خدمتونه کړي، د نورو گڼو تالیفاتو ترڅنگ یې د پاك قران تفسیر او ژباړه په پښتو لیکلې ده.
د مراد علي صاحب نوم د خپلو ادبي، فرهنگي او علمي خدمتونو له امله د افغانستان په ادبي او علمي تاریخ کې لوړ ځای لري او تل ځلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې یوه غونډه جوړه کړي. د پخوا په څېر دې یو مشر، مرستیال، منشي او ویاند وټاکي. نور پنځه تنه دې د مراد علي صاحب د ژوند، لیکنو، د نثر د ځانګړتیاوو، پښتو شعرونو او همدارنګه د تفسیر یسیر د لیکنې د اړتیا په اړه خبرې وکړي. د غونډې منشي دې د ویناوو عمده برخې ولیکي. د غونډې مشر دې غونډه ارزیابي او د مراد علي صاحب د شخصیت په اړه دې هراړخیزې خبرې وکړي. پاتې زده کوونکي دې فعال اورېدونکي واوسي او د اړتیا پر مهال دې پوښتنې وکړي.

۲ـ د تفسیر یسیر د لیکنې پر اړتیا دې یو زده کوونکی وغږېږي.

۳ـ پر دې خبره دې یو تن زده کوونکی وغږېږي چې ولې هغه مهال تر پښتو په دري او عربي ژبو زیاتې لیکنې کېدې.

٤ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ننګرهار د ادبي او فرهنګي مخینې په اړه وغږېږي او د څو تنو نومیالیو سیاسي شخصیتونو، پوهانو، لیکوالو، شاعرانو او دیني عالمانو نومونه دې واخلي.

۵ـ د مرادعلي صاحب تر ټولو مشهور تألیف څه نومیږي او د شهرت لامل یې څه دی؟ یو تن زده کوونکی دې په دې اړه معلومات ورکړي.

کورنۍ دنده

د مراد علي صاحب د علمي، ادبي او مذهبي شخصیت په اړه یوه مقاله ولیکئ او په بله ورځ یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مراد علي (رح) د شعر دا لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

لـه اولـه هېـڅ خيـز نـه و، خـاك اوبه نـه بـاد او نار
نـه دا ځمكې اسـمانونه، نـه لمر سـپوږمۍ ليل ونهار
نـه دا انـس و جن حيـوان نـه نباتات سـيندونه غرونه
مګـر ذات بـې جهـات و، تـل ثابـت پـه يـو قـرار
بيـا د رب اراده وشـوه چـې زه وپېژنـدای شـمه
نـو پيـدا د حضـرت نـور پـه محبـت كـړ كـردګار
نـاګاه نـور شـو پـه جنبـش تـرې مرغلـره شـوه پيدا
بيـا د قهـر نظـر وشـو نـو دوه ځايـه كـړه قهـار
لـه يـوې قطعـې يې سـاز كړ هغـه لوی عـرش مجيد
بيـا يـې بـاد پسـې پيدا كـړ پـه قدرت پسـې بسـيار
پـه دويمـه قطـره بانـدې بيـا نظـر د قهـر وشـه
لـه هيبتـه يـې اوبـه شـوه او لـه خوفـه تـار پـه تـار
بيـا يـې عـرش پـه اوبـو كېښـود او اوبـه په شـا د باد
بيـا د ځمكـې اسـمانونو عـزم كـړ پـروردګار
بيـا اوبه شـولې پـه موج ځګ پـرې راغی ډېـر او تېز
رب ترې سـازه كړلـه ځمكه او هم غرونه او اشـجار
او پـه دغـه مـوج وهلـو ډېـر لوګـي ورځينـې ولاړه
نـو ترې جـوړ شـو اسـمانونه پكې سـتوري بېشـمار
مراد علي رح (تفسير يسير)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ادب کې د مېرمنو برخه

افغاني ټولنه هغسې چې د مېړنیو زانګو ده، د ښځینه اتلو زانګو هم ده. د تاریخ په شاهدۍ افغاني مېرمنې د هر ډګر اتلې دي. دوی په هېواد مینې دي او د خپلواکۍ په ساتلو کې یې له خپلو نارینه وروڼو سره اوږه په اوږه ولاړې دي. دوی له علم او پوهې سره ډېره مینه لري. زیات شمېر پښتنې مېرمنې د خپل وخت په دودیزو پوهو او شرعي علومو سمبالې دي. افغاني مېرمنې د ادب د اسمان ستورې هم دي. دوی په خپلو لیکنو او شعرونو کې د خپل وخت اوضاع او احوال غبرګ کړي او تر موږ یې رارسولي دي. دا مېرمنې د پښتنې ټولنې د افتخار شملې دي او پر ځای ده چې افغانان پرې وویاړي.

تاسو څو تنه پښتنې لیکوالې او شاعرانې پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغاني ټولنه کې د ښځو دندې تر نارینه وو درنې دي. هغوی د کور په کارونو سربېره له کوره بهر له نارینه وو سره اوږه پر اوږه د ژوند نور کارونه یوشان ترسره کوي. په کلو بانډو او غرنیزو سیمو کې ښځې تر نارینه وو بیخي زیات کار کوي.

د ادب په پراخ ډګر کې د خپلو احساساتو او باطني جذباتو د څرګندولو لپاره پښتنې مېرمنو له خپلې وسې څخه زیات کار کړی دی. د هغوی افکارو او ادبي نوښتونو موږ ته هغه مرغلرې رابښلي دي چې پښتو ژبه پرې هم ژوندۍ او هم وياړمنه ده. په ولسي ادب کې د مېرمنو برخه تر نارینه وو زیاته ده.

په لیکلي ادب کې پښتنې مېرمنې له لیک او قلم سره زیاتې نژدې پاتې شوې نه دي او یا هم د ټولنيزو محدوديتونو له مخې يې نه دي غوښتلې نوم يې واخيستل شي او ټولنې ته وروپېژندل شي. له دې امله د هغوی یو زیات شمېر، لکه غمي، په ايرو کې پټ پاتې دي. هغوی چې نومونه يې د تاريخ پاڼو تر موږه رارسولي، ډېرې لږې دي. دلته د هغوی له ډلې څخه یو څو مېرمنې چې په پښتو ادب کې يې نومونه ژوندي پاتې دي، لولو.

۱_ زرغونه کاکړه

زرغونه د ملا دين محمد کاکړ لور وه. د کندهار په پنجوايي کې اوسېده. د وخت دوديز علوم يې له خپل پلار څخه لوستي وو. زرغونه کاکړه په پښتو ادبیاتو کې هغه لومړنۍ شاعره ده چې موږ ته يې نوم او د شعر بېلګه راپاتې ده. نوموړې پښتنې شاعرې د شيخ مصلح الدين سعدي "بوستان" په پښتو نظم اړولی و او نوم يې ورباندې "بوستان د پښتو" ايښی و. مېرمن زرغونې بوستان د پښتو په ۹۰۳ هجري کې پای ته رسولی دی. پر دې سر بېره يې نور اشعار او غزلونه هم ويل او د عالمانو په ډلې کې مشهوره وه. د زرغونې کاکړې په اړه ويل کېږي چې ډېره کمالداره مېرمن وه، ښکلی ليک يې درلود او نورو کتابونو به يې له حسن خط څخه د خط ډولونه زده کول. د پټې خزانې ليکوال وايي، پلار يې په ۱۱۰۲ هجري کې د زرغونې کاکړې په ليک "بوستان د پښتو" ليدلی و چې خپل اشعار يې په خپل ليک ډېر ښکلي ليکلي وو. د نوموړې نظم بېلګه په لاندې ډول ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورېـــدلـــې مـــې کـيـســه ده | چـې لـه شـاتـو هـم خـــوږه ده
د اخــتــر پــه ورځ ســهــار | بــايــزيــد چــې و رويـــدار
لـــه حـــمـــامـــه راوتـــلـــی | پــه کــوڅـه کــې تـېـرېـدلـی
ايـــرې خـــاورې چـا لـه بامه | راچـــپـــه کــړلـــې نـاپـامـه
مـــخ او ســـر يـــې ســو ککړ | پـــه ايـــرو پـــه خـــاور خړ
بـايـزيـد پـه شـکـر کـښـو سو | د خـپـل مـخ پـه پـاکـېـدو سو
چـــې زه ورړ يـــم د بـــل اور | چـې پـه اور کـې سـم نسکور
لـه ايـــرو بـه څـه بـد ورمـه | يـــا بـــه لـــړ شـــکــوه کـومـه
هـــو، پـوهـانـو ځـان ايـرې کړ | لـه لـوينـې يـې ځـان پـرې کړ
څـوک چـې ځـان تـه گـوري تل | خـــدای تــه نـسـي کـړای کتل
لـويـي تـل پـه گـفـتار نـه ده | لـو خـبـره پـه کـار نـه ده

تـواضـع بـه دې سـر لـــوړ کا
تـکـبـر بـه دې تـل ځـــوړ کا

۲ـ مېرمن رابعه

پټې خزانې د مېرمن رابعې نوم یاد کړی دی. هغې د ۹۲۰ هجري په شاوخوا کې ژوند کاوه. رابعه د بابرشاه هم عصرې وه او په کندهار کې اوسيده. وايي چې نومورې زيات اشعار لرل او ديوان يې هم درلود. د هغې يوه رباعي زموږ گوتو ته رارسېدلې ده:

آدم يې څمکـــې وتـه راستون کا | په اور د غم يې سوی لړمون کا
دوزخ يې جوړ کا په مخ د څمکې | نـــوم يې د هغې دلته ښېلتون کا

۳ـ مېرمن نېکبخته

مېرمن نېکبخته د شيخ الله داد لور وه. نومورې يوه عارفه او زاهده مېرمن وه. ديني علوم يې لوستي و. مېرمن نېکبخې د "ارشاد الفقراء" په نامه يو کتاب ليکلی دی چې د سرته رسولو نېټه يې ۹٦۹ هجري ښودل شوې ده. د کتاب موضوع پندونه او اخلاقيات دي. لاندې شعر يې له پټې خزانې څخه نقل شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زړه ښاد شي ای مؤمنه
په ظاهر په باطن سپينه
ظاهر زهد په اخلاص کړه
په زړه ټينګ شه له يقينه
شکر صبر په هر حال کړه
خود نما مه شه خود بينه
شپه او ورځ به په ژړا يې
که خبر شي له سجينه
سجين ځای د خودنمايه
د بې نمازو او بې دينه
له هغه ځای امان راکړې
يا الله العالمينه

۴ - مېرمن سايره

مېرمن سايره د لغمان د سيد زيورشاه لور وه. د زيږيدو نېټه يې ۱۲۹۷ هجري ښودل شوې ده. د وخت دوديز علوم يې له خپل پلار څخه کړي. په پښتو ادبياتو کې يې د رحمن بابا شعرونه ډېر خوښ وو. مېرمن سايره پر پښتو سربېره پر دري ژبې هم پوهېده. نوموړې پښتنه شاعره په خپلو شعرونو کې د پښتنو د پرمختګ لپاره ډېرې هيلې لري. د مېرمن سايرې شعرونه اخلاقي رنګ هم لري. په خپلو شعرونو کې يې انسان ته له چل او فريب نه د ځان د ژغورلو لارښوونه کړې ده. د مېرمن سايرې شعرونه د انساني زړه سوي اواسلامي ورورولئ يوه په زړه پورې بېلګه ده. لاندې يې د شعر يوه بېلګه ولولئ:

توبه

د ريا د دينداری نه مې توبه ده
مسلمان زړه ازاری نه مې توبه ده
يو نيالګی د مينې ږدې بل يې بيخ کاږي
دې پټې بيخ کنی نه مې توبه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تسبیح یې وي په لاس بغض یې په زړه کې
خدایه دا رنګې شیخۍ نه مې توبه ده
چې د بل چا بدنامی باندې خوښیږي
د کچه مسلمانی نه مې توبه ده
په خوله وباسي توبې په خوله تمبې وي
الله، داسې رهزنی نه مې توبه ده
سایره د ننګیالیو زلمو خور ده
د بې ننګو وررولی نه مې توبه ده

۵ - حاذقه هروي

د حاذقې نوم کشوره دی. نوموړې د محمد عثمان دراني لور او د هرات اوسېدونکې وه. پر ۱۳۴۰ هـ. ق. کال د محرم د میاشتې په ۲۵ په هرات کې زیږېدلې ده.د وخت زده‌کړې یې په خپل کور کې کړې دي. د عربی، فقهې، احادیثو او نور دیني کتابونه یې لوستي دي. مېرمن حاذقې په پښتو او دري دواړو کې شعرونه ویلي دي او نثر یې لیکلی دی. د اشعارو او نثر مجموعه یې د "آثار حاذقه هروي" په نامه یادیږي. حاذقه په پښتو ژبه او ولس مینه وه. د هغې دواړو پرمختګ یې د زړه له تله غوښت.

د حاذقې د نثر بېلګه:

"اما ښکاره خبره ده چې ژبه د یوه محیط په اجتماعي شئوناتو کې ژوره اغېزه لري. د هرې ژبې لهجه مخصوص اثرات لري چې د هغې د خبرو کوونکو ملي خصایص ځینې پوره ځرګندیږي. نو ځکه د ځوانو لیکوالوله محترمې دلې څخه هیله کېږي چې د خپلې ملي ژبې په ژوندی کولو کې تر خپل وس پورې زیار وکاږي او په دې خوږه ژبه خپل احساسات ځرګند او نشر کړي. د دې لپاره چې خپل ملي شهامت په ځای او د ټولنې اخلاق د خپلو ملي عواطفو په قوت اصلاح کاندې، قومي او ولسي یووالی دې په صحیح ډول سره ژوندی کړي."

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا يې هم د شعر يوه بېلګه:

فـــــکـــر وکـــړه ای ملتـــه د پښـــتون
ترقـــي لـــه هـــرې خـــوا ده روز افـــزون
هلـــه پاځـــه نـــن زحمـــت واخلـــه پـــه ځـــان
زيـــار وکاږه پـــه صنعـــت او پـــه عرفـــان
کـــه هـــــــرځـــای لـــرې دعـــوا د مليـــت
خپـــل ځـــــان وګڼـــه خـــادم د مملکـــت
ولـــې نـــه بـــه کـــړو بيـــا فـــــخرمســـرت
شـــــــــو پيـــدا د ملـــي ژبـــې اهميـــت
زده کـــول هـــم د دې ژبـــې لـــوی کـــمـــال دی
پريښـــودل يـــې هـــر پښـــتون لـــره ډېـــر عـــار دی
پـــه وطـــن کـــې د ملـــي ژبـــې نوبـــت دی
نـــن جاري په هـــره خوا کـــې عـــــــلميت دی
توريالـــی زمـــری پښـــتونه ځـــان بيدارکـــړه
پـــه عـــــلومـــو او فنونـــو دې تلـــوار کـــړه
دا مـــوږ ټـــول د دې وطـــن خدمتـــګاران يـــو
نـــــر او ښـــځې يـــو تـــر بـــل فـــداکاران يـــو
راځـــئ ټـــول چـــې پـــه ملـــي ژبـــه وينـــا کـــړو
پـــه اصلـــي صورت ښـــکاره ځـــان په دنيـــا کـــړو
هـــر پښـــتون د ملـــي ژبـــې طرفـــدار دی
که اديـــب دی که کاســـب کـــه زمـــينـــدار دی
حاذقـــه شـــعرونه وايـــي خـــواري کـــانـــدي
پـــه ليکلـــو د پښـــتو کـــې بـــه شـــي ورانـــدې

۶ - مېرمن حميده

مېرمن حميده د سيدحضرت شاه لور وه. پر ۱۲۹۷ هـ. ش. کال په ننګرهار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیرېدلې ده. مېرمن حمیدې نه یوازې په شعر ویلو کې روانه طبعه درلوده، بلکې په نثر کې یې هم روان لیکل کول. مېرمن حمیدې له وړوکتوب څخه له شعر ویلو سره مینه درلوده. د مېرمن حمیدې اشعار ډېر اسان او خواږه دي. مېرمن حمیده پر ۱۳۳۹ هـ. ش. کال په حق رسېدلې ده.

دلته یې د نثر یوه بېلگه ولولئ:

د یوې پښتنې پېغلې ارمان

پېغله وایي: مورکۍ! زه چې ځان سره فکر وکړم، نو وایم ځار شم د وطن له تورو خاورو او تورو، تورو غرونو، تر هغو سپینو ماهیو او لوړو، لوړو بنگلو نه چې واک یې د بل وي.

قربان شم د دې پاکې او ازادې هوا نه او سر مې لوگی شه د وطن د آزادۍ په لار کې.

مورې! ها بله ورځ تا راته چې د میوند د شهیدانو نکل کاوه، څومره ارمان مې کړی دی چې کاشکې زه هم هلته وای چې دغو د ازادۍ شهیدانو ته مې په خپل سر د اوبو منگې وړې وای؛ ډوډۍ مې ورسولې وای؛ کارتوس او ټوپک مې وروړې وای او ورسره اوږه په اوږه جنگېدلې وای!"

دا هم د مېرمن حمیدې د شعر نمونه:

زما کم نصیبه

ماویل زړه به مې خالي شي لږ له غمه
دواړه سترگې به مې وچې شي له نمه
د ښادمنو په ټولگي کې به شم یاده
زمانه به راسره ځي په لار سمه
همیشه به مې خندا وي غم به نه وي
نه به ځان سره ژړېږم لکه شمعه
په مراد به مې د زړه هره ارزو وي
بیگانه به یم د دنیا له لویه غمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــور د صـبـر پـه نـغـمـه بـه زړه لـلـو کـړم
زمـانــې نــه مــې د ســود نــشــي څــه تمه
شپـه د هـجـر شـوه اوږده د خـداى لپاره
ښکلى مـخ دې راښــکـاره کـړه صبح دمه
پـه نسيم د اسـوېـلـو بـه دې راويـــښ کړم
اى زمــا پـــه خـــوب ويـــده نـصـيـبـه کمه

۷ – سيده حيات بيگم نسيم

سيده حيات بيگم نسيم د الحاج ميا الطاف گل کاکاخېل لور ده، په ۱۹۳۸ م کال کې په چترال کې زېږېدلې ده. دواړو نيکونو يې د خپل وخت د علم او معرفت لوړ مقام درلود. سيدې خپلې ديني زده کړې له خپلې مور او نورې زده کړې له خپل پلار څخه وکړې او د پښتو يوه تکړه شاعره شوه. د سيدې اشعار ډېر پېچلي نه دي. شعر يې خوندور دى.لوړ خيالات، نرم احساسات او باريک تشبيهات په کې ليدل کېږي. د سيدې په اشعارو کې د پند او نصيحت مرغلرې موندل کېږي. هغې د خپلې زمانې ټولې نيمگړتياوې په خپلو شعرونو کې غبرگې کړې او هڅه يې کړې چې د پښتنو پام خپلو کمزوريو ته واړوي. د وينا ټولگه يې "د نسيم وږمې" تر سرليک لاندې په ۱۹۸٦ کال کې خپره شوې ده. دا يې هم د کلام نمونه:

گـرځـم زه د يــار پــه نــم تـــازه تـــازه
لـکـه گـل وي پـــه شـبـنـم تـــازه تـــازه
زخمي زړه مـړاوى وجـود مې شي دلبره
د ســرو شـونـډو پــه مـلـهـم تـــازه تـــازه

* * *

کاش چې زړه مې د آينې غوندې صفا شواى
پس په زړه کې مې يو مينه د الله شواى
زړه مې مـوړ شـواى د دنيا لـه کـاروبـاره
راســره واړه فـکـرونـه د عقبى شـواى

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پښتنې مېرمنې په فولکلوري ادب کې زياته ونډه لري. د پښتو ادب تر ټولو خوږ او په زړه پورې فولکلور ټپه، لنډۍ، سانده، ستاينه او نور دي چې دا بيا د پښتنو مېرمنو شتمني ګڼل کېږي. پښتنې مېرمنې زياتره په فی البديهه شاعرۍ کې ډېرې وتلې دي. په هرکور، کلي او کيږدۍ کې يې بېلګې موجودې دي. د ادب په دې پراخه ډګر کې ځينې داسې نومونه شته چې د خپلو ويناوو او ليکنو له مخې تر موږه رارسېدلي دي. د دې پښتنومېرمنو ډېره لږه شمېره تر لاسه شوې او د پښتو ادب په تاريخ کې يې ځلند مقام خپل کړی دی. چې په ياد يې راوروسته نسل وياړي.

پښتنې مېرمنې د خپلو ورونو په څېر د ژوند په هر ډګر کې ډېرې بريالۍ دي. هغوی مخې ته د ژوند پراته ټول کړاوونه په ډېر زغم او تدبير ګالي. خپل اولادونه په ډېره مينه روزي او لويوي. د کور دننه او له کوره بهر کارونه سرته رسوي، د خپل ځان، اولادونو او مېړه لپاره له خوښۍ او خوشحالۍ نه ډک کورنی چاپېريال رامنځ ته کوي. لوست کوي او پوهه لاسته راوړي. لوست ورکوي او نور پوهوي. د خپلوناروغو، خپلوانو او ورونو درملنه کوي. په پوځي او نظامي چارو کې برخه اخلي. سياسي مشرۍ ته ځانونه چمتوکوي او ټولو هغو دندو ته لاس اچوي چې د هغوی ورونه يې سرته رسوي، خو له دې سره سره بيا هم د يو شمېر قومي او قبيلوي او سنتي دودونو په لوموکې ښکېلې دي. په يو شمېر ښارونو او زياترو لېرې پرتو سيمو، کلو او بانډو کې له تبعيض او تعصب سره مخامخ دي. د زړو او نامنلو دودونو ښکار دي. کله کله د ځارويو په څېر چلند ورسره کېږي او پېر او پلور ته وړاندې کېږي. دا ټول هغه څه دي چې روان مهال يې د منلو زغم نه لري. بايد د هغې په وړاندې غبرګون او مقاومت وښودل شي. البته دا غبرګون او مقاومت يوازې د نجونو او مېرمنو مسؤوليت نه دی. نارينه تر ښځو د مخه دنده لري چې لومړی هغوی ته په ټولنه کې د ځان په څېر په حق قايل شي؛ د يو بشري موجود په توګه يې ومني او وروسته په هغو سيمو او ځايونو کې چې ښځې د ناسم دود او دستور ښکار شوي او ښکار کېږي، مرسته وکړي او له دې رنځ او کړاو څخه يې وژغوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې دې د ښځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کړي. هڅه دې وکړي چې یو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه ولیکي او توحید دې کړي.

۲_ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې یوه غونډه تمثیل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د یو وړاندیز په توګه ولیکي او له ځانونو سره دې یادداشت کړي.

۳_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د ښځو په دریځ او د هغوی په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اتروکې برخه واخلي.

٤_ زده کوونکي دې د پنځو دقیقو لپاره فکر وکړي چې ځوانان او نجونې څنګه د هېواد د راتلونکي لپاره کار کولای شي. وروسته دې څو تنه په خپله خوښه خپلې نظریې د نورو په وړاندې ووایي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړاندیزونه دې راټول او ولیکي.

٥_ زده کوونکي دې په پښتو ادبیاتو کې د مېرمنو د ونډې او د هغې د ارزښت په اړه خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

په خپل ښار، کلي او چاپېریال کې د ښځواو نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملي بېلګو په اړه یو مخ لیکنه وکړئ.

> یوازې د ښځو شتون دې ستونزمن ژوند ته قدر او منزلت ورکړی، که نه، نو ژوند به د زغم وړ نه و.
>
> ((اناتول فرانس))

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوهان ولفگانگ فون گويته (۱۷۴۹ - ۱۸۳۲)

په تېرو پېړيو کې مو پر پوهانو، ملي مشرانو، ليکوالو او شاعرانو سربېره يو شمېر نړيوالې ادبي څېرې وپېژندلې. دلته د گويته په نامه يو الماني شاعر درپېژنو. د دې شاعر او د هغه د ويناوو د بېلگو له لارې به لا نور هم د نړيوالو ادبياتو په اړه معلومات لاس ته راوړئ. يو لويديځ پوه ويلي دي: "موندل کوم مهم شی نه دی، مهمه داده چې بايد هر نوی پيدا شوی شی زموږ په ذهن کې يو څه شی زيات کړي."موږ بايد له نوي موندل شوي شي سره اړيکې ټينگې کړو او له دې لارې خپله معنوي پانگه زياته کړو. د بېلابېلو ليکوالو ليکنې او د هغوی آثار لوستل د لوستونکي موجوده پوهه پراخه او بډايوي.

د نړيوالو ليکوالو او شاعرانو د آثارو لوستل څه گټه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوهان ولفګانګ فون ګویته "Yohann Wolfgang von Goethe" د جرمني د فرانکفورت په ښار کې په یوې بډایې کورنۍ کې پر ۱۷٤۹ م کال زېږېدلی دی. پلار یې حقوقپوه او مدافع وکیل و؛ مور یې هم د جرمني د سهیل د حقوقپوهانو له کورنۍ څخه وه. ګویته په یو متمدن او با فرهنګه چاپېریال کې لوی شو او تر منظمې ښوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په پنځلس کلنۍ کې د حقوقو د زده کړې لپاره د جرمني یو بل ښار، لایپزیک ته لاړ. هلته د زده کړې تر څنګ پر یوې نجلۍ مین شو. له هغې سره د تودې مینې له امله یې په شعر ویلو پیل وکړ. وروسته په ۱۷٦۷ م کال کې د ګویته د شعرونو لومړی دیوان چاپ شو. دا په عشقي او تغزلي شعرونو کې د ګویته لومړنۍ تجربه وه. په لایپزیک کې له دریو کلونو تېرولو وروسته بېرته فرانکفورت ته لاړ. په ۱۷٦۹ کال کې یې د "جرم د شریکانو" په نامه یوه منظومه کمیډي او د "لایپزیک د نغمو دېوان" کتابونه خپاره کړل چې د لایپزیک یادونه یې په کې غبرګه کړي وه. بیا په ۱۷۷۰ م کال کې د حقوقو د زده کړې د دوام لپاره شتراسبورګ ته لاړ. په شتراسبورګ کې ژوند د ګویته په فکر او هنر لویه اغېزه وکړه. هلته یې له یو شمېر شاعرانو او هنرمندانو سره پېژندګلوي پیدا شوه. په دې ځای کې د ده پر ژوند بل اغېز د "فریدریکې بریون" په نامه له یوې نجلۍ سره د هغه آشنا کېدل و. دې آشنایۍ د ګویته پر ژوند ډېره اغېزه وکړه. د هغې لپاره یې شعرونه وویل چې وروسته یې د "شعر او حقیقت" په نامه یو دېوان کې چاپ کړ. ویل کېږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبیاتو په تاریخ کې لومړني شعرونه بلل کېږي. دا دېوان څلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. په شتراسبورګ کې د ګویته تحصیلات په ۱۷۷۱م. کال کې بشپړ شول او بې له دې چې له فریدریکې سره د وروستي ځل لپاره دیدن وکړي، فرانکفورت ته ستون شو. هلته یې په نوي ژوند لاس پورې کړ. د مدافع وکیل له دندې سر بېره یې ارزښتمن آثار ولیکل چې د ده د لوېی او نبوغ څلا یې لرله.

ګویته د روسو په څېر له طبیعت سره مینه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به یې تر شین آسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبیعت سره مینې او عاطفې د ګویته په آثارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې غبرګون وموند. دا غبرګون په ۱۷۷۳م. کال کې ښکاره شو. د دې دورې په ننداروکې د "محمد نغمې" یادولی شو چې له ختیځ څخه د شاعر له پېژندګلوۍ وروسته ولیکل شوې. ګویته د پاک قران له لوستلو وروسته د یوې نندارې د لیکلو په فکر کې شو چې په هغې کې له یوې خوا د حضرت پیغمبر ﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاریخي وضعه او رسالت ښېږي.

ګویته د شعرونو په پورته دیوانونو سربېره د "المان معماري"، "د برلیسینګن خدایان"، "د ځوان ورتر کړاوونه"، "پرومیتیوس"، "ایفیژیني"، "تاریوس"، "تورکواتو تاسو" او "اختیاري وصلت" او زیات شمېر نور آثار لیکلي چې ناولونه، ډرامې، د شعر ټولګې او علمي آثار پکې شامل دي.

ګویته په جرمني کې هماغسې دریځ درلود، لکه دانتې چې په ایټالیې او شکسپیر په انګلستان کې درلود. ګویته نژدې ۶۰ کاله پر هرځای خپل سیوری غوړولای و. ډېرو لږو کسانو به د ګویته په څېر د نړۍ په ادبیاتو کې ستر اغېز درلودلای وي. د هغه ارزښت د هغه په نبوغ او د فکر په پراخوالي کې و. ګویته نه یوازې د خپلې زمانې د ادبیاتو او تمدن بشپړ نابغه و، بلکې هغه خپله یو دایرة المعارف و چې د یوې بشپړې دورې تمدن اوفرهنګ پکې پروت و.

د متن لنډیز:

یوهان ولفګانګ فون ګویته په جرمني کې زېږېدلی دی. پلار یې حقوقپوه او مدافع وکیل و. ګویته په یو متمدن او با فرهنګه چاپېریال کې لوی شو او تر منظمې ښوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په ینځلس کلنۍ کې یې په شعر ویلو پیل وکړ. په ۱۷۶۷م. کال کې یې د شعرونو لومړی دیوان چاپ شو. په ۱۷۶۹م. کال کې یې د "جرم د شریکانو" په نامه یوه منظومه کمیډي او د "لایپزیګ د نغمو دیوان" کتابونه خپاره کړل. په ۱۷۷۰م. کال کې شتراسبورګ ته لاړ. د دغه ځای ژوند د ګویته په فکر او هنر لویه اغېزه وکړه. هلته یې له یو شمېر شاعرانو او هنرمندانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره پېژندګلوي پيدا شوه. دلته يې د "شعر او حقيقت" په نامه يو دېوان کې چاپ کړ. ويل کېږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبياتو په تاريخ کې لومړني شعرونه بلل کېږي. دا دېوان خلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. ګويته د روسو په څېر له طبيعت سره مينه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به يې تر شين اسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبيعت سره مينې او عاطفې د ګويته په اثارو کې غبرګون وموند. دا غبرګون په ۱۷۷۳م. کال کې څرګند شو. د دې دورې په ننداروکې د "محمد نغمې" يادولی شو چې له ختيځ څخه د شاعر له پېژندګلو وروسته وليکل شوې. ګويته د پاک قران له لوستلو وروسته يوه ننداره وليکله چې پکې له يوې خوا د حضرت پيغمبرﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاريخي وضعه او رسالت څېرې. ګويته د شعرونو په پورته ديوانونو سربېره د "المان معماري"،" د برليسينګن خدايان"، "د ځوان ورتر کړاوونه"، "پروميتيوس"، "ايفيژيني په تاوريس کې"، "توركواتو تارسو" او "اختياري وصلت" او شاوخوا ۱٤۳ شمېر کتابونه، شعرونه، ننداري، ناولونه او علمي آثار ليکلي دي. ګويته نژدې ۶۰ کاله د ادب په ميدان کې نيلی ځغلولی و.

د ګويته د آثارو د يوې بېلګې په توګه د هغه «د ځوان ولتر کړاوونه» يوه برخه دلته لولو:

د ځوان ورتر کړاوونه

((د ځوان ورتر کړاوونه ـ ۱۷۷٤م)) د ګويته يو رومان دی چې په هغې کې يې د ژوند د خپلو کتنو، پېښو او د هغه وخت د ژوند له حالتونو څخه خبرې اترې کړي دي. ځوان ورتر ژور احساسات او لوړې غوښتنې لري. روح يې د طبيعت او هنر د اغېز د منلو لپاره ښه چمتو دی، خو باطن يې د ژوند له حقيقتونو سره سمون نه لري. په ټولنه کې له خلکو سره په راشه درشه (معاشرت) کې له خنډونو او محدوديتونو سره مخامخ کېږي. په پای کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهيلی او مينه يې ناکامېږي. دا کار هغه ځوروي او په پای کې يې ځان وژنې ته هڅوي.

زموږ دا ليکنه د هغه د رومان وروستۍ برخه ده چې د ليکونو خپرونکی يې نقلوي. په دې برخې کې له خپلې معشوقې، ((لوته)) سره د هغه وروستنۍ ليدنه بيان شوې ده. لوته وروسته د البرت په نامه له يو بل شخص سره واده کړی. د ((ورتر)) په نامه د ګويته دې اثر له خپرېدا وروسته ډېر برياليتوب تر لاسه کړ.

[هغه ورځ چې ورتر دوست ته خپل وروستی ليک وليکه، يکشنبه وه او عيسوي اختر ته لا څو ورځې پاتې وې. ماښام ورتر د ((لوته)) کور ته لاړ. لوته يې وليده چې خپلو کوچنيو ورونو او خويندو ته د نوي کال په مناسبت اخيستل شوي سوغاتونه تنظيموي. ورتر د هغه خوشحالۍ په اړه په فکر کې ډوب و چې کوچنيان به يې د دې سوغاتونو په ليدلو تر لاسه کړي. هغه سوچ کاوه، کله چې دروازه بېرته شي او کوچنيان دا سوغاتونه ووينې او يا په څراغونو د سينګار شوې ونې ننداره وکړي، له خوشحالۍ نه به ټوپونه ووهي. په داسې حال کې چې لوتې خپله دننۍ اندېښنه په يوې موسکا پټوله، ويې ويل: ((که ته هم ومنې چې ښه واوسې، نو سوغات به تر لاسه کړې. يوه ښکلې ډېوه او ورسره مل نور شيان.))

ورتر په لوړ غږ وويل: ((ښه توب يعنې څه؟ بايد څنګه واوسم او څنګه کولای شم واوسم، ګرانې لوتې؟))

لوته وويل: ((د پنجشنبې په ماښام عيسوي اختر (کريسمس) دی. کوچنيان راځي او کېدای شي پلار مې هم راشي. هغوی ټول به سوغاتونه تر لاسه کړي. تاسو هم هغه ورځ راشئ، خو دوخته مه راځئ.))

ورتر ډېر ولګوله او لوتې دوام ورکړ: ((زه له تاڅخه هيله کوم چې يوه پلا به داسې وي. بيا هم له تاسو څخه د کرارۍ هيله کوم. وضع به همداسې پاتې نشي.)) ورتر له هغې څخه سترګې واړولې، په داسې حال کې چې د کوټې له يو سر څخه بل سر ته تله، تر ژبې لاندې غړومبېده او ويل يې: ((وضع به همداسې پاتې نشي.))

کله چې لوتې دا حالت احساس کړ، د ګڼو پوښتنو له لارې يې وغوښتل د هغه فکر بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا ته واړوي، خوګټه يې ونه کړه.

ورتر په لوړ غږ وويل: ((نه، لوتې، بيا به هېڅکله تا ونه ګورم!)) لوتې وويل: ((ولې، ولې؟ بايد ومې ګورې، ته مجبور يې بيا مې هم وګورې! خو د اعتدال له مخې. اوه، ته ولې داسې چال چلن کوې چې له هر شي کرېږې او هغه ځانته د غره په څېر غټوې؟)) لوتې د ورتر لاس په خپل لاس کې ونيو او ويې ويل: ((هيله کوم، ميانه رو واوسې او خپل تعادل وساتې. د خپل ذهن، پوهې، ذکاوت او هغو ټولو شيانو په اړه سوچ وکړه چې تا خوشحالوي. دا غم له ځانه لېرې کړه او يو نارينه واوسه!))

ورتر په داسې حال کې چې خپل غاښونه يې چيچل، لوتې ته خړ، خړ وکتل. لوتې په داسې حال کې چې د ورتر لاس يې په لاس کې ټينګ نيولی، زياته کړه: ((ورتره، مازې يوه شېبه په کراره فکر وکړه. ته نه پوهېږې چې په دې کار ځان له پښو غورځوې او ځان پخپله له خاورو سره خاورې کوې! ولې ما؟ ورتره، څوک چې د بل چا وي؟ ولې؟ ډارېږم، ډارېږم. دا ناشونې هيله چې زه دې د بل چا واوسم او تاسو زما خاوند شئ؟ دا ناشونې ده! کېدای شي تا ته جالبه وي.))

ورتر په داسې حال کې چې هغې ته يې په نهيلۍ خړې خړې کتل، د هغې له لاس څخه يې خپل لاس کش کړ او چيغې يې کړې: ((عاقلانه، ډېره عاقلانه. کېدای شي البرت دا خبرې کړې وي... .))

لوتې ورزياته کړه: ((دا هرڅوک درک کولای شي. ايا په ټوله نړۍ کې به داسې يوه پېغله ونه موندل شي چې خپل د زړه ټولې هيلې يې پوره کړې وي؟ ته د ځان په اړه سوچ وکړه.... زما او ستا ترمنځ د محدوديت د پيدا کېدو له امله له اوږدې مودې راهيسې ډارېدم. د دې کار لامل هم پخپله ته يې. ته يو ځلې ازمېښت وکړه. که چېرته لاړ شې، کېدای شي فکر دې ارام شي، هڅه وکړه، هرو مرو د خپلې ارزښتمنې مينې موضوع موندلای شې. بيا بېرته راشه او پرېږده چې په ګډه له يوې حقيقي دوستۍ څخه په ګډه خوند واخلو!))

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکي دې د پورته متن په مرسته د گویته په اړه ټولگیوالو ته معلومات وړاندې کړي.
۲ـ یو تن زده کوونکی دې ووایي چې د ختیځ اشنایی پر گویته څه اغېز وکړ او په پایله کې یې څه وشول؟
۳ـ د گویته د شعرونو لومړی دېوان چېرته، کله او په څه نامه چاپ شو؟ یو تن زده کوونکی دې نورو ته معلومات ورکړي.
٤ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راشي او ودې وایي چې پر نړیوالو ادبیاتو پوهېدل موږ ته څه گټه لري؟
٥ـ دوه تنه زده کوونکي دې نورو ته ووایي چې کومې نړیوالې ادبي خپرې پېژني. نومونه دې یې ووایي او د یو شمېر آثارو نومونه دې واخلي.

کورنی دنده

د گویته د ژوند، اشعارو او لیکنو په اړه یوه معلوماتي مقاله ولیکئ.

د بشر بدمرغي په دې کې ده چې د روح او روان پر ځای پر تن او بدن ډېره پاملرنه کېږي.
((گویته))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

د وچکالۍ ګلان

دا سـوی سـتي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
دغـه غيرتـي وطن، پرېـږدئ چې لـړ وخاندي
دا د مرګ او وينو سين، دا د زړه چاودون محل
دا زخمي زخمي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
مـه وژنئ د شـپو په تېغ، رڼ د مسـتقبل خراغ
سـترې فريادي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
اوښـکې د پېغلوټـو مې، چيغـې د مظلوم يتيم
زوی د مورنـي وطن، پرېـږدئ چې لړ وخاندي
غاړه کې پرته شمله، پرې چې هسکه هسکه شي
دا زمونږ ننګي وطـن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
دا د وچکالـۍ ګلان، نـور نـو اوبيـدل غواړي
تږی د سـپرلي وطـن پرېږدئ چې لـړ وخاندي
اسحٰق ننګيال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشري حقونو تاریخچه

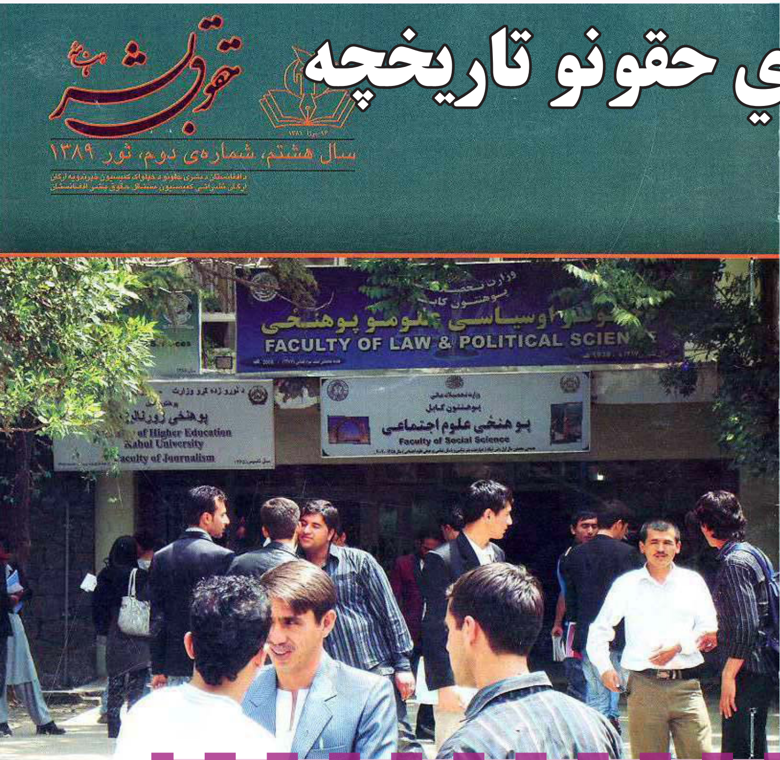

بشر یا انسان له خپل موجودیت سره سم یو لړ حقونه لري. البته ځینې دا حقونه د بشر له خلقت راهیسې تل موجود وو او طبیعي حقونه بلل کېږي. خو د ژوند په دوران کې بشر نور حقونه هم تر لاسه کړل. کله که هم په یو ډول نه یو ډول انسان له یو یا زیاتو حقونو څخه بې برخې شي، نو د هغه بشري یا انساني دریځ ته زیان رسیږي. نن سبا ټولې پرمختللې ټولنې او هېوادونه زیار باسي چې انسان خپل حقونه ولري او په هېڅ ډول ورڅخه بې برخې نشي. کېدای شي په ځینو حالتونو، لکه د جګړې یا کورني تاوتریخوالي او یا د یو جرم د سرته رسولو په حالت کې، یو یا له یو څخه زیات حقونه وځنډول شي، خو په هېڅ توګه ترې انسان د تل لپاره نشي بې برخې کېدای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري حقونه یو بنسټ لري او هغه انسانیت دی. له دې امله په ټوله نړۍ کې یوشان دي.
د بشري حقونواوسنی اصطلاح او مفهوم د لویدیځې نړۍ زیږنده او نسبتا اوږده سیاسي او تاریخي مخینه لري.
د بشري حقونو زړی او هسته د اسلام د سپېڅلي دین له راتګ سره سم وکرل شوه. هغه انساني حقونه چې په اسلام کې بشر ته ورکړل شوي، په بل کوم سازمان او ټولنه کې ځای نه لري. په دې توګه اسلام د بشري حقونو تر ټولو لومړنی سرچینه ده.
بشري حقونه په اوسني مفهوم په اووه لسمې میلادي پیړۍ کې د اروپا د سیاسي نظریاتو بهیر ته لاره وکړه. په دې لړ کې لومړنی موجود سند د جان لاک "د حکومت کولو دویم تړون" نومی اثر دی چې په ۱٦۸۸م. کال کې د برتانیې د لوی انقلاب په پیل کې چاپ شو.
د جان لاک په نظر حکومت د حاکمانو او رعیت تر منځ د یو ټولنیز تړون پر بنسټ ولاړ دی. رعیت تر هغې د اصولو او قوانینو په منلو مکلف دی چې حکومت د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني ګڼل کېږي چې په منظمه توګه د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي.
په نړیوال ډګر کې د بشري حقونو د تثبیت او ساتنې په اړوند له جان لاک وروسته موجود مهم سند په اتلسمې پېړۍ کې د فرانسې د انقلاب د بشري حقونو اعلامیه ده. دا اعلامیه د ۱۷۹۸م. کال د اګست په ۲٦ نېټه تصویب شوه. دا اعلامیه هغه مهال تصویب شوه چې د فرانسې د ملت استازي په یوې لویې ملي جرګې یا غونډه کې سره راټول شول. په غونډه کې هغوی د دې اړتیا احساس کړه چې د بشر طبیعي اوټولنیزوحقونو ته نه پاملرنه یا هغوی ته په درنه سترګه نه کتل د ولس ژوند په ناوړه توګه اغېزمن او حکومتونه فاسدوي. د غونډې برخه والو وټبیله چې د یوې رسمي اعلامیې په ترخ کې د بشر سپېڅلي او تلپاتې حقونه وړاندې او د ټولنیز ژوند بنسټ وګرځوي. دې لومړنۍ اعلامیې اووه لس مادې درلودې. په لومړۍ مادې کې د انسان د ازادۍ او برابرۍ مسئله، په دویمې کې د سیاسي ټولنې موخه او د بشري تلپاتې حقونو ساتنه وه. په دریمې مادې کې د حاکمیت مسئله وه چې په هر ملت کې شته او ملت د خپل سیاسي او ټولنیز حاکمیت تمثیل کوي. همدا راز دا موضوعګانې پکې شاملې وې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې ته د زیانمن عمل مخنیوی، د قانون پېژندنه، بند او حبس، د جزا ټاکل او پلي کول، د فرد اصلي حالت، د سیاسي عقېدې د ازادۍ تضمین، د بشري حقونو تضمین، د مالیاتو ورکړه، د حساب اخیستل، د بشري ملکیت حق.

د نومورې اعلامیې په متن کې وخت په وخت تعدیل راغلی او مواد او احکام یې د بشر په ګټه زیات توضیح او څرګند شوي دي.

د فرانسې له انقلاب څخه وروسته پوهانو د بشري حقونو د رښتینې کېدو هڅه کوله او د هغو د سرته رسولو لپاره یې ځانګړې موسسې او ټولنې جوړې کړې. د فرانسې بشرپالو د بشري حقونو د پلویانو یوه ډله جوړه کړه. دوی په دې خبره سلا شول چې په خپله ډله کې یوازې هغه اشخاص ومني چې د فکر سطحه یې لوړه او د نظر افق یې پراخه وي. د ۱۸۹٤م. کال د جون په څلورمه یې د موسسانو یو پلاوی جوړ کړ او هغوی بیا د ټولنې د کړنلارې اساسنامه تصویب کړه.

د بشري حقونو دې ډلې د ټولنې په سیاسي ژوند کې خپل نقش او اغېز لاپسې زور کړ. په ۱۹۱۹م. کال کې د موسسانو ټولنې پراختیا وموندله او په ۱۹۳۳م. کال کې یې په ملي او نړیواله کچه زیات پلویان پیدا کړل. که کوم سیاسي ناتار به د بشر آزادي او حقونه له خطر سره مخامخ کړل، دې ټولنې به سر راپورته او پر سرغړوونکي به یې د پرې او ملامتۍ غږ وکړ.

د بشر حقونو د تثبیت او تضمین لپاره د نړیوالو هلو ځلو زرین پړاو د دویمې نړیوالې جګړې له پای ته رسیدو وروسته پیل کېږي. د ملګرو ملتونو تر جوړېدا وروسته د بشري حقونو په ډګر کې د کاري پیاوړتیا لپاره په ۱۹٤٦م. کال د بشر د حقونو کمیسیون رامنځ ته شو. کمیسیون دې ته وګومارل شو، د بشري حقونو یو داسې فهرست چمتو او جوړ کړي چې د نړۍ د ټولو هېوادونو لپاره د منلو وړ وي. دې کمیسیون په پیل کې ٤۳ تنه غړي درلودل، خو په ۱۹۹٤ م کال کې یې د غړو شمېر ۵۳ تنو ته ورسېد.

په ۱۹٤۸م. کال کې د بشري حقونو یو فهرست د یوې اعلامیې په بڼه جوړ او د همدغه کال د دسمبر په لسمه نېټه د بشري حقونو د نړیوالې اعلامیې په نامه تصویب شو. دا اعلامیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دېرش مادې لري چې د بشري حقونو بېلا بېل اړخونه پکې په ژوره توګه نغښتي او غبرګ شوي دي. په ۱۹۵۰م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډې (اسامبلې) پرېکړه وکړه، د دسمبر لسمه نېټه چې د بشري حقونو د تصويب ورځ ده، د بشر د حقونو د نړيوالې ورځې په نامه ونومول شي او په ملي او نړيواله کچه ولمانځل شي. له هغې راوروسته هرکال دا ورځ د غونډو او کنفرانسونو په جوړولو په ملي او نړيواله کچه لمانځل کېږي.

د ۱۹۵۹م. کال د نومبر په شلمه د ماشوم د حقونو نړيواله اعلاميه تصويب شوه. دا اعلاميه په نهو اصلونو کې د ماشوم په حقونو پورې اړوند مسايل تشخيص او تضمينوي.

په ۱۹٦۵م. کال د ملګرو ملتونو د عمومي ټولنې له خوا د هر ډول تبعيض د له منځه وړلو نړيوال تړون تصويب شو. دا تړون په دريو برخو او ۲۵ مادو کې د هر ډول تبعيض او توپير د له منځه وړلو تضمينونه اوسپارښتنې لري.

د ۱۹٦٦م. کال د دسمبر په ۱٦ نېټه د سياسي او مدني حقونو نړيوال تړون تصويب شو. دا تړون شپږ برخې لري چې په ۵۳ مادو کې د نړۍ په هېوادونو کې د افرادو په سياسي او مدني حقونو پورې اړوند مسايل، ژمنې او تضمينونه رانغاړي او د يو نړيوال تړون په توګه يې وړاندې کوي.

د ۱۹٦۷م. کال د نومبر په اوومه نېټه د ښځو په وړاندې د هر ډول تبعيض د له منځه وړلو اعلاميه تصويب شوه.

د ۱۹٦۸م. کال د اپريل له ۲۲ څخه د مې تر ۱۳ نېټې پورې په تهران کې د بشر د حقونو د اعلاميې له تصويب څخه وروسته په تېرو شلو کلونو کې د بشري حقونو په ډګر کې د ترسره شوو پرمختګونو د ارزولو او څېړنې په منظور غونډې وشوې او په ۱۹ مادو کې يو پرېکړه ليك تصويب شو چې د بشري حقونو په ډګر کې د تر لاسه شوو برياليتوبونو او د هغوی د ملي او نړيوالو تضمينونو په اړه يې ژمنې او سپارښتنې درلودې.

په ۱۹۷۹م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ښځو کنوانسيون تصويب کړ. د ښځو په وړاندې د تبعيض د له منځه وړلو اعلاميه يې په دېرشو مادو کې تصويب کړه. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۹٤م. کال د نړۍ ۱۲۵ هېوادونو د ښځو کنوانسیون تصویب کړ چې افغانستان هم په دې ډله کې شامل دی.

د ۱۹۹۰م. کال د آګست په اوومه (د ۱۳٦۹ هـ. ش کال د زمري ۱۵) نېټه په قاهره کې د اسلامي کنفرانس سازمان د غړو هېوادونو د بهرنیو چارو وزیرانو په غونډه کې د بشر د حقونو اسلامي اعلامیه تصویب او اعلان شوه. په دې اعلامیه کې په ۲۵ مادو کې د اسلام د سپېڅلي دین له مخې د بشري حقونو په اړوند مسایل ښودل شوي او وړاندې شوي دي.

د متن لنډیز:

د بشري حقونو د تشخیص او تامین په اړه د نړیوالو هلو ځلو لړۍ ډېره خوره او اوږده ده. دا بهیر په ډېره چټکۍ پرمخ روان دی، د سیاسي او ټولنیزو مسایلو په سر کې ځای لري او زیات پام ورته کېږي. بشري حقونه د تل لپاره خوندي دي او هېڅکله یو انسان ترې نه بې برخې کېږي. کېدای شي یو شمېر یې د یو مهال لپاره وځنډول شي، لکه د جګړو، اړودوړ او کورني اخ و ډب پر مهال. د بشري حقونو بنسټ انسانیت دی او هر چېرته چې انسان دی، یو شان حقونه لري. اسلام لومړنی دین دی چې بشري حقونه یې تضمین کړي دي. وروسته بیا په لوېدیځې نړۍ کې د بشري حقونو اصطلاح وزیږېده. مخینه یې نسبتا اوږده ده. بشري حقونو په اوسني مفهوم په اووه لسمې میلادي پېړۍ کې د اروپا د سیاسي نظریاتو بهیر ته لاره وکړه. تر هغې راوروسته په یو شمېر غونډو کې یو لړ پرېکړې وشوې، بشري حقونه یې تنظیم او د هغې درناوی او حمایت یې د هر چا، په تېره د دولتونو دنده، وګڼله. د یو لړ سیاستوالو په اند حکومت د حاکمانو او رعیت تر منځ د یو ټولنیز تړون پر بنسټ ولاړ دی. رعیت تر هغې د اصولو او قوانینو په منلو مکلف دي چې حکومت د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني ګڼل کېږي چې په منظمه توګه د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعاليتونه

۱ـ څو تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او نورو ته دې ووايي چې د هغوی په اند بشري حقونه څه شی دي. اسلام بشري حقونو ته په کومه سترګه کتلي؟
۲ـ د ټولګي زده کوونکي دې پر دريو ډلو وویشل شي. هره ډله دې په ترتيب د بشري حقونو، د ښځو د حقونو او ماشومانو د حقونو په اړه خپل معلومات وليکي او په پای کې دې يې نورو ته ووايي.
۳ـ بشري حقونو څه ډول پراختيا موندلې ده او تر اوسه يې کوم پړاوونه وهلي دي؟ څلور تنه زده کوونکي دې د متن پر بنسټ خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.
٤ـ زده کوونکي دې فکر وکړي چې کوم بشري حقونه په يوټاکلي حالت کې ځنډيږي. دوه تنه دې د نورو په وړاندې پرې رڼا واچوي. ټول زده کوونکي کولای شي په خپل واربه دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.
٥ـ په خپل هېواد کې بشري حقونو ته په کومه سترګه ګورئ؟ هغه څنګه ارزوئ؟ آيا په دې هکله په خپل هېواد کې کومو حدودو ته ځای ورکوئ؟ پنځه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خبرې وکړي.
٦ـ زده کوونکي دې څو اصطلاح ګانې پيدا او له ترکيبونو سره دې يې پرتله کړي.

کورنی دنده

د بشري حقونو د اړتيا ا و ارزښت په اړه يوه مقاله وليکئ.

خومره چې هغول اغيزمن واقع کيږي، تنبيه هغومره نه کيږي.

(آګا تاکريستي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي معاصر نثر

نظم او نثر دواړه د مفکورو او مفاهیمو د لېږدولو وسیلې دي. نثر د نظم په پرتله ډېر کارول کېږي. لامل یې دادی چې نثر اسان دی، هر لیکونکی یې لیکلای شي او هر ډول موضوع پکې بیانولای شي.

نظم بیا د نثر په مقابل کې ستونزمن دی، ځکه وزن او قافیه پکې اړینه ده. نثر د معنا، لفظ او مهال له مخې ډېر ډولونه لري چې یو یې ادبي معاصر نثر دی. په دې لوست کې یې تاسې ته در پېژنو:

ــ که ورځنۍ خبرې په لیکنۍ بڼه وي، په څه نامه یادېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نثر عربي کلمه ده، د شيندلو او پاشلو معنا لري. په اصطلاحي معنا سره نثر هغه کلام دی چې وزن او قافيه و نه لري. ادب خيړونکي د ادبياتو د اوسني تعبير له مخې د يوې ژبې ټول ليکلي (تحريري) او ناليکلي (شفاهي) منظوم او منثور اثار چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼي.
دغه ادبي هنري اثر بايد په داسې ژبه بيان شوی وي چې هم د ټولنيز ژوند هينداره وي او هم په لوستونکي او اوريدونکي کې يو عاطفي احساس پيدا کړي. په هنري او ادبي ليکنو کې د ليکوال ذوق، احساس او تمايلات د واقعيت او مطلب د افادې لپاره بنسټيز حيثيت لري.
ليکوال هغه څه چې ليدلي، اوريدلي، احساس کړي او يا يې په ذهن او خيال کې تېرېږي، بيانوي، خو د تحقيقي او علمي ليکنو په څېر دليل راوړلو ته هېڅ اړتيا نه لري. هنريت يا هنري ارزښت هغه ځانګړنه ده چې ادبي او غير ادبي ليکنې سره بېلوي. په ادبي ليکنو کې د ليکوال په استعداد او فني مهارت پورې اړه لري چې انساني رواني حالات، د خلکو هيلې او غوښتنې، جذبات او احساسات او عواطف په الفاظو کې څنګه انځور او راونغاړي؛ مقابل لوري (لوستونکي يا اوريدونکي) ته يې ولېږدوي او د هغه په عواطفو کې خوځښت راولي.
پښتو ژبه ډېر هنري ادبي اثار لري چې بېلګې يې په نا ليکلي او ليکلي ډول په نظم او نثر کې موجودې دي. په منثورو کې له مسجع نثر نه نيولې د نن ورځې تر روانو، ساده او د هنر او ښکلا په ګاڼه سمبال نثرونه هم شامل دي.
پښتو ادبي نثر له (۱۹۵۰) عيسوي کال نه وروسته وده او پراختيا موندلې ده. ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، داستان، رومان، ډرامه، طنز د ننني ادبي او هنري نثر بېلګې دي چې په لاندې ډول يې در پيژنو:

۱_ ادبي ټوټه

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ډول دی چې د شکل په لحاظ له لنډو کيسو څخه وړه وي او مضمون په لحاظ هر ډول مطالب پکې راتلای شي.
په ادبي ټوټه کې شاعرانه تخيل کم وي، واقعي پيښې پکې څېړل کېږي او لوبغاړي يې هم واقعي خلک وي.
د معاصر هنري نثر دغه ډول، ځينو ادبپوهانو د (منثور شعر) په نوم هم ياد کړی دی.
ځکه اصلاً نثر دی، خو شعري کيفيت لري. د يو حقيقت او واقعيت په اړه په حکايوي بڼه په زړه پورې تشريح او توضيح کوي. دا توضيح او تشريح په داسې رنګينو الفاظو کې نغښتې وي چې په بشري احساس او عواطفو ژور اغيز کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي ټوټې غوره بېلګې د پښتو ژبې د معاصر لیکوال او نثر لیکونکي ګل پاچا الفت په غوره نثرونو کې موندلای شو. لکه: دوه جنازې، دوه دهقانان او نور.

۲_ لنډه کیسه

په لویدیځ ادب کې (Short Story) بلل کېږي. لنډه کیسه د نثري کیسو یو ډول دی، لنډه او له داسې عناصرو څخه جوړه وي چې یو له بله سره تړلي او یو د بل تر اغېز لاندې وي.

موضوع د خپلو حدودو په چوکاټ کې رانغاړي، بې ضرورته خبرې پکې ځای نه لري، د تاثر او اغېز یووالی پکې یوازینی شرط دی. بېلګه یې د امین افغانپور ((موسکا)) ده.

۳_ ناول

ناول (Novel) د لاتیني ژبې کلمه ده. لغوي معنا یې نوی، تازه او عجیبه څېز دی.

په ادبي اصطلاح کې هغې ادبي نثري کیسې یا داستان ته وایي چې له لنډې کیسې څخه لوی او له رومان څخه لنډوي. په لیکني چوکات کې یې طرح، اصلي او فرعي کرکټرونه، مکالمې او د کیسې پیل، منځ او پای لري.

له لنډې کیسې سره یې توپیر په دې کې دی چې هم پکې پېښې په تفصیل سره بیانیږي او هم یې کرکترونه زیات وي. د پښتو ناول بېلګه د برهان الدین کشکي ((پټه مینه)) ده.

٤_ رومان

رومان فرانسوي کلمه ده، په ځینو فرهنګونو کې یې معنا خیالي داستانونه او په ځینو کې د مینې او محبت کیسې راغلي دي.

په ادبي اصطلاح کې هغې کیسې ته ویل کېږي چې له ناول څخه اوږده وي.

د ژوند ډېري او بېلا بېلې خواوې پکې منعکس شوې وي او د بېلابېلو پېښو انځور په ادبي قالب کې ځایوي.

د جوړښت په لحاظ له ناول سره دومره توپیر نه لري، یوازې د موضوع په انتخاب او د واقعیتونو په څېړلو کې توپیر لري. هغه دا چې په ناول کې همیشه واقعیتونه د علمي اصولو له مخې څېړل کېږي، خو په رومان کې په خیالي ډول. یعنې کوښښ کېږي چې خیالي واقعات لوستونکي ته په ریښتیني بڼه وړاندې کړي.

٥_ داستان

داستان د حماسي ادب یو ځانته فورم دی. د جوړښت په لحاظ تر وړې کیسې لوی او له ناول څخه وړوکی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه چې داستان حکايتي بڼه لري، نو د ناول په تناسب يې تخيلي جنبه زياته وي.
په داستان کې د هنري قهرمان پر ژوند پوره رڼا اچول کېږي او د ګډون کوونکو شمېر يې هم دوړې کيسې د ګډون کوونکو په پرتله زيات وي.

٦_ ډرامه

له يوناني کلمې (ډراو) نه مشتق شوې چې د عمل او کړنو معنا لري. (تفصيل ته يې اړتيا نشته، د مخه لوستل شوې ده.)

٧_ طنز

طنز عربي کلمه ده. فرهنګونو د طنز لغوي معنا ناز او کرشمه، پېغور او مسخره کول راوړي.
په ادبي اصطلاح کې د هنري ادبياتو يو ډول دی چې په ليکنه کې يې د ليکوال اصلي مقصد نيوکه (انتقاد) وي، خو انتقاد يې د شوخی په بڼه او يا په بله وينا د تمسخر په جامه کې نغښتی وي.
د وينا لمن او اندازه يې په زړه پورې او د ټوکو ټکالو په شکل وي. زياتره وخت پکې مسايل سرچپه (معکوس) مطرح کېږي.
طنز په واقعيت کې هغه ترخه خندا ده چې د ټولنې د خلکو پر ناوړه اعمالو، عاداتو، اخلاقو او افکارو باندې کېږي. بېلګه يې د عبدالمنان ملګري ((شريک بالاپوش)) ده.

٨_ ادبي راپورتاژ

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ژانر دی. له عادي راپورتاژ سره يې اصلي توپير دادی چې په ادبي راپورتاژ کې د پېښې تعبير، تفسير او تحليل په ادبي او هنري ژبه شوي وي. د دې ډول راپورتاژ ليکونکی پېښو ته په دقيق نظر ګوري او له هغو څخه خپل برداشت د تخيل په ملتيا په خوږه هنري ژبه وړاندې کوي. بېلګه يې د محمد نواز طائر ((ناليدلی سوات)) ده.

٩_ سفرنامه

په سفرنامه کې سفر کوونکی خپلې خاطرې د قلم په ژبه او د ادب په ادا خوندي کوي او راتلونکو نسلونو ته يې د يادګار په شکل پرېږدي.
په نړيوال ادب کې سفرنامې اوږده مخينه لري. په سفرنامه کې د علمي تحقيقاتو لپاره په زړه پورې مواد پيدا کېږي. د پوهاند رښتين ((د هند سفر)) بېلګه ده.

١٠_ ادبي ليکونه

دا هغه ليکونه دي چې په ځانګړې ادبي او هنري بڼه ليکل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ادبي ليکونو کې يو لړ مهم انتقادي، سياسي، فلسفي او ادبي مسايل ليکل او د اديبانو تر منځ تبادله کېږي. د ليکنې ژبه يې هنري او د تخيل رنګ پرې غالب وي. له استعارو، کنايو، تشبيهاتو او نورو ادبي صنعتونو څخه پکې کار اخيستل شوی وي.

ژبه يې خوږه او د ليکنې طرز يې دومره په زړه پورې وي چې لوستونکي يې په لوستنه نه مړېږي. بېلګه يې د بېنوا ((د زړه خواله)) ده.

د متن لنډيز:

د اوسني تعبير په اساس د يوې ژبې ټولې ليکنې او ګړنې، منظوم او منثور آثار چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼل کېږي.

په هنري نثر کې ليکوال ټول مفاهيم د الفاظو په قالب کې په تخيلي ځواک سره ځايوي.

دغه تخيلي ځواک په بشري احساس او عواطفو زور اغېز کوي او را پاروي يې.

هنريت يا هنري ارزښت هغه بنسټيزه ځانګړنه ده چې ادبي ليکنې له نورو غير ادبي ليکنو څخه بېلوي.

معاصرې ادبي هنري ليکنې د بڼې له مخې لاندې ډولونه لري:

ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، رومان، ډرامه، طنز، ادبي ليکونه، ادبي راپورتاژ ... .

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځير شي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د متن اصلي مفهوم دې ووايي.

۳ـ څلورتنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د ادبي معاصر نثر په اړه دې يوه يوه دقيقه خبرې وکړي.

٤ـ د زده کوونکو د شمېر په پام کې نيولو سره دې ټولګی په دوو ډلو ووېشل شي. يوه ډله دې په خپل وار سره د حرکتونو له لارې تراژيدي او دويمه ډله دې يوه کميډي ننداره تمثيل کړي.

٥ـ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د خپل شعر په اړوند يو راپور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترتیب کړي. د ډلې استازی دې د خپلې ډلې په استازیتوب د خپلې ډلې ترتیب شوی راپورتاژ نورو ته ووایي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- ادبي هنري نثر له نورو نثري لیکنو سره څه توپیر لري؟
- یوه لنډه کیسه له کومو توکو څخه جوړه وي؟
- د ناول او لنډې کیسې توپیر په څه کې دی؟
- ادبي راپورتاژ او ژورنالیستکي راپورتاژ څه توپیر لري؟
- طنز له ډرامې سره څه توپیر لري؟
- څو ډوله ډرامې پیژنئ؟
- ډرامه خپل پیغام څنګه لیدونکو ته وړاندې کوي؟

٧ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د هر ادبي هنري نثر په اړه په لنډیز دري دري دقیقې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د پښتو نثر د ودې په اړه یو مطلب ولیکي چې تر لس کرښو کم نه وي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ووایي.

د پښتو معاصر نثر لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ.

شعر او ادب

"شعر او ادب" د استاد ګل پاچا الفت د غوره نثرونو یوه بېلګه ده. ګل پاچا الفت د پښتو ادبیاتو یوه وتلې څېره ده. نوموړي ډېر خوندور شعرونه او نثرونه لیکلي دي. د هغه په هر شعر او نثري ټوټو کې ټولنیزې ناخوالې په ډېر سم او ښه شان انځور شوې. د وخت د ټولنې پر اوږو یې له سپرو کسانو څخه شکایتونه کړي دي. الفت د خپلو شعرونو او نثرونو له لارې ټولنې ته لارښوونې کړې او د ژوند د اصلي تګلارې په لور یې روان کړي دي.

دلته د هغه د نثري ځواک د لا روښانتیا په موخه مو دا لاندې بېلګه د هغه له غوره نثرونو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټاکلې ده. هیله ده چې تنده به مو پرې ماته شي. باید یادونه وکړو دغه نثر سره له دې چې د شعر په اړه تحلیلي رنګ هم لري، خو ادبي رنګ یې د هغه د خواږه نثر ډېره ښه څرګندونه کولای شي.

"د انسان په وجود کې دوه شیان ډېر عزیز معلومېږي چې یوه ته زړه او بل ته دماغ وایي.
له دماغ نه علم او فلسفه پیدا شوه، له زړه نه شعر او ادب.
اروپایان زړه د عواطفو او نفسي احوالو ځای ګڼي، مسلمانان د ایمان او عقیدې ځای ته زړه وایي.
صبر، رحم، کرم، شجاعت د زړه کار دی. عشق او مینه په زړه کې وي. شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري. داروین وایي: (هغه لوی کمال چې د تحول او تکامل په لاره کې یوازې د انسان په برخه رسېدلی او نور ژوي ترېنه محروم دي، د انسان قلبي عواطف دي چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت نوعه پرستی ترېنه تعبیر کېږي. که انسان غواړي چې له حیوانیت نه لرې وي باید دغه عواطف ښه وروزي).
د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلیاتو کوه طور ویلی شو. څنګه چې د لمر وړانګې او پلوشې لومړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزي او وروستی وداع هم د غرو له څوکو سره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پرتو هم د شاعر پر زړه له نورو نه زیات لوېږي او ځینې زړونه، لکه: د غرو سمڅې او غارونه دغه رڼا یا بیخي نه ویني یا یې ډېره لږه ویني، همدغه عواطف او احساسات چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شي، شعر ترې جوړ شي او په زړونو اثر کوي.
هو! د شعر موضوع ښکلي خیالات، عالي احساسات، د زړه تاثرات، د غم او خوشحالۍ خوبونه، د روحي او جسمي ښکلا اغېزې او عشق و محبت دی. که دغه شیان په یوه ښکلي تعبیر او ښو الفاظو کې بیان شي چې د فصاحت او بلاغت مراعات پکې په ښه شان شوي وي، شعر ترېنه جوړ شي او ډېر ښه شعر هماغه دی چې په دغه معیار برابر وي.
څومره چې د یوه شاعر فکر او خیال آزاد وي او د محدودیت له قیودو راوتلی وي، هغومره یې شعر لوړ او عالي وي. که یو شاعر د نورو په شان هر چاته او هر شي ته سر ټیټوي او په فکر کې یې د بغاوت جذبه نه وي موجوده، له هغه نه د ښه شعر هیله نه شي کېدی. شاعر باید د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي. شاعر ته نه ښایي چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي. د شاعر خیال باید ډېر لوړ پرواز وکړي او له ډېر هسک

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځایه دغه جهان ته وګوري. د شاعر نظر باید نورو غونډې نه وي او هر څه په بل شان ووینې، د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کې دی او تقلید یا ابتذال د شاعر مرګ دی. د شعر او ادب دنیا په دلداری او دلبرۍ ولاړه ده. شاعر باید په هر څه او په هر وخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري. هغه چې په زړونو کې هیجان، تاثر او حساسیت نه شي پیدا کولی او زړونه نه خوځوي، شاعر ورته نه شو ویلی.

که دا خبره رښتیا وي چې انسان په هر وخت او په هر حال کې د زړه په خوښې پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري؛ یعنې د عقل ادراک د قلبي تمایلاتو له تاثیر لاندې وي، نو ویلی شو چې د یوه ملت عقلي او ذهني سیر او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسیاتو او روحیاتو کې بدلون او تحول راوستلی شي. همدغه شعر دی چې په زړونو کې زلزلې او توپانونه پیدا کوي او کله یکې داسې صبر او سکون ږدي چې غرونه یې ثبات او استقامت ته حیران وي. که دا رښتیا وي چې د چرګانو په نارو ویده خلک له خوبه پاڅېږي، نو دا باید ومنو چې د شاعرانو په نغمو د یوه ملت مړه احساسات او جذبات راوېښېږي او په دې اسرافیلي شپېلۍ کې بل راز تاثیرات موجود دي.

کوم فیلسوف چې هر څه بدګڼي او زنده ګي توره په نظر ورغلې ده، هغه هم شعر ته ښه ګوري او شعر د انسان لپاره یوه ښه پناګاه بولي.

شوپنهاور وايي: ټولې بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشات کوي او له ژوند سره ډېر مصیبتونه او غمونه ملګري دي. که څوک یوه داسې چاره لټوي چې له بدبختیو نه لرې غونډې په امن کې شي، باید په صنعت او هنر کې مستغرق شي او د ښکلا په مظاهرو کې ځان ورک کړي. په دغه حال کې سرې په ظاهره له خلکو سره وي، مګر په معنا کې یوازې وي او دنیا ورته لکه یو سراب معلومېږي چې د ده لمنه نه شي لمدولی. په همدغسې بېخودۍ کې انسان د دنیا له شر او شوره اسوده کېږي او د بې نیازۍ مقام ته نږدې کېږي چې غیر له حقایقو بل شي ته متوجه نه وي، دغه صنعت او هنر چې د شوپنهاور په نظر کې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناګاه وايي، شعر دی.

که چېرې په دغه غم لړلي جهان کې د سعادت او نیکبختۍ پلوشو کله کوم کور رڼا کړی وي، هغه به د شعر کور (بیت) وي. د شاعر خیالي دنیا تر ډېره حده له غمونو او مصیبتونو نه پټه ده او هلته داسې بې درد سره بېخودي شته چې له سرې نه هر څه هېروي. تاسې شعر و ادب ته په عادي او معمولي نظر مه ګورئ، د شعر تومنه او قدسیت په نظر کې ونیسئ.

هغه څه چې په زړونو کې پیدا کېږي او په زړونو اثر کوي، هغه عادي او معمولي څیز نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د غم او خوشحالۍ ترانه د انسان په ژوندانه کې ډېره زياته اغېزه لري او انسان ترېنه هېڅکله نه شي بې نيازه کېدی. د يوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کېږي. د يوه ولس د ذوق او شعور، د فکر او خيال د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دی. هر څومره چې د يوه ملت شعر او ادب عالي وي، هغومره يې اخلاق، نظر او روحيات لوړ وي او له لوړو ملکاتو او انساني فضايلو سره يې ارتباط او تعلق زيات وي.

شعر او ادب د بشر علايق له دين او مذهب سره ټينګوي او په هوښيارۍ کې بينايي او همدردي پيداکوي. کله چې زړونه کلکېږي يا تورېږي، نو شعر پکې رقت او صفايي پيداکولای شي. هغه څه چې انسان د ماديت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتي، شعر دی.

عارفانه ذوق انساني عاطفه، حکيمانه شعور د شعر په نغمو وده کوي او د حسن نظر علايق همدغه شی ساتي. کوم ملت چې شاعر نه لري، زړه نه لري، سترګې نه لري، عواطف نه لري او د ذوق له خونده محروم دي.

شاعران داکولای شي چې د انسان فرعوني غرور په تواضع بدل کړي او د دوهۍ ملنګ ته د شاه جهان خوی او مړې سترګې ورکړي. غم او سرور د شاعر هديه ده چې له زړونو څخه يې اخلي او زړونو ته يې ورکوي، نوکوم قدر او قيمت چې د انسان په بدن کې زړه لري، په يوه جامعه کې يې شعر او شاعر لري."

د کتاب او تعليمي کال د پای په بهانه يوڅو خبرې

ګرانو زده کوونکو!

تاسو د سږني تعليمي کال د پيل ورځې په يادکړئ. وګورئ، هغه مهال مو د پوهې کچه څومره وه او اوس څومره ده؟ ستاسو په سلوک او چلن کې څه او څومره بدلون راغلی. آيا نړۍ درته هماغسې ښکاري، لکه د کال په پيل کې چې مو ليده؟ فکر او ذهن مو څومره بدل شوی دی؟ پوهه مو څومره زياته شوې؟ په ليکلو کې مو څومره وړتيا تر لاسه کړې؟ د موضوعګانو د تحليل او ارزونې ځواک مو څومره غښتلی شوی؟

که د دې ټولو په توپير وپوهېدئ، نو څرګنده ده چې زده کړه موکړې ده او يو څه مو تر لاسه کړي دي. دلته هرڅه، يعنې لوستونه، په ناڅاپي او اتفاقي توګه نه دي راغلي او نه دي ليکل شوي. د هر يو لوست د ټاکلو په اړه ډېر سوچ شوی. د هرمتن د ليکلو په اړه ډېر فکر شوی، کوم مطالب

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کومه ژبه له کوم پیغام سره ولیکل شي او تاسو هغه څنګه زده کړئ. د کتاب لیکوالو هڅه کړې، د پښتو ژبې او ادبیاتو په اړه تاسې ته داسې رنګارنګ پوهه اومعلومات چمتو کړي چې ستاسو په فکر، چلند او وړتیا کې د بدلون احساس رامنځ ته شي.

هیله ده دا هرڅه ستاسې پوهه، ستاسو ذهنیت او ستاسو وړتیا او د لید لوری لا پسې پراخه کړي او د خپل مسؤولیت پر درك او پېژندلو، د اسلامي ټولنې د یوه سالم او رغنده غړي په توګه ځان، کورنۍ او هېواد ته د خدمت جوګه شئ. و من الله توفیق

فعالیت

زده کوونکي دې د تعلیمي کال د پای په ورځو کې یوه ورځ د خپل ټولګي دننه یوه منظمه غونډه جوړه کړي. د غونډې جوړښت دې د مخکنیو غونډو په څېر تنظیم کړي. بیا دې هر زده کوونکی د تېر تعلیمي کال په اوږدو کې د خپلې پوهې په اړه مفصلې خبرې وکړي. که نیوکې لري، په ګوته دې یې کړي. که د نیمګړتیاوو په اړه سپارښتنې یا وړاندیزونه لري، له ډاره پرته دې په څرګنده ووایي. له ښوونځي، ښوونکي، درسي کتابونو او د دې کتابونو له لیکوالو څخه دې خپلې غوښتنې مطرح کړي. د غونډې مشر دې غونډه رهبري کړي. مرستیال دې مرسته ورسره وکړي. منشي دې د وینا والو نومونه د وار لپاره په لست کې ولیکي. د غونډې ویاند دې له لازمو تبصرو سره یوځای ویناوالو ته نوبت ورکړي. په پای کې دې د غونډې مشر غونډه واروزي او د پای وینا دې واوروي. غونډه دې د یو پرېکړه لیك په خپرولو پای ته ورسوي.

و من الله التوفیق

یو الماني متل دی، وایي:

((که د کار پای ښه و، هرڅه ښه دي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((الف))

ابتذال: بې ارزښتي، ډېر تکراري

ابهام: پېچلتیا، ناخرګندتیا (بټه ګوته)

اتل: قهرمان

اتلولي: قهرماني

اجل: د ژوند پای، د مړیني مهال، مرګ، د هر شي مهلت او وخت

احاطه: د یو شي شاوخوا، پر یو شي لاسبرى

احسان: نیکي کول، چاته یوشی ښنل، د یو چا د بدی په وړاندې نیکي کول

اخلاص: ریښتینولي، د نیت خاصوالی

اخلاق: د ټولو خلکو له خوا د اصولو او ارزښتونو ټولګه (مجموعه) چې د یوې ټولنې د یوه فرد د چلند سموالی یا ناسموالی او ښه والی یا بدوالی ټاکي. چلن، خوی، منل شوي خویونه

ادب: د اخلاقي منل شوو اصولو په چوکاټ کې منل شوی چلند، د ژوند د سمو لارو چارو، دود او فرهنګ پېژندنه

ارادت: له درناوی سره یوځای مینه او علاقه، غوښتنه، قصد

ارزول: ارزیابي کول، تلل

اژدره: اژدها، ښامار

استعاره: د تشبیه له مخې یو مجازي بیان، پټه او ناخرګنده خبره

استمرار: پرله پسې والی

اسرار: پټ شیان

اعتراف: منل، خوله خوځول

اغېز: تاثیر

افراط: ډېروالی

افق: د آسمان غاړه، هغه لیکه چې سړی انګیري آسمان له ځمکې سره لګېدلی دی، ساحه، د لید ساحه، د لید افق

الحان: خواږه اوازونه چې انسان یا ځینې الوتونکي او یا موسیقي یې تولیدوي

الله اکبر: خدای تر ټولو لوی دی

الهام: هغه فکر چې ناڅاپه په ذهن کې پیدا کېږي، د خدای جل جلاله له لوري د یو چا په زړه کې د یو امر رامنځ ته کېدل

امت: د یو پیغمبر او یو دین د پیروانو مجموعه

امین: هغه شخص چې امانت نه خیانتوي، د ډاډ وړ، ریښتینی

اند: فکر

اندام: غړي

انقلاب: په اقتصادي، سیاسي، ټولنیز یا فرهنګي نظام کې شدید او ناڅاپي بدلون، ناکراري، هیجان، اخ و ډب ...

انټرنیټ: نړیوال جال

انځورګري: رسامي، نقاشي

انګیرل: په پام کې نیول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوج: لوړه پوړۍ
اوره: اوربښت
اوريځيو: وريځې
اوزان: وزنونه: عروضي وزنونه
اوکوب: برم، جلال
اوخار: روښانه، څرګند
اوډون: اډانه: ترتيب، اوډل
اياز: خوځنده سړه هوا، نسيم،
ايدیالوژي: ځانګړې ليد او پوهه چې انسان يې د ځان، ټولنيز دريځ، ملي وضعې په نسبت لري او توجيه کوي يې
ايکولوژي: د ژوند د چاپيريال پېژندنه
اړ: محتاج
اړين: ضروري

((ب))

باتلی: بوتللی، وړی
بامي: د يو ګل نوم دی
بانډه: کلی، ګوښه او يوځای پراته څو کورونه
بخره: برخه
بديع: نوی، تازه، ښکلی، ادبي پوهه چې په کې د شعر او نثر د ښکلا په اړه بحث کېږي.
برائت: له جرم، نيمګړتيا، تور او داسې نورو څخه خلاصوالی، بيزاري، تنفر، ...
برېنډ: لوڅ
برم: دبدبه
برهم: ويجاړ، خراب
بريا: بری، لاسته راوړنه
بريد: پوله، سرحد
بريمن: بريالی
بصر: سترګه
بغض: کينه، دښمني
بقا: پايښت
بلاغت: له وينا سره سم د وړ کلمو او جملو کارونه چې پوهې ته ډېر نژدې وي.
بلوسي: تېری، تجاوز
بليغ: ويناوال، د ويناکولو وړتيالرونکی
بنا: ودانې
بهير: جريان
بوره: زوی مړې
بوډا: زوړ، سپين ږيری
بيعت: د يو چا د امر او اطاعت د منلو ژمنه چې معمولاً په لا س ورکولو سرته رسيږي، د يو چا مشرتوب او رهبري منل
بډای: شتمن
بډې: رشوت
بڼه: شکل، صورت
بېلګه: مثال، نمونه

((پ))

پالل: روزل
پانګه: سرمايه
پاڼ: د شونډو د سره کولو پاڼه /کنده
پت: ناموس

(c) ketabton.com: The Digital Library

پته: آدرس
پدیده (ښکارنده): یو شی، یو توکی
پرتله: مقایسه
پرتم: دبدبه
پرتمین: شکوهمند
پرته: بېله
پرتو: شعاع، وړانګه
پرښته: ملایکه
پرګنه: ولس، خلک
پلازونه؛ پلاز: پایتخت
پلاوی: هیات
پلور: پلورل، خرخول
پلی: پیاده
پنځېدل: زېږېدل
پوله او برید: حد، اندازه
پوړکی: قشر
پوړی: درجه
پوښاک: جامه، لباس
پیلامه: پیل، لومړی برخه
پړه: ملامتي
پېر: پلا، وار

((ت))

تاړاک: برید
تتبع: څېړنه
تجویز: د یو کار جایز شمېرل
تدبیر: د یوې ستونزې یا یوې مسئلې د هوارۍ لپاره د یوې لارې سنجول، د یوې چارې په اړه فکر کول
ترار: پرېشان
تراژیکه یا تراژیدي: غم او خپګان
تربګني: دښمني
ترورېمی: تپه تیاره
تصوف: په مسلمانانو کې د معرفت، خدای پېژندني او روزني لاره چې زیاتره د دنیوي اړیکو له شلولو سره یوځای وي.
تصویب: له یوې طرحې، وړاندیز، قانون، مقررې سره د چارواکو او واکمنانو موافقت
تعامل: یو پر بل اغېز، پېر و پلور
تعجب: په انسان کې د یو غیر منتظره شي له لیدلو، اورېدلو او یا چلند څخه راولاړ شوی حالت
تعدیل: اړول، بدلول
تعمیم: عامول
تفسیر: څرګند بیان
تقلید: پیښني
تقوی: ډار، له ګناه ځان ساتل
تکنالوژي: د صنعت په عملي کارونو کې له علم او پوهني څخه ګټه اخیستنه؛ د ټول لارو چارو او فنونو مجموعه چې د دې کارونې لپاره پکاریږي.
توجیه: د یو کار یا یوې خبرې د سموالي لامل بیانول
توحید: یووالی، وحدانیت
تور نمری: تور + نمري، توري جامې، د غم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامي
توکي: ماده، عنصر
تـولا: تکل کول
تون: ځای
توینه: تویوي، تویول
تیره غونی: تیاره، لړه تیاره
تیری: تجاوز
تړاو: رابطه
تړون: موافقتنامه، قرارداد

((ټ))

ټبار: ټبر، قوم
ټکه: تندر
ټوکېدل: زرغونېدل
ټیکنه: عدالت

((ث))

ثنا: د خدای (ج) ستاینه
ثواب: د نېک عمل په وړاندې ورکړه او پاداش چې په اخرت کې ورکول کېږي، احسان، نېکي

((ج))

جاندم: دوزخ
جویه: کاروان
جوت: څرګند
جوخت: پیوسته، نښتی
جونګې: د اوښې بچې
جوهر: د یو چا او یا یو شي ذاتي خصوصیت او ځانګړتیا چې هغه تر نورو بېلوي. حقیقت، د شي اصلي ماده او عنصر
جیفه: د غوښې ټوټه (باسي)
جېل: زندان

((چ))

چاپېریال: محیط
چار: کار
چم ګاوند: ګاونډی، همسایه
چوپړ: خدمت
چیک: له بانک څخه د پیسو د اخیستلو چاپي پاڼه

((ځ))

ځاروان: د قافلې ځارونکی
ځرک: راښکاره کېدنه (لکه د لمر سترګه)، لاربنوونکی، نښه، درک، لټه، پته
ځرنګوالي: کیفیت
ځوار: دا کلمه اوس دود نه ده، کېدای شي د صبر او استقامت معنا و لري
ځومره والی: کمیت

((څ))

څان تېرېدنه: سرښندنه، ایثار
څبېښاک: استثمار

(c) ketabton.com: The Digital Library

څغلا: څغاستل

څور: ازارول

((ح))

حاجت: اړتیا

حب: مینه

حجاب: پرده، چادري

حدیث: وینا (د حضرت محمد (ص) وینا)

حلم: نرمي

حیثیت: درنښت، دریځ

حایل: پرده

((خ))

خرافاتي: پوچ، بې معنا

خس: لرګي، خاشاک

خفي: پټ

خلعت: هره جامه چې د ناوې کورنۍ یې زوم یا د هغه کورنۍ ته ورکوي، د لویانو له خوا کشرانو ته هر ورکړ شوی سوغات

خول: تاج

خوله خوځول: اعتراف کول، وعده کول

خیر: هغه شی یا کار چې د نیمکرغۍ یا بریالیتوب لامل وي

((د))

دایرة المعارف: د علم، ادب، هنر، ورزش او هغوی ته ورته د نورو شیانو په اړه د بشپړو معلوماتو کتاب چې معمولاً د الفبې په سیستم پیلیږي، انسایکلوپیډیا

در: مرغلره

دریځ: مقام

دعوت: بلنه

دمه: استراحت

دود: رواج

دودیز: رواجي

دیت: خونبها

((ډ))

ډال: سپر

ډالي: سوغات، بخشش، تحفه

((ذ))

ذقن: زنه

ذکر: د خدای یادول

ذهنیت: د تفکر، لید یا قضاوت یو ډول،

((ر))

ربړه: ستونزه

رجوع: ورګرځېدل

رحمت: زړه سوی او مهرباني

رسالت: د خدای له لوري د پیغام راوړل، د چا پر اوږو د یوې دندې یا مسؤولیت اچول

رضوان: جنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

رقت: زړه سوی
رعیت: د یوې خاورې ټول وګړي چې د یو حکومت تابع وي
رغنده: سم، روغ
رموز: د رمز جمع، پټ، راز،
روحاني: هغه څوک چې په مذهبي چارو بوخت وي، مذهبي شخصیت
روغی: روغتیا
رومان: نثري داستان چې پېښنو یې د انسان له ژوند څخه سرچینه اخیستې وي او معمولاً په کې زیات شمېر شخصیتونه او پېښې موجودې وي.
رونق: د کسب او کار غوښتل شوی او فعال بهیر
روهي: په روه پورې اړوند، روه د پښتنو سیمه
روږدی: معتاد، اموخته
ریا: د ظاهر او باطن نه یووالی، په ځانګړې توګه ځان پاک لمنی او نیک عمله معرفي کول
ریاضت: د روح د تزکیې لپاره د زیات عبادت او غریزو د پرېښودلو له لارې د ستونزو او سختیو ګالل
رېړدلو: رېږدېدلو

((ز))

زایل: له منځه تلونکی
زرغا: زرغون، شین والی

((ژ))

ژانر: (فرانسوي کلمه ده.) د ادبي او هنري اثرونو ځانګړې بڼه
ژست: د غړو د خوځولو ډول چې یوڅوک یې خپلو غړو او خبرې ته ورکوي
ژمنه: وعده
ژوبله: جګړه او ټپي کول
ژوبلور: جنګیالی
ژورنالیزم: د ورځپاڼې لیکنې علمي او فني لار
ژوي: ساکښان

((س))

ساوتګاه: سترې ستومانه
سایل: سوالګر
سار: ساری، بېلګه
سپار: د کرنې وسیله، سپاره
سترتوب: ریاست
ستي: سوی، ډېر سوی
سته: بیخ
سجع: په وزن او قافیې کې هماهنګي
سجین: دوزخ، د اور کنده
سخ: مرغ، بخت
سخا: ورکړه
سراب: د شیانو خیالي انځورونه چې په تودې هوا کې په دښتو یا واټونو کې د نور د وړانګو د انعکاس څخه رامنځته کېږي او د اوبو په څېر ښکاري.
سرغړوونکی: متجاوز
سرور: خوشالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعد: نیک

سکنېي: سکنېل، سکښتل، پرې کول

سلاکار: سلا ورکوونکی، مشاور

سلوک: لاره، چلن، د روحي پړاوونو وهل چې یو سالک د هغې له لارې نفس تزکیه کوي. (پاکوي)

سما: سم، اصلاح

سنتي: له پخوا څخه دود شوی، پخوانی ریښه ولري.

سه، (ساه): اروا، نفس

سهیل یا سویل: جنوب

سوګوار: غمجن

سېلاني: سیل کوونکی، ګرځندوی

((ښ))

ښکارندوی: څرګند

ښکېلاک: استعمار

ښګېڼه: فایده،نېکي

ښکېږ: ښکته، کوز، لر

((ش))

شئونات: اړخونه، جنبې

شار: ښار

شخصیت: د ثابتو او پرله پسې صفتونو او ځانګړتیاوو منسجمه او واحده ټولګه چې یو فرد له بل څخه توپیروي؛ د یو شخص غوره صفتونه چې د نورو په وړاندې د یو چا د اعتبار او درناوی لامل کېږي.

شریعت: طریقه، لاره

شفاهي: په خوله کې، وینایي

شنار: شوم، نامبارک، ننګ او عار ...

شهامت: زړورتیا

شهزی: د پاچا لور

((ص))

صحه: تایید، لاسلیک

صلاح: وړ او مناسب، ګټور

((ط))

طریقت: لاره، د نفس د تزکیې له لارې د حقیقت د ترلاسه کولو سلوک، مسلک،

طنز: په شعر یا نثر د ادبي بیان لار چې پکې فردي او ټولنیز عیبونه او نیمګړتیاوې په خندوونکي ډول برسېره کېږي. موخه یې د بشري چلن سمول وي.

((ظ))

ظلمت: تیاره

((ع))

عار: شرم

عارف: هغه څوک چې د ریاضت، د نفس د تزکیې او تفکر له لارې خدای پېژني

عاصي: ګنهکار

عبقریت: پیاوړتیا، له هرې لارې بشپړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

عرفان: د خدای د معرفت لاسته راوړل د ریاضت، د نفس د تزکیې او تامل له لار پلټنې.
عسس: څوکیدار، (په ځانګړې توګه د شپې له خوا)
عطف: تړونی

((غ))

غبرګ: ورتاوول
غبرګون: عکس العمل
غچ: بدله، انتقام
غرج: غرجستان
غرور: لویي
غندي: غندل، بد ویل

((ف))

فرهنګ: د دود او دستور، فکر، هنر او د ژوند د لارې پېچلې ټولګه (مجموعه) چې د ولسونو په تاریخي بهیر کې تجربه شوې اونورو نسلونو ته د لېږدېدنې وړ وي.
فصاحت: د وینا رواني او څرګندتیا
فصیح: څرګند
فضل: په پوهې، اخلاقو او هنر کې غوره والی، لطف، پام
فطرت: ذاتي ځانګړتیاوې، پیدایښت
فقه: اسلامي پوهه چې موضوع یې د شرعي احکامو د څانګو پېژندنه او د ژوند له ورځنیو چارو سره یې سمول وي.
فقیر: بېوزلی، سالک
فلاح: خلاصي، بېغمي
فلک: اسمان، د اووه ګونو اسمانونو هره پوړۍ، په پخواني نجوم کې یې د سپوږمۍ (قمر)، عطارد، زهرې، لمر، مریخ، مشتري او زحل موقعیت له لومړي څخه تر اووم اسمانه پورې تصورول.
فن: هغه کار چې وړتیا، پوهې او تجربې ته اړتیا ولري.

((ق))

قدسیت: پاکي، سپېڅلتیا
قصور: لټي، نیمګړتیا، عیب، د هند په پنجاب کې د یو ځای نوم دی.

((ک))

کامل: هغه څوک یا شی چې ټولې لازمې ځانګړتیاوې ولري او لړوالی، نیمګړتیا ونه لري.
کالي، کوندېي: د کور لوښي (فرش و ظرف)
کاهل: لټ، تنبل
کراړ: سخت
کرم: لطف، احسان، څواني
کرونولوجي: هغه پوهه چې د پېښو زماني پوړکي او مخینه ارزوي او څېړي.
کلانکار: متکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنایه: پټه خبره چې د ټاکلې او خاصې معنا لپاره کارول کېږي.
کهربا: کلک شوی پټکری، معمولاً ژیړ رنګ لري. شفافه او یا نیمه شفافه وي. ساکنه برښنا لري، نوځکه بوس او واښه راکاږي. د سینګار (تزیین) لپاره کارول کېږي. په درملو کې استعمال لري.
کوثر: د جنت یوه چینه
کوکار: ناري سورې
کولیان: کولي؛ مسلي، هغه خلک چې په کال کې خو ځلې له یوځای یا یو ښار څخه بل ځای او ښار ته کوچیږي او د سندرو ویلو، فال کتلو او نورو دنده لري.
کومیکه: خندنی
کتهار: د زړکي ناري
کډوالي: مهاجرت، بل هېواد ته کوچېدل
کړاو: ستونزه، زحمت
کــرم: ټپي،زخمي
کرمن: له کړاوه ډک
کرونګی: ځروبی، آبشار
کیاری: کوراړې، د سبو او ترکاریو پټی

((ګ))

ګانه: پسول، زېور
ګایل: ټپي
ګداز: ویلي کېدل
ګردښت: ګرځېدل
ګواښ: تهدید
ګوزڼ: فلج
ګړنګ: کنده

((ل))

لا یمس: لاس پرې مه وهه
لاسوندی: سند، ثبوت
لامل: عامل
لاهو: د اوبو پرسر
لاښونو: لاښ
لرغونی: ډېر پخوانی
لویه ورځ: قیامت

((م))

مبعوث: ګومارل شوی، لېږل شوی
مترادف: د یو شان معنا لرل
مجاز: (د میم په پېښ) روا، جایز
مجاز: (د میم په زور) له خپل معنا پرته یوه کلمه پر بلې معنا کارول، غیرواقعي
مسا: موسکا
مستدلې: په دلیل او برهان ثابته شوې، منطقي
مراندې: د کېږدۍ پړې، (د زړه مراندې)
ملکه، ملکات: ځانګړنه

((ن))

ناتار: بد حالت
ناخوال: ناخواله: ناخوالې: ناغوښتل شوی شی یا کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامنلی: خراب، د نه منلو
نبوغ: زیاته پوهه او وړتیا
نتلی: ځپلی، خوار
نثار: قربان
نجوم: د ستورو پېژندل
نحس: بد
ندرت: کله ناکله
نشات: راولاړ شوی
نص: آیت
نصوص: آیتونه
نغاړي: تاووي، (نغښتل)
نغښتی: پېچلی
نمنځی چار: متقي، پرهیزگار
نهضت: غورځنگ
نهیلی: نا هیلی، ناامید، مایوس
نولیدل: غمگینیدل
نویل: عیسوي اختر
نیسان: د پسرلي فصل
نیواک: استعمار

((هـ))

هیبت: له درناوي سره گډ ډار چې ځوك یې په چاکې پیدا کوي. ډار، پرتم

((و))

وجدان: د هرچا په باطن کې پټ ځواك یا حس چې د هغه/هغې د پوهې لامل شوی او د هغې له لارې د چال چلند ښه والی له بدوالي شخه بېلوي او تر قضاوت لاندې یې نیسي. د حق او ناحق په وړاندې د یو چا د غبرگون وړتیا
وراره: ورور مرې
ورتې: د اوښکو تویېدل
ورکړه: سخا
وسوس: اندېښنه
وقار: حیثیت، درنښت
ولولینه: پرېمنځي
ویاړمنه: سرلوړي
ویرژلي: غمجن
ویرمن: غمجن
ویرنه: غم، مرثیه

((ی))

یانه: یون، خوځښت، حرکت، تگ
یرغل: برید، حمله
یسیر: اسان
یقین: ډاډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه:

۱ـ ادبي فنون، محمد اقا شېرزاد، د ښوونې او رزنې پوهنځی، ۱۳۸٤ کال
۲ـ انترنیت، د تاند ویب پاڼه، د انټرنېټ نورې ښلابېلې پاڼې (سایټونه)
۳ـ په افغانستان کې د ډله ییزو اړیکو د وسایلو لنډ تاریخ، پوهاند محمد کاظم اهنگ ، د سید محی الدین هاشمي ژباړه، د اریک د ګرځنده کتابونو اداره، پېښور، ۱۳۸۰ لمریز کال
٤ـ پټه خزانه، محمد بن داود هوتکك، دويم چاپ، ۱۳۳۹ کال
٥ـ پښتانه شعراء، څلورم ټوك، عبدالله بختانی، ۱۳٥۷ کال
٦ـ پښتو ادب کې د مېرمنو برخه، شاجهان، پښتو اکيډيمي پېښور يونيورستي، ۱۹۹۳م.
۷ـ تفسير يسير، مرادعلي رح، لومړی ټوك، چاپ ... کال
۸ـ خيرالبيان د بايزيد روښان، د ادبياتو او بشري علومو پوهنځی، د پښتو ټولنې په سپارښتنه، ۱۳٥۳ کال.
۹ـ خيرالبيان، تصنيف بايزيد انصاري، ترتيب، تدوين او حواشي حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي، پېژندګلو مولانا عبدالقادر، پښتو اکيډيمي، پېښور يونيورستي، جون ۱۹٦۷م
۱۰ـ د ارزاني خويشکې کليات، پروفيسور ډاکټرسلما شاهين، ډاکټر پرويز مهجور خويشکی، ډايرکټر پښتو اکيډيمي پېښور يونيورستي، جون ۲۰۰٥
۱۱ـ د پښتو ادبياتو تاريخ (لرغوني او منځنۍ دوره)، زلمی هېوادمل ، لومړی ټوك، ۱۳۷۹ کال
۱۲ـ د پښتو ادبياتو تاريخ، پوهاند ډاکټر زيورالدين زيور، د ساپي پښتوخپړونو مرکز، ۱۳۸٦ کال
۱۳ـ د خپلواکۍ مجله، دويمه دوره، لومړی کال، دريمه ګڼه، د بشري حقونو لپاره د د نړيوالو هڅو لنډ تاريخي بهير، د افغانستان د مطالعاتو مرکز، ۱۳۸۳ کال
۱٤ـ د زړه خواله، عبدالروف بېنوا، ۱۳٤٥ کال
۱٥ـ روښان ياد، د بايزيد روښان د نړيوال سيمينار د مقالو مجموعه، د حبيب الله رفيع په زيار او اهتمام، پښتو ټولنه، ۱۳٥٥
۱٦ـ سيرة النبي، الرحيق المختوم، مولانا صفی الرحمن مبارکپوري، ژباړن: عبدالله خاموش هروي، د سيلاب خپرونې. ۱۳۸۲ کال
۱۷ـ عرفان مجله، سروده های دری مفسر و دانشمند علوم ديني، مرادعلي صاحبزاده، زلمی هېواد مل عرفان مجله، دويمه ګڼه، ۱۳۷۰ کال
۱۸ـ غوره نثرونه، ګل پاچا الفت، د ۱۳۷۳ کال چاپ
۱۹ـ فرهنگ ادبيات جهان، زهرای خانلری، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، چاپ اول، ۱۳۷٥ کال
۲۰ـ کابل مجله، مرادعلي صاحبزاده، عبدالله بختاني، پښتو ټولنه، لومړۍ ګڼه، ۱۳٥۰ کال
۲۱ـ کليله و دمنه، تکانك خپرنيز مرکز، ۱۳۸٦ کال
۲۲ـ ويښ زلميان، عبدالروف بېنوا، پښتو ټولنه، کابل، ۱۳٦٦ لمريز کال.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library